

ЛЕ КЛЕЗИО

Il Mondo

Нобель мукофоти совриндорлари кутубхонаси
ЛЕ КЛЕЗИО

Мондо

ва
БОШҚА ҲИКОЯЛАР

Француз тилидан Ш.Миноваров таржимаси
Қайта кўрилган ва тўлдирилган
иккинчи наشري

Тошкент 2017 й.

УЎК 821.133.1-32

КБК 84(4Фра)6

К 49

Клезю, Ле Одель.

Мондо ва бошқа ҳикоялар [Матн] / Одель Ле Клезю. - Тошкент:
Nihol, 2017. - 152 б.

УЎК 821.133.1-32

КБК 84(4Фра)6

ISBN 978-9943-23-111-5

Нашрга таъёрловчи

ва таржимон:

Бош муҳаррир:

Муҳаррир:

Мусахҳиҳа:

Такризчи:

Ш.Миноваров

М.Нурмухамедова

С.Абдуллаева

Г.Миноварова

Р.Ширинова

*Адабиёт соҳасида халқаро Нобель мукофоти совриндори, та-
ниқли француз ёзувчиси Ле Клезю қаламига мансуб ҳикояларда
ҳақиқат ва орзулар ёнма-ён яшайди.*

*Ўзга юртлардан (балки ўзга оламдан) келиб қолган Мондо,
саргузашт ишқибози Люлаби, донишманд Жон ва Жубалар, ден-
гизни умрида кўрмаган, лекин унинг орзуси билан яшаган Даниел
Синдбод ва бошқа қаҳрамонларни фаришталарга қиёс қилиш мум-
кин. Улар бизни маъсумликлари, самимиятлари ва бегубор орзула-
ри ила кундалик ҳаёт ташвишларини унутиб, бегубор болаликка
қайтишига, қалбимизнинг табиат билан ҳамоҳанг тегишига қулоқ
ошишга ундайдилар.*

ISBN 978-9943-23-111-5

©Ш.Миноваров.

©“Нихол” нашриёти

©“Ofset-Print” МЧЖ

©“Зилол Булок” нашриёти МЧЖ

Гюстав Ле Клезио ҳозирги замон Француз адабиётининг энг кўзга кўринган вакиллари с ан бири. У 1940 йилнинг 13 апрелида Ница шаҳрида тугилган. Саккиз ёшидан ижод қила бошлаган. Унинг илк романи “Баён-нома” 1963 йилда нашр этилган бўлиб, нуфузли Ренодо мукофотига сазовор бўлган. Ёзувчи 20 га яқин асарлар муаллифи ҳисобланади. Ле Клезио 1980 йилда Франция Академиясининг Поль Моран мукофотига, 2008 йилда Адабиёт соҳасида халқаро Нобель мукофотига лойиқ топилди.

Г. Ле Клезио саёҳат қилишни хуш кўради. У Европа, Африка ва Латин Америкаси мамлакатларида бўлган, 2001 йилда эса Ўзбекистонга ташириф буюрган.

*“Нима, нима? Бағдодда яшайсизу,
ёруғ оламдаги барча денгизларни
кезиб чиққан машҳур сайёҳ Синдбод баҳрий
жанобларининг шу шаҳарда истиқомат
қилишларини наҳот билмайсиз?”*

Мондо

МОНДО

Мондонинг қаердан келиб қолганини ҳеч ким билмасди. У шахримизда тўсатдан, ҳеч кимга сездирмасдан пайдо бўлиб қолган, кейинчалик ҳаммамиз унга ўрганиб кетган эдик. Бола ўн ёшларда эди, юзи дум-думалоқ, кўзлари бир оз қийиқ, тим қора. Аммо унинг энг кўзга ташланадиган сифати оч жигарранг сочи эди. Кун давомида сочи турли рангларда товланар, бироқ қоронғи тушгандан кейин зулранг бўларди-қоларди.

Унинг оиласи, уйи ҳақида ҳеч ким ҳеч нарса билмасди. Эҳтимол, Мондода оила ҳам, уй ҳам бўлмагандир.

У сира кутмаганингизда, ҳатто унинг тўғрисида ўйламаётган пайтингизда тўсатдан кўча муюлишида, денгиз қирғоғида ёки бозор майдонида пайдо бўларди. Болақай қоматини ғоз тутиб, шахдам қадам билан чор-атрофга олазарак назар ташлаб юрарди. У ҳар доим бир хил кийим – ранги унниқиб кетган мовий ранг шим, теннисчилар киядиган шиппак ва бир оз катта кўринадиган футболка кийиб оларди.

Қаршингиздан чиқиб қолгудек бўлса, сизга қараб табассум билан тик юриб келар, қийиқ кўзлари машъалдек порлаб турарди. Унинг сўрашиши ҳам антиқа эди. Агар у бирор кимсани ёқтириб қолгудек бўлса, ўша одамни тўхтатар ва соддадиллик билан:

“Мени ўғил қилиб олишни хоҳлайсизми?” дерди.

Ҳайратга тушган йўловчи ўзига келганда у аллақачон узоқлашиб кетган бўларди.

Қандай қилиб у бегона шаҳардан келиб қолди экан? Эҳтимол, Мондо каттакон кеманинг юкхонасида яшириниб олиб ёки кечаю-кундуз мамлакатнинг бир бошидан иккинчи бошига аста-секин бориб келадиган юк поездларидан бирининг сўнгги вағонида узоқ йўл босиб келгандир. Эҳтимол, бу ернинг қуёши, денгизи, оппоқ уйлари ва пальма дарахтлари уни шу ерда қолишга ундагандир? Нима бўлганда ҳам, унинг тоғлар ошиб, денгизнинг нариги томонидан, жуда узоқлардан келгани равшан эди. Мондони кўрган ҳар қандай ким-

са унинг бу ерлик эмаслигини ва кўп ўлкаларни кезиб чиққанини пайқай оларди. Болақайнинг тим қора ва чакнок кўзлари, қорайиб, пишиб кетган бадани, товуш чиқмай, оҳиста ва кучук боласидек бир оз чайқалиб юриши узок йўл юрганликнинг оқибати эди. Мондода унинг ёшидаги болаларга хос жозиба ва айниқса, ўзига ишонч бор эди; у топишмоққа ўхшаб кетадиган саволлар беришни ёқтирарди. Айни пайтда ўқишни ҳам, ёзишни ҳам билмасди.

У шахримизга келганида ёз арафаси эди. Кунлар анча исиб қолган ва деярли ҳар окшом адирларда ёнғинлар содир бўлаётган эди. Субҳидамда осмон кўм-кўк бўлиб, бир парча ҳам булут парчаси кўринмасди, денгиздан эсаётган қуруқ ва иссиқ шамол ўт-ўланларни қуритар ва ёнғинни янада авж олдиради эди.

Уша куни бозор куни эди. Мондо бозор майдонига кириб келиб, деҳқонларнинг зангори юк машиналари орасида дайий бошлади. Тезда унга ҳам иш топила қолди, негаки бозорчи деҳқонларга юк туширувчилар доимо зарур.

Мондо кичикроқ юк машинасидаги сабзавотларни тушириб бўлиб, хизмат ҳақига бир неча танга олди, сўнг бошқасининг олдига борди. Бозордагилар уни яхши билишарди. У ишдан қуруқ қолмаслик учун бозорда саҳарлаб пайдо бўлар, зангори юк машиналарининг эгалари келган заҳоти болани узокдан танишар ва “Мондо, эй Мондо”, деб чақира бошлашар эди.

Бозор тугагач, Мондо тўкилган-сочилган мева ва сабзавотларни йиғиштириб олишни жуда-жуда ёқтирарди. У пештахталар оралаб юриб, ерга тушиб ётган олма, апельсин, хурмоларни терарди. Бошқа болалар ҳам, ҳатто баъзи қариялар ҳам унга эргашиб сумкаларини ерга тушган салат барглари, картошкалар билан тўлдиришарди. Сотувчилар Мондога хайрихоҳлик билан қарашар ва ҳеч қачон уни қойишмас эди. Роза исмли бақалок мева сотувчи аёл бўлса, пештахта устидаги олма ва бананлар билан баъзан уни сийлаб ҳам турарди.

Юк машиналари бозордан чиқиб кетгунларига қалар

Мондо у ерда қоларди. У ўзи дўст тутинган бозор супурувчисини кутиб тураркан, котмадан келган, баланд бўйли, ҳаворанг комбинезон кийиб олган супурувчининг ичакдан фойдаланишини завқ билан кузатарди. Супурувчи ичакдан отилиб чиқаётган сувни ахлат ва қолдиқлар сари йўналтирар ва уларни жониворчалар мисол “ирғишлаб қочиш”га мажбур қилар эди. Сув зарралари чор-атрофни булутдек қамраб оларди. Бозор момақалди роқ ва чакмок овозига чўмгандек бўлар, сув катта йўлдаги отлар ва тўхтаб турган машиналар устида камалак ҳосил қилар эди. Мондо супурувчи амакини ана шу лаҳзалар учун ўзига дўст деб биларди. Негаки у осмони-фалакка кўтарилиб, машиналар ва уларнинг олд ойналари устига ёмғир мисол тушаётган нафис томчиларга шайдо эди. Супурувчи ҳам Мондони яхши кўрар, лекин бу ҳақда бир сўз демас эди. Қолаверса, ичакдан отилаётган сувнинг шовқини сўз дейишга имкон ҳам бермасди. Мондо илон мисол тўлғониб турган қора ичакни кузатар ва сув сепишни жуда-жуда хоҳласа-да, супурувчига, ичакни бериб туринг, дейишга ботинолмас эди. Агар супурувчи амаки кўнган тақдирда ҳам, у шубҳасиз, кучли босим остидаги сув ичагини ушлаб туrolмаган бўларди.

Супурувчи ўз ишини тугатмагунча Мондо майдонни тарк этмасди. Майда томчилар унинг юзини сийпалар, сочларини хўл қилар ва салкин шабададек ором бағишлар эди. Супурувчи ишини тугатгач, ичакни йиғиштириб, бошқа жойга жўнаб қоларди. Шунда ўткинчилар, албатта, майдонга келиб, ҳайрат билан дейишарди:

“Ана холос! Ёмғир ёғибди чоғи!”

Кейин Мондо денгизни ёхуд тутаётган адирларни томоша қилгани жўнар ё бўлмаса, бошқа дўстларини излашга тушар эди.

Ўша пайтларда Мондонинг ҳақиқатан ҳам турар жойи номаълум эди. У денгиз соҳилидаги, баъзан эса шаҳардан чиқаверишдаги оқ қояларда ўзигагина маълум бўлган қавакларда ётиб юрар ва ким қидирмасин, уни тополмас эди. Албатта, полиция ходимлари ва бо-

лалар муаммолари билан шуғулланувчи идораларга кичкиналарнинг дуч келган жойда ётиб, тўғри келган нарсани еб юришлари ёкмайди. Бироқ Мондо айёр эди, у ўзини кидиришларини билар ва асло тутқич бермас эди.

Ўзини хавфдан холи деб билган кезларда Мондо шаҳар бўйлаб сайр қилар ва атрофни кузатарди. У ҳеч бир мақсадсиз сайр қилишни, у кўчадан бу кўчага бурилишни, кейин бошқасига киришни, бирон бир боғда нафасини ростлаб, яна йўлга тушишни ёқтирар эди. Мондо ўзига ёқиб қолган бирор кимсани кўриши билан тўғри унинг олдига борар ва секингина:

“Салом. Мени ўғил қилиб олмайсизми?” дерди.

Ёқимтой, кўзлари чакноқ ва думалоқ юзли Мондо-ни фарзандликка олишни истовчилар топиларди, албатта. Лекин бу мушкул иш эди. Одамлар уни осонгина ва бирданига фарзанд қилиб ололмас эдилар. Улар болага: “Ёшинг нечада, ота-онанг ким, уйинг қаерда?” қабилидаги саволларни бера бошлашар, Мондо бўлса, бундай саволларни ёқтирмаганидан: “Билмайман, билмайман”, деб жавоб берар ва қочиб кетар эди.

Кўчаларни кезиб юриб, Мондо анчагина дўстлар орттирди. Лекин у дуч келган одам билан суҳбатлашавермасди. У орттирган дўстлари билан гаплашмас, ўйнамас эди. Дўстларини кўчада кўрганда кўз қисиб ёки узокдан, кўча муюлишидан туриб қўл силкитиб саломлашарди. Уни ҳар куни бир бўлак нон билан сийлайдиган новвой хотинга ўхшаган дўстлари ҳам бор эди. Аёлнинг қаримсик юзи қип-қизил ва итальян хайкалларига ўхшаш теп-текис эди. Аёл доимо кора кийимда юрар ва оқарган сочларини орқасига турмаклаб олган эди. Новвой аёлнинг исми ҳам итальянча эди — Ида. Мондо унинг дўконига киришни жуда ёқтирарди. У бир неча марта аёлнинг топшириқларини бажарган: ён-атрофдаги нон дўконларига унинг маҳсулотларини тарқатиб берганди. Бола нон тарқатиб бўлиб, новвойхонага қайтганида, Ида оппоқ қоғозга ўралган каттагина бўлак думалоқ нонни унга узатарди. Мондо ҳеч қачон новвой аёлга ўзини ўғил қилиб олишни айт-

маган; ким билсин, балки у аёлни чиндан ҳам ёқтирган ва бундай илтимосни қилишдан уялгандир.

Мондо қўлидаги нонни кавшаганича денгиз томон йўл оларди. У нон дарров тамом бўлиб қолмаслиги учун ундан майда-майда узиб олар ва оҳиста қадам ташлаган кўйи бўлақларни битта-битта оғзига соларди. Назаримизда, ана шу кезлари нон унинг ягона емиши эди, шундай бўлса-да, дўстлари балиқчи кушлар учун, албатта улуш олиб кўярди.

Денгиз соҳилига етгунга қадар кўплаб кўчалар, майдонлар, истироҳат боғини кесиб ўтиш лозим эди. Тўсатдан эсган шамол тўлқинлар шовқинини ва денгиз исини олиб келарди.

Истироҳат боғидан чиқаверишда газеталар сотадиган дўконча бор эди. Мондо тўхтаб, суратли журнал танларди. У Аким ҳақида ҳикоя қилувчи журналларни кўрар ва ниҳоят Кит Кэрсон ҳақидаги ҳикояни сотиб оларди. Мондога ҳикоя қаҳрамони кийиб олган машҳур ингичка қайишли камзул ёқиб қолган ва шунинг учун у Кит Кэрсонни танлаган эди. Сўнгра Мондо суратли ҳикояни ўқиш учун ўриндик танларди. Бу иш осон эмасди, негаки ўриндикда Кит Кэрсон воқеасини ўқиб беришга қодир бўлган кимса ҳам бўлиши талаб қилинарди. Энг маъқул фурсат чошгоҳ пайти эди, чунки бу соатларда почтанинг истеъфога чиққан собиқ ходимларидан кимдир боғда зерикиб, тамаки тутатаётган бўларди. Ана шундай қариялардан бирортасини топгач, Мондо унинг ёнидан жой олар ва суратларни томоша қилган кўйи ҳикоя тингларди.

Қўлларини қовуштириб олган ҳинду қаришида турган Кит Кэрсонга деди:

“Ўн ой ўтди. Халқимнинг силласи қуриди. Аждодлар болтаси қазиб олинсин!”

Кит Кэрсон қўлини кўтарди.

“Ғазабингга қулоқ солма, Қутурган От. Яқинда адолат тантана қилади”.

“Аллақачон фурсат ўтди, - деди Қутурган От. – Қара!”

У тепалик этагида йиғилиб турган жангчиларга ишора қилди.

“Халқим жуда узоқ кутди. Ҳозир жанг бошланди ва ҳаммангиз ҳалок бўласиз. Сен ҳам ўласан, Кит Кэрсон!”

Жангчилар Қутурган Отнинг буйруғини бажаришига киришадилар, бироқ Кит Кэрсон бир мушт уриб, улардан халос бўлади ва отига миниб қоча бошлайди:

“Мен қайтиб келаман ва адолатни қарор топтираман!”

Кэрсон ҳақидаги ҳикояни эшитиб бўлиб, Мондо суратли журнални қайтариб олди ва қарияга миннатдорчилик билдирди.

“Хайр!” деди қария.

“Хайр!” деди Мондо ҳам.

Мондо денгизнинг ўртасига қараб кетган тўлқин тўсгич тўғон устида, тез юриб борарди. У қуёшдан камашган кўзларини бир оз қисганича денгизга назар солди. Осмон ложувард, бирорта ҳам булут кўринмайди, тўлқинларда нур жилваланади.

Мондо тўлқин тўсгич сари олиб борадиган зинадан пастга туша бошлади. У бу ерга келишни жуда ёқтирарди. Тошдан қурилган тўғон ниҳоятда узун бўлиб, четларига тўртбурчак қилиб бетон куйилган, этак қисмига маёк ўрнатилганди. Денгиз қушлари шамолга қарши учишар ва унга чап бераётиб, бола йиғисига ўхшаган товушда қичқиришар эди. Улар Мондонинг боши устида чарх уришиб, сочларига қанотларини теккизишар ва уни чақиришар эди. Мондо нон бўлакларини мумкин қадар баландроққа ирғита бошлар, денгиз қушлари хўракни уча туриб, илиб олар эдилар.

Мондо тўғон устида сайр қилишни ёқтирарди. У бир бетон бўғиндан иккинчисига сакрар ва денгиздан кўз узмасди. Шамол унинг ўнг юзига урилаётганини, сочларини бир томонга қараб тўзгитаётганини ҳис қиларди. Шамол эсиб турганига қарамай, қуёш беаёв қиздирмоқда эди. Тўлқинлар тўғон этагига келиб урилар ва минглаб томчилар, қуёш нурини акс эттириб, осмонга сапчирди.

Мондо вақти-вақти билан қирғоққа қараб қўярди. Қирғоқ узоқдаги оппоқ қутичалар териб қўйилган

кўнғир йўлкани эслатарди. Уйларнинг ортида яшил ва кулранг адирлар кўзга ташланади. У ер, бу ердан кўкка ўрмалаётган ёнғин тутуни осмон юзидаги ғалати доғни ёдга солар, бироқ аланганинг ўзи кўринмасди.

“Ўша томонларга бориб, бир кўриш керак”, деди Мондо ўзига.

Унинг кўз ўнгига буталар ва эман дарахтларини ямлаб ютаётган ёнғин келди. Мондонинг хаёлига йўлларнинг четида тўхтаб турган ўт ўчирувчи машиналар ҳам келди, негаки у кизил рангли юк машиналарини жуда ёқтирарди.

Ғарб томонда бўлса, қизариб ботаётган қуёш акси сувга тушиб, денгиз ўт ичида қолгандек кўринарди. Мондо ёноғига тушаётган шафақ аксини ҳис қилиб, бироз тўхтаб турди, кейин яна йўлида давом этди.

У тўғоннинг барча қисмларини яхши билар, уларни ярми сувда туриб, йўғон яғринларини офтобга тоблаб ётган жониворларга қиёс қиларди. Ушбу бетон яғринларга ғалати белгилар ўйиб туширилган, кўнғир, қизил доғлар, чиғаноқлар ёпишиб қолганди. Тўғоннинг сувга тегиб турган қисмида денгиз ўтларидан ямшил гилам ҳосил бўлган ва унда оппок чиғаноқли молюскалар ғужғон ўйнар эди. Мондо тўғоннинг деярли ниҳоясида жойлашган бетон супани жуда яхши билар, ана шу жойни афзал кўрганидан, доимо унинг устида ўтирар эди. Супа бир оз қийшиқ, юзаси сийпаланавериб, силлиқ бўлиб қолганди. Мондо супа устига чордана куриб ўтириб олар ва паст овозда у билан саломлашиб, сўз қотар эди. Баъзан болакай унга кизиқарли воқеаларни ҳикоя қилиб берар ва бу билан, шубҳасиз, ўзини овулар эди, акс ҳолда қахрамонимиз, албатта, зерикиб қолган бўларди. Бола ўзи тирик деб тасаввур қилган тўғонга саргузаштлар, кемалар, денгиз ҳақида ва турган гапки, у қутбдан бу қутбга бамайлихотир сузиб юрадиган сут эмизувчилар ҳақида сўзларди. Тўғон сукут сақлаган кўйи ва кимир этмай Мондонинг ҳикоясини тингларди; ҳикоянинг унга ёкиб тушганига шубҳа қилмаса ҳам бўларди, негаки айнан шу сабабли тўғон ювош ва беозор эди.

Мондо ўзи севган супа устида узоқ вақт колар, денгизда акс этаётган қуёш нурларини томоша қилар ва тўлкинлар шовқинига кулоқ солар эди. Вақт пешиндан ўтиб, қуёш нурлари қиздира бошлагач, бола юзини иссиқ супага қўйиб, бир оз ухлаб оларди.

Ана шундай кунларнинг бирида Мондо балиқчи Жордан билан танишиб қолган эди. Ўшанда унинг кулоғига кимнингдир бетон супа бўйлаб ташлаётган қадам товушлари эшитилди. Бола қочиб қолишга тайёр бўлиб, сергак тортди, бироқ тепасида узун қармоқ кўтариб олган, эллик ёшлардаги кимсани кўриб, хотиржам бўлди. Балиқчи қўшни супага жойлашиб бўлиб, Мондога “Бу ерда нима қиляпсан?” дегандек дўстона қўл силкитди.

Кейин у қоп-қора сумкасида турли хил чилвирлар ва илмоқларни ола бошлади. Мондо яқинроқ келиб, тайёргарлик ишларига разм солди. Балиқчи Мондога хўракни илмоққа кийгизишни ва қармоқни ипнинг узунлигига қараб, қандай қилиб ирғитишни ўргатди. Кейин унга қарамоғини бериб қўйди, ғалтак ёрдамида ипни қандай қилиб, қармоқ дастасига қайта ўрашни тушунтирди.

Мондога балиқчи Жордан жуда ёқиб қолди, негаки у боладан ҳеч нарса сўрамади. Балиқчининг юзи офтоб тафтида қизарган, ажинлар билан тўлиб кетган, икки кўзининг тим яшиллиги бўлса, кишини ҳайратга соларди.

Балиқчи тўғон устида узоқ вақт, қуёш уфққа юз тутгунга қадар қолди. Жордан кўп гапирмасди, афтидан балиқларни чўчитиб юборишни истамасди, бироқ ҳар сафар ўлжани илгақдан чиқарганида кулиб қўярди. У аниқ ва кескин ҳаракат билан балиқнинг оғзини очар ва ўлжасини чарм сумкасига солиб қўярди.

Вақти-вақти билан Мондо хўрак ўрнида ишлатиш учун кулранг тусли денгиз қисқичбақаларини келтириб турди. Бола тўғоннинг тагига тушиб, денгиз ўтларини диққат билан кузатарди. Тўлкин қайтганида улардан қисқичбақалар чиқишар ва Мондо уларни тутиб олар эди. Балиқчи Жордан қисқичбақаларни бетон

супа устига уриб майдалар ва занглаб кетган паккича билан кесар эди.

Кунларнинг бирида уларга яқин жойдан коп-қора каттакон юк кемаси оҳиста сузиб ўтди.

“Номи нима экан?” деб сўради Мондо.

Балиқчи Жордан қўлини пешонасига қўйиб, кўзларини қисиб назар ташлади.

“Эритрея”, деди у. Кейин ҳайрат билан: “Кўзларинг хирами?” деб сўради.

“Йўқ, – деди Мондо. – Мен ўқишни билмайман”.

“Шундай дегин”, деди Жордан.

Улар сузиб кетаётган кемага узоқ вақт тикилиб қолишди.

“Кеманинг номи нимани билдиради?” деб сўради Мондо.

“Эритреями? Давлатнинг номи, Африканинг қирғоғида, Қизил денгиз бўйида шундай мамлакат бор”.

“Чиройли ном экан, – деди Мондо. – Гўзал мамлакат бўлса керак”.

Мондо бир оз ўй суриб қолди.

“Унда денгиз нимага Қизил деб аталади?”

Балиқчи Жордан кулди:

“Ўша денгизни ростдан ҳам қизил деб ўйлаяпсанми?”

“Билмасам”, деди Мондо.

“Чиндан ҳам қуёш ботаётганида денгиз қизариб кетади. Лекин денгизнинг бундай айтилишига бир вақтлар унинг соҳилида яшаган одамлар сабаб бўлишган”.

Мондо тобора узоклашиб бораётган юк кемасига қаради.

“Ҳойнаҳой, у Африка томон кетяпти”.

“Африка жуда узоқда, – деди Балиқчи Жордан. – У ер жазирама иссиқ, қуёш куйдирар даражада, денгиз бўйлари ҳам саҳродан иборат”.

“Пальмалар борми?”

“Ҳа, кейин узундан-узоқ кум соҳиллар ҳам бор. Кундузлари денгиз кўм-кўк бўлади. Балиқчиларнинг кичкина елканли қайиқлари соҳил бўйлаб қишлоқдан қишлоққа қатнайдилар”.

“Унда соҳилда ўтириб олиб, кемаларни томоша қилса бўларканда? Сояга жойлашиб оласан-да, денгиздаги кемалардан кўз узмай, ажойиб-ғаройиб воқеаларни тинглайсан”.

“Эркақлар меҳнатдан бўшамайдилар, улар тўрмайдилар, қайиқларнинг дарз кетган тумшукларига мис қоплайдилар. Болалар қуруқ шох-шабба йиғиб келадилар ва қайиқларнинг ёриғини ямашда ишлатиладиган мумни эритиш учун гулхан ёқадилар”.

Балиқчи Жордан қармогига қарамай қўйди. У ўзи ҳикоя қилаётган нарсаларни кўрмоқчидек, уфқдан кўз узмасди.

“Қизил денгизда акулалар ҳам борми?”

“Ҳа, бир-иккита акула доимо кемаларни кузатиб боради. Бироқ одамлар ўрганиб кетишган, бунга парво ҳам қилмайдилар”.

“Акулаларни ёвуз дейдилар-ку?”

“Биласанми, улар тулкига ўхшайдилар. Акулалар денгизга ташланадиган овқат чиқитларининг, яна бирор нарсани ўмаришнинг пайида бўладилар. Лекин ёвуз эмаслар”.

“Қизил денгиз деганлари роса катта бўлса керак”, деди Мондо.

“Ҳа, жуда катта... Денгизнинг соҳилларида шаҳарлар, ғалати номли портлар тўлиб ётибди... Баллул, Баразали, Дебба... Массава деган каттакон, оппоқ шаҳар ҳам бор. Кемалар туну кун сузиб, денгиз соҳиллари бўйлаб узокларга борадилар. Шимолда улар Рас Касаргача ёки Нора архипелидаги Дахлак Кабир ороллари гача, баъзан эса, денгизнинг нариги томонидаги Фарасан ороллари гача қатнайдилар”.

Мондо оролларни ёқтириб қолди.

“Ҳа, ҳа, ороллар жуда кўп, қизил қояли ва қумлоқ соҳилли ороллар. Соҳилда бўлса, пальмалар ўсади!”.

“Ёмғирлар фасли бошлангач, бўронлар эсади. Улар пальмаларни илдизи билан кўпориб, уйларнинг томларини учуриб кетади”.

“Кемалар ҳалокатга учраб турадимми?”

“Йўқ, бўронда ҳеч ким денгизга чиқмайди. Бироқ бўрон узок давом этмайди.

Кичкинагина бир оролда бир балиқчи бутун оиласи билан истиқомат қилади. Улар соҳил бўйида пальма япроқларидан курилган уйда яшайдилар. Балиқчининг катта ўғли сенга тенгдош бўлса керак. У отаси билан қайикқа ўтириб, денгизга тўр ташлайди. Тўр тортиб олинганда, балиққа лик тўла бўлади. Бола отаси билан қайикда сузишни ёқтиради. У бақувват, елкан ёрдамида шамолдан фойдаланишни билади. Ҳаво очик, денгиз сокин бўлганида, балиқчи бутун оиласини қайикқа ўтказди ва улар қўшни ороллардаги қириндошларини кўргани борадилар. Оила кеч бўлганда уйга қайтади.

Қайиқ товуш чиқармай сузади. Куёш ботар пайти бўлганидан Қизил денгиз қип-қизил рангда товланади”.

Улар суҳбатлашар эканлар, “Эритрея” денгизда каттакон бурилиш ясаб бўлди. Йўл бошловчи кемача изига қайтар экан, юк кемасида хайрлашув маъносини билдирувчи қисқа сирена чалинди.

“Қачон ўзингиз ўша томонларга борасиз?”

“Африкага, Қизил денгизга демокчимисан? – Балиқчи Жордан кулди. – Мен у ёқларга бора олмайман, ана шу тўғон устида қолишга мажбурман”.

“Нега?”

Балиқчи дарров жавоб бера олмади.

“Негаки мен... Негаки мен кемаси йўқ денгизчидан”.

Жордан қармоғига тикилганича жим қолди.

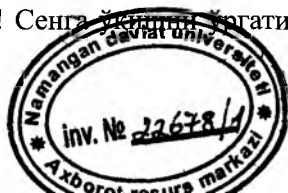
Куёш ётогига бош кўяёзганида балиқчи Жордан қармоқ ипларини йигиштириб, бетон супа устига қўйди ва чўнтагидан орасига пишлоқ қўйилган нон бўлагини олди. У ноннинг тенг ярмини Мондога берди ва икковлон денгизда куёш аксини томоша қилган қўйи тамадди қилишга тушдилар.

Қоронғи тушмасдан ётаржой масаласини ҳал қилиш учун Мондо кетишга ҳозирланди.

“Хайр!” деди Мондо.

“Хайр!” деди Жордан. Мондо бир оз нари кетгач, балиқчи унга қичқирди:

“Олдимга яна келгин! Сенга ўқини ўргатиб қўяман. Бу қийин иш эмас”.

Балиқчи Жордан тун кириб, маёқ ўзининг огоҳлан-тирувчи шуълаларини чор-атрофга ёйгунича овни да-вом эттирди.

Албатта, Мондо учун буларнинг ҳаммаси яхши эди, бироқ Чияпакандан эҳтиёт бўлиш лозим. Ҳар куни эрталаб, тонг ёриша бошлаганда, дарчаларига симдан тўсиқ қўйилган кулранг юк машинаси оҳиста, товуш чиқармай, шаҳар кўчаларини, пиёдалар юрадиган йўл-каларни айланиб юрарди. Ҳали уйкудан уйғонмаган ва шудринг кўтарилмаган кўчалар бўйлаб, у йўқолиб қолган болалар ва дайди кучукларни қидиради.

Бу юк машинасини Мондо кунларнинг бирида ден-гиз бўйидаги пастқам маконидан чиқиб, боғни кесиб ўтаётганида кўрган эди. Машина ундан бир неча метр нарида тўхтаган ва бола зўрға бутанинг орқасига бер-кинишга улгурганди. Мондо машинанинг орқа эшиги очилиб, ундан кулранг кийимли икки кишининг туш-ганини кўрган, уларнинг қўлларида иккита катта қоп ва арқон бор эди. Кулранг уст-бошдаги кишилар бу-танинг ёнгинасидан ўтаётганларида Мондо уларнинг сўзларини эшитди.

“У анави томонга кетди”.

“Сен уни кўрдингми?”

“Ҳа, у шу атрофда”.

Кулранг кийимли кишилар икки томонга тарқалиш-ди. Мондо бўлса, бутанинг орқасида деярли нафас ҳам олмай жим турарди. Бир оз ўтгач, хириллаганга ўхша-ган ғалати овоз кулоққа чалинди, кейин пастлашиб, жимлик чўқди. Бояги икки киши қайтиб келганларида, Мондо улар қопда ниманидир кўтариб келаётганлари-ни пайқади. Улар қопни машинанинг орқасига ирғит-дилар ва Мондо этни жимирлатиб юборадиган ғин-шишни эшитди. Қопдаги нарса ит эди. Юк машинаси жойидан оҳиста кўзғалиб, дарахтлар ортида кўринмай кетди. Ўша ердан ўтиб кетаётган бир одам эгаси йўқ итларни Чияпакан олиб кетишини айтди, у Мондога тикилиб қараб турдида, уни кўрқитиб қўйиш учун, кулранг машина мактабга бормаи юрган дайди болаларни ҳам олиб кетади, деб қўшиб қўйди. Ўшандан

бери Мондо чор-атрофни, ҳатто орқасини ҳам кузатиб юрадиган бўлди.

Болалар мактабдан чикадиган вақтда ёки байрамларда ўзига ҳеч нарса таҳдид қилмаслигини Мондо биларди. Эрталаблари ёки тун коронғусида, кўчада одамлар сийраклашиб қолганида эҳтиёт бўлиш керак эди. Эҳтимол, шунинг учун бўлса керак, Мондо юрганида итларга ўхшаб бир оз аланглаб юришни одат қилганди.

Ана шундай кунларнинг бирида Мондо Лўли, Казак ва уларнинг эски ошнаси Дади билан танишиб қолди. Бу номлар уларга шаҳар аҳолиси томонидан берилган лақаблар эди ҳолос, негаки ҳеч ким уларнинг асл исмини билмасди. Лўли аслида лўли эмасди. Офтобда куйган бадани, тим қора сочлари ва қирғий бурни сабаб одамлар унга шундай лақаб қўйган эдилар. Яна унинг шаҳар четидаги майдонда қантариб қўйилган эски Хотчкисс юк машинасида яшаши ва кўз бойлоғичлик билан кун кечериши ҳам лўли лақабини олишига сабаб бўлганди. Казакка келсак, у ғалати одам бўлиб, уззукун мўйна телпакни бошидан қўймаганидан айикқа ўхшарди. У қаҳвахоналарнинг олдида асосан оқшомлари аккордеон чаларди, кундузлари бўлса, доимо маст бўларди.

Уларнинг орасида Мондога энг маъқули қария Дади эди. Бола уни пляжда, бир парча қоғози устида ўтирган ҳолида учратган эди. Қария ён-атрофидан ўтиб юрган одамларга парво ҳам қилмай, қуёш тафтига ўзини тутиб ўтирарди. Мондони қария Дадининг ёнида бир парча қоғоз устига қўйилган, ён-веридан тешиклар очилган сариқ рангли кичкина картон жомадон айниқса ўзига жалб қилди. Дадининг қиёфаси хотиржам ва сокин бўлиб, бола ундан асло ҳадиксирамади. У жомадонга яқинроқ келиб, назар солди ва Дадидан:

“Унинг ичида нима бор?” деб сўради.

Қария мудроқ кўзларини очди. Ҳеч нарса демасдан, жомадонини тиззасига қўйиб, қопқоғини сал кўтарди. Дади мийиғида сирли кулганича қўлларини жомадон ичига солди ва ундан бир жуфт кабутар олди.

“Улар жуда чиройли экан, - деди Мондо. – Кабутарларга от кўйганмисиз?”

Дади кабутарларнинг қанотларини силади ва уларни юзига якин келтириб:

“Бунисининг оти Пилу, шеригига Зоэ деб исм кўйганман”, деди.

Қария Дади кабутарларни кўлларида тутиб урар ва уларни юзига аста босиб эркалар эди. Нам ва очик кўзлари яхши кўрмаганидан гўё узоқдан назар солаётганга ўхшарди.

Мондо кушларнинг бошини оҳиста силади. Куёш нурлари кабутарларнинг кўзларини камаштираётганидан уларнинг жомадонга қайтиб киргилари келди. Дади нималарнидир шивирлаб, кушларни тинчлантирди ва жойига солиб кўйди.

“Улар жуда чиройли экан”, деб такрорлади Мондо. Қария Дади яна кўзларини юмиб, газета парчасининг устида ўтирган кўйи мудрашга ҳозирланди, болакай бўлса, у ердан жўнаб қолди.

Қоронғи тушди. Мондо Дадини кўриш умидида томоша майдонига йўл олди. Қария майдонда Лўли ва Казак билан томоша кўрсатишга тайёргарлик кўраётгани, тўғрироғи у бир чеккада сариқ жомадони билан ўтирар, Лўли банжо чалар, Казак бўлса, баланд овоз билан бекорчиларни томошага чақирар эди. Лўли бармоқларининг ҳаракатига кўзларини тикканича шўх куй чалар ва хиргойи қилар эди. Унинг қорамтир юзидан чироқларнинг шуъласи акс этарди.

Мондо томошабинларнинг биринчи қаторидан жой олди ва Дади билан саломлашди. Бу орада Лўли томошани бошлаб юборди. У одамларнинг кўз ўнгидан фавқулудда тезлик билан юмуқ мушти орасидан турли рангдаги рўмолчаларни суғуриб ола бошлади. Ҳарир рўмолчалар ерга тушар ва Мондо уларни йиғиштириш билан овора эди. Бу унинг вазифасига кирарди. Шундан кейин Лўли мушти орасидан турли ғалати буюмлар – калитлар, узуклар, қаламлар, суратлар, теннис шарчалари ва ҳатто ёниб турган сигаретларни олиб, одамларга тарқата бошлади. У шунчалар тез ишлар-

дики, одамлар унинг қўл ҳаракатларини илғаб олишга улгурмасдилар. Томошабинлар мамнун бўлиб кулишар ва қарсак чалишар эди.

Ерга майда тангалар келиб туша бошлади.

“Болакай, – деди Лўли, – тангаларни йиғиштиришиб юбор”.

Лўли қўлига тухумни олиб, уни қизил катакли рўмолчага ўради, кейин бир лаҳза жим қолди.

“Диқ-кат!”

Унинг қўллари қарсак чалди. Лўли рўмолчани очди, тухум ғойиб бўлган эди. Томошабинлар қаттиқ чапак чалдилар, Мондо эса тангаларни йиғиштириб, темир қутичага солишда давом этди.

Тангалар тамом бўлгач, бола яна чўққайиб ўтириб, Лўлининг қўлларини кузата бошлади. Унинг қўллари гўё алоҳида жонли мавжудотдек тез ҳаракат қилмоқда эди. Лўли юмуқ мушти орасидан яна тухумлар чиқарар ва иккинчи қўли билан уларни ёпиб, кўздан йўқотар эди. Ҳар сафар навбатдаги тухум ғойиб бўлганида, у Мондога кўзини қисиб қўярди.

“Хўп! Хўп!”

Аммо Лўлининг энг чиройли томошасига энди навбат келди: унинг қўлларида аллақандай йўл билан иккита оппоқ тухум пайдо бўлди. Лўли уларни қизил ва оқ рангли каттагина рўмолларга ўради, кейин қўлларини ёйди ва бир лаҳза жим қолди. Ҳамма нафасини ичига ютиб, унга тикилиб турарди.

“Диқ-кат!”

Лўли кафтларини пастга қаратди, рўмоллар ечилиб, ичидан иккита оқ кабутар учиб чиқди. Улар афсунгарнинг бошида чарх ургач, қария Дадининг елкасига кўндилар.

Томошабинлар:

“О-о!” деб завқландилар. Улар қаттиқ қарсак чалиб, тангаларни ёмғирдек ёғдирдилар.

Томоша тугагач, Лўли егулик ва шарбат келтирди. Ҳаммалари қария *Хотчкисс*нинг зинасидан жой олдилар.

“Менга яхшигина ёрдам бердинг, кичкинтой”, деди Лўли Мондога.

“У сенинг ўглингми, Лўли?” деб сўради Казак баланд овозда шарбатини симирар экан.

“Йўқ, Мондо менинг дўстим”.

“Ундай бўлса, соғ бўл, дўстим Мондо!”

Казак бир оз сархуш кўринди.

“Куй чалишни биласанми?”

“Йўқ, жаноб”, деди Мондо.

Казак қах-қах уриб кула кетди.

“Йўқ, жаноб! Йўқ жаноб!” дея қайтарарди у кулги аралаш, бироқ Мондо нима уни кулдираётганига туншунмай турарди.

Шундан кейин Казак кичкина аккордеонини олди-да, чала бошлади. У чалаётган нарсани куй деб бўлмасди, асбобдан ғалати, бир маромдаги оҳанглар таралар, улар бир кўтарилиб, бир пастга тушар, дам тезлашиб, дам секинлашар эди. Казак оёқларини ерга уриб-уриб мусиқа чалар ва бир хил бўғинларни қайтарганича хирилдоқ овозда куйларди.

“Ай, ай, яйя, айяйя, айяйя, яйя, яйя, айяйя, ай, ай!” У аккордеонини чалиб куйлар ва чайқалар эди. Шу топда у Мондога чиндан ҳам каттакон айиққа ўхшаб кўриниб кетди.

Ўткинчилар томоша учун бир зумга тўхташар ва кулиб йўлларида давом этишарди.

Кеч тушиб, тун коронғиси борлиқни қоплагач, у мусиқа чалишни бас қилди. Казак ва Лўли юк машинасининг зинасига ўтириб олиб қопқора, ўткир тамаки тутатишди ва пиво ича туриб, суҳбатларини давом эттиришди. Мондо уларнинг узук-юлуқ гапларини, уруш ва саёҳат хотираларини яхши англамасди. Суҳбатга ора-сира Дади ҳам аралашиб кўярди. Ана шундай кезларда Мондо уларга кулоқ тутарди, негаки гап кушлар, оддий ва хат ташувчи кабутарлар ҳақида борарди. Дади ширали ва паст оҳангда, бир оз ҳовлиқиброқ далалар узра узоқ вақт учадиган кушлар, уларнинг қанотлари остида айланаётган замин коптоғи, буралиб-буралиб оқувчи дарёлар, қоп-қора лентага ўхшаган йўлларнинг чеккаларига экилган буталар, қизил ва кулранг томли уйлар, турли рангларда товланувчи далалар ўраб олган

фермалар, ўтлоқлар, адирлар, бир уюм тошдек кўринадиган тоғлар ҳақида сўзларди. Қария кушларнинг қандай қилиб уйларини топиб келишлари, табиат манзараларидан харита ўрнида фойдаланишлари ёки денгизчилар ва учувчилар мисол юлдузларни мўлжалга олиб, йўл топишларини хикоя қиларди. Хат ташувчи кабуларларнинг уйлари минораларни эслатар, фақат уларда эшиклар бўлмай, нақ томининг тагида дарчалар қолдирилади. Кунлар исиганида миноралар томонидан эшитилаётган “ғув-ғув” товушлари кушларнинг қайтиб келганларидан дарак беради.

Мондо Дадининг сўзларига кулоқ тутар ва сигареталарнинг чўғига назар солиб ўтирарди. Майдон атрофида автомобиллар оқаётган сув мисоли товушсиз бурилиш ясар, уйларнинг чироқлари бирин-кетин ўчишга бошлаган эди. Мондо уйқуси келганидан кўзлари юмилиб бораётганини ҳис қилди. Лўли уни юк машинасининг орқа ўриндиғига ётқизиб қўйди, бола тунни шу ерда ўтказадиган бўлди. Дади билан Лўли тун бўйи “қария” Хотчкиссининг зинасида суҳбат қуриб, тамаки тутатиб ўтказишга чоғландилар.

Мондо ушбу машғулоти жуда ёктирарди: у соҳилда, тиззаларини қучоқлаган қўйи ўтириб олиб, қуёш чиқишини томоша қиларди. Соат тўртдан эллик дақиқа ўтганида, денгиз устидаги икки-уч булут парчасини ҳисобга олмаганда, осмон мусаффо ва кулранг тус оларди. Қуёш бирданига пайдо бўлмасди, бироқ Мондо унинг ҳозир, уфқнинг нариги томонидан аста аланга олаётган машғалдек чиқиб келишини ич-ичидан ҳис қиларди. Даставвал уфқда секин катталашиб борадиган нозик шафақ пайдо бўлар, кейин ўтирган жойингизда енгил титроқ пайдо бўлганини ва ушбу титроқ гўё безовта бўлаётган уфқни ҳам тебратаётганини ҳис қиласиз. Кейин сув узра гардиш пайдо бўлади. Унинг нурлари кўзингизни қамаштиради, денгиз ҳам, ер ҳам бир хил тусда товланади. Бир лаҳзадан сўнг ранглар бир-бирларидан ажраладилар, соялар пайдо бўлади. Бироқ шаҳардаги чироқлар ҳали ўчмайди. Уларнинг нурсиз, хира тортган ёғдулари бошланаётган янги кунга ишонмаслик аломатидек кўринади.

Мондо денгиз узра кўтарилаётган куёшни кузатишда давом этди. У ўзича хиргойи қилар, боши ва гавдасини Казакнинг кўшиғига мос равишда тебратарди:

“Айяйя, яйя, яйяйя, яйя..”

Денгиз устида чарх ураётган бир-иккита баликчи кушларни ҳисобга олмаганда, соҳилда ҳеч ким йўқ эди. Сув тип-тиниқ, кулранг, ложувард ва қизғиш, унинг тагидаги тошлар эса оппоқ эди.

Мондо денгиз ости мамлакати, баликлар ва қискич-бақалар учун ҳам кун ёришаётгани ҳақида ўйлади. Ким билсин, балки сувнинг тагида ҳам ер устидаги-га ўхшаб борлиқ аввал қизариб, кейин ёришаётгандир? Баликлар ўзларининг кўзгуга ўхшаш осмонлари остида уйғонар ва аста тебранишарди. Улар куёшнинг минглаб ўйноқи жилвалари орасида бахтиёр эдилар. Ҳатто денгиз отлари ҳам сув ўтларининг поялари бўйлаб юқори кўтарилиб, янги кунни кўришга ошиқарди. Чиғаноқлар бўлса, кунинг ёруғидан баҳраманд бўлиш учун қопқоқчаларини бир оз очиб кўйган эдилар. Мондо ана шулар ҳақида ўйлар ва куёш нурида учкунлар сачратиб соҳилдаги тошлар устига ёпирилаётган сокин тўлқинларни кузатар эди.

Куёш бир оз кўтарилгач, Мондо совуқ қотиб ўрнидан турди. У кийимларини ечди. Денгизнинг суви ҳавога қараганда ёқимлироқ ва илиқроқ эди; Мондо елкасига қадар сувга кирди. У бошини сувга тикиб, денгиз тагини кўриш ниятида кўзларини очди. Бола баданига урилаётган тўлқинларнинг майин шивирлашларини ҳис қилди. Бу шундай оҳанг эдики, ер юзида уни ҳис қилолмайсиз.

Мондо узок чўмилди, унинг бармоқлари оқариб, тиззаларига титроқ кирди. Шундагина у соҳилга чиқиб, йўл четига қурилган тўсикқа орқа ўгириб ўтирди ва куёш ҳарорати баданига тарқашини кутиб, кўзларини юмди.

Шаҳар ортидаги адирлар қўл чўзгудек яқин кўринарди. Куёш нурлари дарахтлар ва оппоқ виллаларни ёритди. Мондо яна:

“Бир бориб ўша ерларни кўриб келишим керак”, деди.

Кейин у кийиниб, пляжни тарк этди.

Бугун байрам, Чияпакандан кўркмаса ҳам бўлаверади. Байрам кунлари итлар ҳам, болалар ҳам кўчаларда бемалол дайдиб юра оладилар.

Ёмони шуки, ҳаммаёқ берк бўлади. Фермерлар сабзавотларни сотиш учун олиб келмайдилар, нон дўконларининг панжара тўсиклари ҳам кўтарилмайди. Мондонинг қорни очди. У Қор Бўғирсоқ лақабли кишининг дўкони ёнидан ўтаётди, ванилинли музқаймоқ сотиб олди ва кўчалар бўйлаб борар экан, уни ялай кетди.

Кўёш энди йўлкаларни ҳам яхшигина ёрита бошлаган эди, лекин ҳали одамлар кўринмасди. Улар чарчаган бўлишса керак. Ора-сира йўловчи ўтиб қолар ва Мондо унга салом берар эди. Бироқ сочлари ва киприкларига денгиз тузи оппоқ бўлиб ёпишиб қолган, юзи офтобда қорайган Мондога кишилар ҳайратланиб қарашарди. Ким билсин балки уни гадоё деб гумон қилишаётгандир?

Бола музқаймоғини ялашдан тўхтамай, дўконларнинг витриналарини томоша қиларди. Пештахталардан бирида чироқ ёқиб қўйилган бўлиб, унда қизил ёғочдан ясалган, гулдор чойшаб тўшалган ва ёстиклар қўйилган катта каравот бор эди, гўё ҳозир кимдир кирди-ю, уйқуга кетади. Сал нарироқда оппоқ ошхона плиталари қўйилган эди. Уларнинг ёнида бўлса, қовуриш дастгоҳида қоғоздан ясалган товуқ аста айланарди. Буларнинг ҳаммаси қизиқ эди. Бола дўконлардан бирининг эшиги тагида суратли журнал топиб олди ва уни томоша қилиш учун курсига ўтирди.

Суратларда чиройли, оқ танли хоним ошхона юмушларини бажараётгани ва болалари билан ўйнаётгани тасвирланган эди. Ҳикоя узундан-узоқ эди. Мондо суратларнинг ранглари аралашиб кетадиган даражада журнални кўзларига яқинлаштириб, баланд овозда мутолаа қила кетди.

“Боланинг оти Жак, қизчаники бўлса, Камилла.

Уларнинг онаси ошхонада мазали нарсалар тайёрламоқда, нон, қовурилган товук, пирожнийлар. Онаси болаларидан сўраяпти: Бугун нима мазали нарса егингиз келяпти? Бизга қулуннайли катта торт пишириб беринг, деди Жак. Бироқ онаси қулуннай қолмаганини, фақат олмалар борлигини айтди. Шунда Камилла ва Жак олмаларни артиб, майда қилиб тўградилар. Оналари эса, торт пиширди. Она тортни плитанинг тандири ичига қўйди. Уйни хушбўй ҳид тутиб кетди. Торт тайёр бўлгач, она уни стол устига қўйиб, бўлақларга кесди. Жак ва Камилла иссиқ какао билан каттагина торт бўлагини еб олишди. Кейин улар, ҳеч қачон бундай мазали торт емаган эдик, дейишди”.

Ҳикояни “ўқиб” бўлиб, кейин яна ўқиш учун журнални боғдаги буталардан бирининг тагига беркитди. У яна бошқа бир, масалан, жунглилик Аким ҳақидаги сурадли журнални сотиб олгиси келди-ю, газета-журналлар дўкончаси ёпиқ эди.

Боғнинг ўртасида Мондо скамейка устида ухлаб ётган нафақадаги собиқ почта хизматчиларидан бирини кўриб қолди. Пензионернинг ёнида, скамейканинг устида варақлари очик газета ва шляпа бор эди.

Қуёш баландроқ кўтарилиб, ёруғи кўзни у қадар қамаштирмай қўйди. Машиналар сигналларини чалиб, кўчаларни тўлдириб ҳаракатлана бошладилар. Боғнинг нариги бурчагида чиқаверишда кичкина болакай қизил рангли уч ғилдиракли велосипедини ўйнаётган эди.

Мондо унинг ёнига борди:

“Сеникими?” сўради у боладан.

“Ҳа”, деди болакай.

“Битта учсам майлими?”

“Йўқ! Йўқ! Жўна бу ердан!”

“Велосипедининг номи нима?”

Болакай индамай бошини қуйи солди, кейин тезгина:

“Мини”, деди.

“Велосипединг жуда чиройли экан”, деди Мондо.

У яна қизил рамали, эгари қора, рули ҳамда қанотлари оқ хром билан қопланган велосипедга қаради. Ҳатто бир-икки марта кўнғирокчасини ҳам чалиб кўрди, бироқ эгаси Мондони нари сурди-да, велосипедини ҳайдаб кетди.

Бозор майдонида одам кўп эмасди. Одамлар майда гуруҳларга бўлиниб, черков сари боришар ёки денгиз бўйида сайр қилиб юришар эди. Мондо айнан шундай байрам кунларида: “Мени ўғил қилиб олмайсизми?” деб савол беришга лойиқ одамни учратишни жуда истаган бўларди.

Бироқ айнан шундай кунларда, эҳтимол, ҳеч ким унинг бу саволига аҳамият бермаган бўларди.

Мондо кўп қаватли уйларнинг йўлакларига шунчаки, тахминан бош суқиб кўрди. У почта қутиларини, ёнғинга қарши бурчакларни томоша қилди. Маълум вақт ўтиб, ўзи ўчиб қоладиган йўлак чирокларининг тугмаларини босиб уларнинг соатдонлари овозига кулоқ солди. Йўлакларнинг охирида ялтироқ ёғочдан ишланган пиллапоя зиналари кўзга ташланади. Унинг ёнида четларига ўйма ганчдан гул туширилган катта-конт кўзгу ҳам бор эди. Мондо лифтга кириб, бир айланмоқчи бўлди, бироқ ёш болаларга лифтда ўйнаш мумкин эмаслигини ўйлаб, фикридан қайтди.

Бинога ёшгина аёл кириб келди. Унинг кўғир сочлари турмакланган, ўзи бўлса оппоқ ҳарирдан кенггина кўйлак кийган эди. Ундан ёқимли ис таралаётганди.

Эшик таварқасини ортида турган Мондони кўриб, аёл чўчиб тушди.

“Сенга нима керак?”

“Сиз билан лифтга кирсам майлими?”

Аёл ёқимли жилмайди.

“Бўлмасам-чи, юрақол!”

Лифт денгиздаги қайиқ мисол бир оз лопиллаб, ҳаракатга келди.

“Қаёққа кетяпсан?”

“Энг юқори қаватга”.

“Олтинчигами? Мен ҳам ўша қаватда тураман”.

Лифт охиста ҳаракат қиларди. Мондо ойна орти-

дан пастда қолаётган қаватларни кузатарди. Эшиқлар зирилларди ва ҳар бир қаватдан ўтилаётганда ғалати тақиллаш эшитилиб турди. Лифт кабинасида симларнинг шувиллашлари ҳам эшитилди.

“Шу ерда яшайсанми?”

Аёл Мондога қизиқсиниб назар солди.

“Йўқ, хоним”.

“Дўстингни кўргани келяпсанми?”

“Йўқ, хоним, мен сайр қилиб юрибман”.

“А?”

Аёл ҳамон Мондога тикилиб турарди. Унинг кўзлари катта-катта, меҳрибон ва бир оз нам эди. У сумкачасини очиб, ялтироқ хитой қоғозга ўралган конфет олди ва Мондога узатди.

Мондо ҳамон аста-секин орқада қолаётган қаватларни кузатмоқда эди.

“Тайёрага ўхшаб баландга чикяпмиз”, деди у.

“Тайёрага чиқиб кўрганмисан?”

“Йўқ, хоним, ҳали чиққанамча йўқ. Лекин роса мазза бўлса керак”.

Аёл мийиғида кулди.

“Ҳар ҳолда у лифтдан тезроқ юради, билсанг!”

“Баландроқ ҳамми?”

“Ҳа, анчагина баланд!”

Лифт бир силтаниб, инграб тўхтади. Аёл ундан чиқишга ҳозирланди.

“Тушасанми?”

“Йўқ, - деди Мондо, - ҳозироқ пастга қайтиб тушаман”.

“Шундай дегин. Ўзинг биласан. Қайтиб тушиш учун охирги тугмадан аввалгисини босасан. Эҳтиёт бўл, қизил тугмага тега кўрма, бу фавқулодда ҳолат тугмаси”.

Эшиқни ёпаётиб, аёл яна жилмайди.

“Саёҳатинг хайрли бўлсин!”

“Кўришгунча!” деди Мондо.

Кўчага чикқач, Мондо куёшнинг деярли пешин вақтидагидек тиккага келганини кўрди. Тонгдан оқшомгача кунлар тез ўтади. Агар эҳтиёт бўлмасангиз,

улар бундан ҳам тез ўтиб кетиши мумкин. Шунинг учун инсонлар доимо шошадилар. Улар қуёш ботганга қадар ҳамма ишларини қилиб олиш учун шошадилар.

Пешин пайтлари одамлар шаҳар кўчалари бўйлаб катта-катта қадамлар ташлаб юрадилар. Улар уйлари-дан чиқадилар, автомобилларига ўтириб, эшикларни қарсиллатиб ёпадилар. Мондонинг уларга: “Тўхтан-глар! Мени ҳам олиб кетинглар!” дегиси келади. Лекин ҳеч ким унга эътибор қилмайди.

Юраги ўта тез ва қаттиқ ураётгани сабаб, бола бурчак-бурчакларда тўхтаб, нафас ростларди. Қўлларини қовуштириб, жим турар ва кўчани тўлдириб юрган оқимни кузатар эди. Одамларнинг қиёфаларида эрталабки ҳорғинлик у қадар сезилмасди. Улар пошналарини ерга қаттиқ-қаттиқ уриб, тез юришар, баланд овозда сўзлашар ва қаҳ-қаҳ уриб кулишар эди.

Одамлар оқимининг ўртасида қадди букилган қари бир аёл ҳеч кимга эътибор қилмай йўлка бўйлаб одимламоқда эди. Унинг озиқ-овқатлар билан тўла ва оғир сумкаси ҳар қадамда ерга урилиб суриларди. Мондо аёлга яқинлашиб, сумкани кўтаришга ёрдам бермоқчи бўлди.

У аёлнинг ҳарсиллаб нафас олаётганини ва нафаси елкасига тегаётганини ҳис қилиб борарди.

Аёл кулранг уйнинг эшиги олдида тўхтади. Мондо сумкани кўтаришиб, зинадан юқорига кўтарилди. Эҳтимол, қари аёл унга бувиси ёки холаси бўлиб кўрингандир, нима бўлганда ҳам бола кампирга индамади, негаки унинг қулоғи яхши эшитмасди.

Аёл тўртинчи қаватдаги эшиклардан бирининг олдида тўхтаб, очди ва ичкарига кирди. Кейин ошхонасига ўтиб, бир бўлак хушбўй нон кесиб чиқди. У нонни болага узатаётганида, бола аёлнинг қўли қаттиқ титраётганини сизди. Аёл худди шундай титроқ овозда:

“Яратган сени ўз паноҳида асрасин”, деди.

Кўчага чиқиб бир оз юргач, Мондо ўзининг ҳаддан ортиқ кичкина бўлиб қолаётганини сизди. У деворга ёпишиброқ юриб борар, атрофидаги одамлар эса, баҳайбат дарахтларга, уларнинг юзлари кўп қаватли

уйларнинг балконларига ўхшаб колаёзган эди. Мондо улкан қадамлар ташлаётган ана шу паҳлавонлар ора-лаб, пилдираганича борарди. У нўхот гулли баҳайбат кўйлак кийган, черков минораларидан ҳам новча аёл-лардан, оқ кўйлак, мовий костюм кийиб олган қоялар-дек улкан кишилардан ўзини олиб қочишга ҳаракат қилиб кўрди. Эҳтимол, нарсаларни қатта, сояларни кичик қилиб кўрсатадиган куннинг ёруғи туфайли бо-лага ҳамма нарса шундай кўрингандир.

Мондо одамлар орасида борар ва ким пастга қа-расагина, уни кўрган бўлар эди. Кўчаларни кесиб ўтишдаги хавотирни ҳисобга олмаса, унда кўркувдан асар ҳам йўқ эди. Шаҳар ичида, боғлар қўйнида, ден-гиз соҳилида бола кимнидир мудом изларди. У кимни ва нимага излаётганини ўзи ҳам яхши билмасди, лекин кимнидир, унга соддагина қилиб ва тезгина:

“Мени ўгил қилиб олмайсизми?” дейиш ва ўша заҳотиёқ суҳбатдошининг кўзларида жавоб аксини кўриш учун изларди.

Тахминан, ана шу кезларда, тунлар иссиқ ва узун, кунлар ажойиб ўтаётган бир фаслда Мондо Ти Шин-ни учратиб қолди. Мондо тўғон остонасидаги тунги қароргоҳидан ташқарига чикди. Соҳилдан илиқ, соч-ларни типпа-тик қилиб кўядиган, пробка дарахтлари-нинг ёниб кетишларига сабаб бўладиган курук шабода эсмоқда эди. Адирлар устида, шаҳарнинг ортида Мон-до қуюқ ва оппоқ тутун чиқаётганини ҳамда кўк сари кўтарилаётганини кўрди.

Мондо бир лаҳза қуёш нури тушиб турган адир-ларга тикилиб қолди, кейин улар сари олиб борадиган йўлдан юра бошлади. Йўл эгри-бугри бўлиб, тобора кенг бетон супачаларидан иборат зинапояга ўхшаб бо-раётган эди.

Йўлнинг икки четида саргайиб кетган барглар ва коғоз чикитлари билан тўлдирилган ариқлар бор эди.

Мондога пиллапоялардан кўтарилиш ёқиб қолди. У баландлик оралаб, буралиб-буралиб кетган йўлдан гўё шунчаки сайр қилиб юрган одамдек шошмасдан одимлар эди. Йўл бўйида устки қисмига синиқ шиша

парчалари ўрнатилган баланд тош деворлар қурилган бўлиб, каерга келиб қолганини киши билолмасди. Мондо ариқчаларнинг ичида арзигулик бирор нима учраб қолармикан, деган ўйда узоқ вақт пиллапоялар бўйлаб юқори одимлади. Унга гоҳо чақа пуллар, занглаган мих, суратли қоғоз, гоҳо ғалати мева чикитлари учраб турди.

Бола канчалар юқори кўтарилса, уйлари қутичаларга ўхшаб қолаёзган, қизил ва мовий ранг автомобиллар тўғри кўчаларини тўлдириб ҳаракат қилаётган шаҳар шунчалар кафтдек якқол кўринарди. Баландлик этагида денгиз ястаниб ётар ва офтоб нурларида бир парча кумушдек товланар эди. Ана шуларнинг ҳаммасини томоша қилиш учун Мондо вақти-вақти билан орқасига ўгирилар ва дарахтларнинг шохлари, вилларнинг деворлари орасидан пастга назар ташлар эди.

Бетон ариқ ичида занглаб кетган консерва қутисидаги гўшт қолдиқларини тушираётган чипор мушукдан бошқа ҳеч жон кўринмасди пиллапояда. Мушук қулоқларини тушириб, гавдасини букди ва сап-сарик кўзларининг думалоқ қорачиқлари билан Мондога тикилди.

Мондо индамай унинг ёнидан ўтиб кетди. Муюлишга етиб, бурилиб кетмагунча мушук ундан кўз узмай турганини бола бутун вужуди билан ҳис қилди.

Мондо ҳеч бир товуш чиқармасдан кўтарилаётганди. У ерга тушиб ётган шох-шабба, уруғлардан эҳтиёт бўлиб оҳисталик билан қадам ташлар, соядек товушсиз илгарилаб борар эди.

Зинани оқилона қурилган деб бўлмасди. Гоҳо унинг пиллапоялари майда ва тик бўлиб, юқорига кескин кўтарилар ва кишининг силласини қурилар, гоҳо у хусусий чорбоғлар ва уйлар оралаб ўта чўзилиб кетган эди. Баъзан бўлса, зинапоя пастга қараб кетаётгандек туюларди.

Мондо шошмас эди. У ҳам бурилиб-бурилиб илгарилар, ариқнинг ичига кўз ташлаш ёки дарахтларнинг баргини узиб олиш мақсадида тўхтарди. Мурч дарахтининг баргини юлиб олиб, бармоқлари билан

эзгилади ва бурни, кўзларини ачитиб ҳидлади. Кейин марварид гулни узиб олди ва япроқлари тагидаги лаззатли тонгги шудринг томчисини ялади. Ажрик ўтининг япроғини лабларига ёпиштириб, мусиқа ҳам чалиб кўрди.

Мондога адирлар оралаб ана шундай ёлғиз юриш хуш ёқаётганди. У қанчалар юқори кўтарилса, куёшнинг ёғдуси шунчалар сарғаяр, ўсимликларнинг барглари ва эски деворларнинг тошлари орасидан сизиб чиқаётгандек сув илик ва жозибадор эди. Ёғду кун давомида ерга синган ва энди ер уни қайта узатар, ҳароратини атрофга таратар ва булутларни катта қилиб кўрсатар эди.

Тепаликда ҳеч ким йўқ эди. Албатта, бир томондан куннинг яқунланаётгани бунга сабаб бўлса, иккинчи томондан ушбу даҳа қисман хувиллаб қолган, виллалар дарахтлар орасида қолиб кетган эди. Йўқ, уларни асло ғамгин кўринарди, деб бўлмасди, занглаб кетган панжаралар ва бўёғи кўчган, зич ёпилмаган дарпардалар уйларни кўпроқ мудроқ босгандек кўрсатарди.

Мондо дарахтлардаги қушларнинг овозларига, шох-шаббаларнинг шамолда қирсиллашларига қулоқ солди. Айниқса, қандайдир бир чигиртканинг овози уни ҳайратга солди, у гўё Мондо билан баробар ҳаракат қилаётгандек тиним билмай, ҳар томондан чириллаётган эди. Баъзан чириллаш узоқлашаётгандек туюлар, баъзан эса, шунчалар яқинлашардики, Мондо уни кўриш умидида ўгирилиб қарарди. Бироқ чириллаш узоқлашар, кейин унинг олдида ёки бош томонида, девор устида пайдо бўлар эди. Мондо ҳам ўтларнинг япроғи ёрдамида хуштак чалиб, уни ўзи томон чорларди. Бироқ чигиртка ўзини кўрсатмади, беркинган жойини ошкор қилишни хоҳламади.

Кун ниҳоятда кизиб кетганидан, адирнинг қоқ тепасида бир неча булутлар пайдо бўлган эди. Улар эринчоклик билан шимол томон сузишарди. Булутлар куёшга яқин жойдан ўтаётганларида Мондо юзига соя тушаётганини ҳис қилди. Ранглар ўзгарар, қимирлар, сариқ ёғду дам ёниб, дам ўчарди.

Адирнинг энг тепасига чиқишни Мондо анчадан бери дилига тугиб юрарди. У соҳилдаги яширин маконидан туриб дархтларга бурканган, виллаларнинг деворларини ёритиб, осмонга нур таратаётган ёғду тушиб турган тепаликни жуда кўп кузатган эди. Ҳа, айнан ана шунинг учун, пиллапояли йўл осмон ва ёғду сари олиб борадигандек кўрингани учун, Мондо тепаликка чиқишни орзу қилиб келганди. Денгизнинг баланд қирғоғига, нақ булутлар ёнига жойлашган тепалик чиндан ҳам жозибадор эди. Мондо уни эрталаблари, ҳали у ғира-шира ва узоқда бўлиб кўринадиган кезлари ҳам, окшомлари ҳам ва ҳатто у электр чирокларининг ёғдусини таратадиган тунлари ҳам узоқ вақт кузатган эди. Мана энди болакай уни забт этаётганидан қувонарди.

Уюм-уюм сарғайган барглар орасидаги, деворлар устидаги калтакесаклар ура қочдилар. Мондо уларни тутиб олиш учун сездирмай, товуш чиқармай яқинлашишга уриниб кўрди, аммо жониворлар уни пайқаб қолиб, девор ёриқларига кириб бекинишга шошилдилар.

Мондо бир муддат ҳуштак чалиб, саламандрларни чақирди. У биттагина калтакесак бўлса ҳам, тутиб олишни жуда хоҳлаётган эди. Боланинг назарида калтакесакни чўнтагига солиш, боқиш ва у билан сайр қилиш мумкиндек туюлди. Унга пашшалар тутиб едираман, кейин соҳилда ёки тўғон устида офтобда ўтирганимда у чўнтагимдан чиқиб, елкамга чиқиб олади. Елкамда у қимирламай ўтириб, томоғини шиширади, негаки саламандрлар ухлаётганларида томоқлари қимирлаб туради, деб ўйларди Мондо.

Бир мунча вақт ўтиб, Мондо Олтин Ёғдули Уйнинг эшиги олдига келиб қолди. Мондо ушбу жойга биринчи марта қадам қўйганида уни шундай деб атаган эди. Бу уй итальянча услубдаги қадимий гўзал уй бўлиб, деворлари тўқ сариқ рангдаги ганч билан қопланган, баланд ромларининг табақалари чиришга бошлаган, айвонни эса, ҳосил тугмаган ток дарахти эгаллаб олган эди. Уйнинг атрофидаги боғ у қадар катта бўлмаса-да,

мох ва ёввойи ўтлар билан шу даражада қопланиб кетган эдики, ниҳояси йўқдек кўринарди. Мондо темир эшикни итариб очди ва шағал тўкилган йўлкадан оҳиста юриб уй томон борди. Сарик уйнинг кўриниши оддий бўлиб, куйма гуллар ёки куббачалардан бутунлай холи эди. Бироқ Мондонинг назарида дунёда унга тенг келадиган уй йўқ эди. Уйнинг олд томонида, қаровсиз қолган боғда бир жуфт ниҳоятда гўзал пальма дарахтлари қад ростлаган бўлиб, бўйлари томга етиб қолган, майин шабада эсгудек бўлса, уларнинг шохлари томдаги черепицалар ва тарновларни тимдалаётгандек туюларди. Пальмаларнинг атрофидаги буталар куюк, қоронғи бўлиб, чор атрофларини бинафшаранг печакгуллар илон мисол чирмашиб, қоплаб олган эди.

Аммо энг жозибадор томони, уйни қамраб олган ёғду эди. Ана шу ёғду сабаб Мондо бу уйни Олтин Ёғдули Уй, деб атаган эди. Кун ботаётган онларда куёш нурининг ранглари юмшоқ ва тароватли, баданингизга ёқадиган ва сархуш этадиган қум ёки куздаги япроқлар мисол илиқ эди. Шағал тўкилган йўлка бўйлаб оҳиста борар экан, Мондо юзини куёш нурлари сийпалаётганини ҳис қилди. Боланинг уйқуси келди, унинг юраги оҳиста тепа бошлади, нафас олиши ҳам секинлашди.

Чигиртканинг товуши яна борликни тутди. У боғдаги буталар ичига яшириниб олгандек эди. Мондо унга кулоқ тутиб, дамба-дам тўхтар ва яна уй томон юришни давом эттирар эди. У бирон-бир ит чиқиб қолса, қочиб қолишга тайёр эди. Лекин ҳеч бир зоғ кўринмасди. Боланинг атрофидаги дарахтлар қимир этмай туришар, уларнинг япроқлари иссиқнинг таъсирида оғирлашиб қолгандек эди.

Мондо буталар орасига кириб борди. У маймун-жоннинг шохларидан ўзини эҳтиёт қилиб, эмаклай бошлади. Ниҳоят, буталар орасидаги яширин маконга етиб келди. Шу ердан туриб, уйни кузата бошлади.

Уйнинг олд томонига тушиб турган ёғду аста узоқлашмоқда эди. Чигиртканинг ва Мондонинг боши узра рақс тушаётган чивинларнинг шивирлашларини ҳисобга олмаганда, атроф жим-жит эди. Ялпиз

япроқлари ва майсалар устида ўтирган кўйи Мондо уйнинг эшиги ва ярим ой шаклида буралиб-буралиб айвон сари олиб борадиган пиллапоядан кўзини узмасди. Зинанинг пиллапояларидаги ёриқлар ўт-ўлан билан қопланаёзган эди. Бир неча лахза ўтгач, Мондо овчи итдек бошини тирсақлари устига кўйиб, ётиб олди.

Маҳобатли дарахтнинг пойида дам яқинлашиб, дам узоқлашиб бораётган чигиртка алласи остида, хотиржамлик ва илиқлик уфуриб турган. Олтин Ёғдули Уйнинг ёнгинасида ухлаш мазза эди. Болажон Мондо, ухлаб ётганинда, сен бу ерда эмасдинг. Сен жисминдан узоқларда эдинг. Тош сепилган йўлқадан бир неча қадам нарида, ерга узала тушиб ётган гавдангни қолдириб, бошқа жойларда сайр қилиб юрган эдинг. Шуниси қизиқки, жисминг ухлаганича шу ерда қолди, у охишта нафас оларди, юмуқ кўзларинг ва чехрангдаги булут сояларини шамол у ёқдан бу ёққа ҳайдарди. Йўл-йўл пашшалар ёноқларинг атрофида ғужгон ўйнади, қоп-қора кумурсқалар қўлларинг ва кийимларингни роса ўрганди. Оқшом шамоли сочларингни бир оз тўзғитиб ўйнади. Лекин ўзгинанг бу ерда эмасдинг. Сен ушбу маконнинг илиқ ёғдуси, ялпиз япроқларининг ҳиди, кесаклардан тарқаётган нам ҳовурга кўшилиб, узоқларга кетгандинг. Ўргимчаклар уйғонадиган вақт етиб, улар тўрларини тўқишга тушган, каттагина ёшдаги оқ-сарик саламандрлар девор ёриқлари оралаб у ердан бу ерга югуришар ва оёқчалари билан деворга маҳкам ёпишиб олиб, сени томоша қилишар эди. Бутун олам сенга боқарди, негаки кўзларинг юмуқ эди. Боғнинг этагидаги бир бурчакда эса, ярми куриб қолган сарв дарахтининг ёнгинасида, маймунжон буталари ва чақир тиканакнинг ўртасида каттакон асалари арранинг товушига монанд ғўнғиллаш билан сени суҳбатга чорламоқчи бўлди, лекин узоқларга кетиб қолган эдинг ва уни эшитмадинг.

“Сен ким бўласан?” деди кимдир ингичка овозда.

Мондонинг қаршисида бегона бир аёл турарди, лекин у шунчалар пакана эдики, бола уни қизалоқмикан

деган фикрга ҳам борди. Аёлнинг коп-кора сочлари кулоклари баробарида текис киркилган бўлиб, ўзи кулранг-кўкиш узун этак тутиб олган эди.

“Сен кимсан?” дея кулимсиради аёл.

Мондо ўрнидан турди. Унинг бўйи аёлникидан бир оз кичикроқ эди. Эснади.

“Ухлаётувдингми?”

“Мени кечиринг, - деди Мондо. – Боғингизга кириб, бир оз чарчаб, ухлаб қолибман. Ҳозир чиқиб кетаман”.

“Нега шошяпсан? Боғ сенга ёқмадими?”

“Йўқ, у жуда чиройли”, деди Мондо. У аёлнинг юзига тикилиб ғазаб аломатларини излади. Лекин аёл ҳамон кулимсиради. Унинг мушукникига ўхшаб кетадиган қисик кўзларида ажабланиш ифодаси бор эди. Кўзлари ва лабларининг атрофи чуқур ажинлар билан қопланганидан Мондо уни анчагина ёшга борган деб тахмин қилди.

“Юр, сенга уйни ҳам кўрсатаман”, деди аёл.

У ярим ой шаклидаги зинадан кўтарилиб, эшикни очди.

“Келақол!”

Мондо унинг орқасидан ичкарига кирди. Деярли бўм-бўш меҳмонхонанинг чор атрофидаги катта деразалардан ёруғ тушарди. Хонанинг ўртасида ёғоч стол ва стуллар бўлиб, столда қора чойнак ва пиёлалар қўйилган ялтироқ патнус бор эди. Мондо остонада турган кўйи деразаларга разм солди. Уларга силлиқ ойначалардан кўз солинган бўлиб, улардан ўтаётган ёғду янада иссиқ ва олтинранг эди. Мондо ҳеч қачон бунчалар жозибадор ёғдуни кўрмаган эди.

Пакана аёл столнинг ёнига яқинлашиб, пиёлаларга чой қуйди.

“Чойни яхши кўрасанми?”

“Ҳа”, деди Мондо.

“Унда яқинроқ кел”.

Мондо стулга оҳиста ўтирди ва чой ича бошлади. Чой ҳам олтин рангда товланар, лабларини ва томоғини куйдирар эди.

“Иссиқ”, деди бола.

Пакана аёл товуш чиқармай, чой ичмоқда эди.

“Ўзингнинг ким эканингни айтмадинг”, деди аёл. Унинг бозори майин куйни эслатарди.

“Мен Мондоман”, деди бола.

Аёл унга кулимсираб қаради. Стулда унинг қадди яна ҳам кичик кўринарди.

“Мен эса, Ти Шинман”.

“Хитойликмисиз?” деб сўради Мондо. Пакана аёл бошини сарак-сарак килди.

“Мен вьетнамликман, хитойлик эмас”.

“Юртингиз бу ердан узоқдами?”

“Ҳа, жуда ҳам узоқда”.

Мондо чойини ичишда давом этди. Унинг чарчоғи тарқамоқда эди.

“Ўзинг каердан келгансан? Бу ерликка ўхшамайсан, шундайми?”

Очиғини айтганда, Мондо нима дейишга ҳайрон эди.

“Йўқ, мен бу ерлик эмасман”, деди у. Энгашиб, қўли билан сочларини кўзидан нари сурди. Аёл ҳамон кулимсирар, лекин унинг қисик кўзларида хавотирлик аломатлари пайдо бўлганди.

“Яна бироз ўтир, - деди у. – Ҳозироқ кетиб қолгинг келмаётгандир? Биласанми, эшикни сен учун очик қолдирган эдим”.

“Келишимни билганмидингиз?” деди Мондо. Ушбу фикр уни бир оз хотиржам килди.

Ти Шин бошини қимирлатиб, тасдиқлади ва Мондога оқ жез тақсимчада пиширилган макарон узатди.

“Қорнинг очдир?”

“Ҳа”, деди Мондо.

У макарон чайнаган кўйи деразалардан тушаётган ёғдуга қаради.

“Жуда чиройли, - деди бола. – Шунча олтин каердан келади?”

“Бу олтин – куёш нури”, деди Ти Шин.

“Унда жуда бой экансиз”.

Ти Шин кулди.

“Бу олтин ҳеч кимга қарашли эмас”.

Улар жозибадор ёғдуга тушларида кўраётгандек тикилиб қолишди.

“Худди менинг юртимдагидек. Куёш ботаётганида осмон бугунгидаги каби сап-сарик тус олади, кичкина, енгил, қора булутлар кушларнинг пати мисол сузиб юрадилар”, деди Ти Шин паст овозда.

Олтин ранг ёғду бутун хонани тўлдираётгани ва Мондо иссиқ чой ичган кўйи ўзини хотиржамроқ ва кучлироқ ҳис қила бошлади.

“Уйим сенга ёқдимми?” деб сўради Ти Шин.

“Ҳа, хоним”, деди Мондо.

“Ундай бўлса, хоҳлаган пайтингда у сенинг ҳам уйинг энди”.

Ти Шин ва Олтин Ёғдули Уй билан Мондо ана шундай танишган эди. У каттакон меҳмонхона деразаларига тикилган кўйи узоқ вақт у ерда қолиб кетди. Куёш адирлар орқасига буткул беркинмагунича, ёғду хондан кетмади. Меҳмонхонанинг деворлари шунчалар ёғдуга тўйинган эдики, ҳатто куёш ботгандан кейин ҳам улар нур таратишда давом этарди. Кейин қоронғи тушди. Деворлар, деразалар, Мондонинг сочлари, ҳамма нарса кулранг тус олди. Ҳаво ҳам совиди. Пакана аёл ўрнидан туриб, чироқ ёқди ва Мондонинг кўлидан ушлаб, тунни томоша қилдириш учун боққа олиб чиқди. Дарахтлар узра юлдузлар порлар ва ойнинг ўткир ўроғи кўзга ташланар эди.

Шу кеча Мондо бошини ёстикқа кўйиб, катта меҳмонхонанинг бир бурчагида тонг отгирди. У бу уйга шунчалар кўнгил кўйдик, кейинчалик ҳам бир неча тунларни шу ерда ўтказди. У баъзан кеча иссиқроқ бўлганида, боғда сарв дарахти остида ухлар, баъзан эса, эшик олдидаги айвончада ётарди. Ти Шин кўп гапирмасди. Эҳтимол, Мондо уни шу сабабдан ёқтиргандир. Унинг исми ва қаердан келганини сўраганидан буён аёл унга бошқа саволлар бермади. У боланинг кўлидан ушлаб боғ ёки уйнинг ичидаги ғаройиб нарсаларни томоша қилдиарди. Мондога ғалати шаклдаги чизиқли тошларни, дарахт баргларидаги нозик томирларни, пальмаларнинг қизил уруғини, тошлар ораси-

да ўсаётган ок ва сарик гулларни кўрсатарди. У тилла кўнғиз, киркоёқларни кўлида кўтариб, болага олиб келар, Мондо бўлса, жавобан соҳилдан топиб олган балиқчи кушларнинг патлари ва чиғаноқларни аёлга совға қилар эди.

Ти Шин Мондони гуруч, ярим димланган қизил сабзавотлар ва, албатта, оппоқ чинни пиёлаларга қуйилган чой билан сийларди. Баъзан тунлари ниҳоятда қоронғи бўлганида, Ти Шин расмли килбчани кўлига ушлаб, унга қадимги ривоятни айтиб берарди. Томларининг учи ўткир иморатлар, одамлардек сўзлашадиган аждаҳолар ва жониворлар яшайдиган нотаниш юртда бўлиб ўтган бу ривоят ниҳоятда узун эди. Ривоят шунчалар қизиқарли эдики, Мондо уни охиригача эшитиб улгурмай, ухлаб қоларди. Шунда пакана аёл оҳиста чироқни ўчириб, хонадан чиқарди. Аёл юқоридаги қаватда, торгина хонада ухларди. Эрталаблари у уйғонганида, Мондо кетиб бўлган бўларди.

Ёз яқинлашиб қолганидан кўп адирларда ўт-ўланлар тутамоққа бошлаган эди. Кун давомида осмон сари ўрмалаётган баҳайбат оппоқ тутун устунларини, тунлари эса ўчирилмаган сигаретанинг чўғи мисол қип-қизил аланга тилларини кўриш кўнғилга ғулғула соларди. Мондо соҳилда эканида ёки Ти Шиннинг уйи томон пиллапоядан кўтарилаётганида ёнғин ёнаётган томонларни кўп марта кузатган эди.

Чошгоҳларнинг бирида у Ти Шиннинг уйига одатдагидан эртароқ келди ва уйнинг атрофини бегона ўтлардан тозалай бошлади. Аёлнинг, нима иш қиляпсан, деган саволига:

“Шундай қилсам, ёнғин бу ерларга етиб келолмайди”, деб жавоб берди.

Эндиликда у деярли ҳамма тунларни Олтин Ёғдули Уйда ёки боғда ўтказадиган бўлганидан Чияпаканнинг кулранг машинасидан кўркмай қўйган эди. Мондо энди тўғон ёнидаги ва қоялардаги пастқам жойларга бормасди. Кун ёйилиши билан денгизга чўмилгани борарди. Бола эрталабки денгизнинг шаффофлигини, шўнғиганида боши устидаги тўлқинларнинг ғалати

товушларини ва кўкда парвоз қилаётган баликчи қушларнинг ҳайқириқларини яхши кўрарди. Кейин у бозор сари йўл олар, бир неча юк машинасини бўшатишда иштирок этар, сочилиб ётган мева ва сабзавотлардан териб олар эди. Кеч киргач, бола уларни кечки овқатда ишлатиши учун Ти Шинга олиб бориб берарди.

Пешиндан кейин у машинасининг пиллапоясида ўтириб хаёл сураётган Лўлининг олдига бориб, суҳбат қуради. Улар кўп сўзлашмасалар-да, Лўли болани кўриб хурсанддек кўринади. Кейин бир шиша шароб кўтариб, Казак келиб қоларди. Икки ошна деярли доимо ширакайф эдилар ва баланд овозда:

“Ҳой, дўстим-м-м Мондо!” деб кичқиришарди.

Баъзи кунлари йўловчиларнинг кафтларига қараб фол очадиган, кип-қизил юзли, кўзлари ўта кўнғир ва тўладан келган аёл ҳам даврага қўшиларди. Бироқ у келиши билан Мондо ўша жойни тарк этар, негаки у фолчи аёлни ёқтирмас эди.

Кейин Мондо қария Дадини излаб қоларди. Дади ўтирадиган жойини тез-тез ўзгартирганидан уни топиш осон бўлмасди. Қария ҳамма томонидан тешик очилган жомадонини ёнига қўйиб, эски газета парчалари устида ўтирганидан одамлар уни тиланчи деб ўйлашарди. Мондо чолни одатда черковларнинг олдида топиб оларди ва бориб унинг ёнига ўтирарди. Бола унинг суҳбатларини ёқтирар, негаки чол хат ташувчи ва товус кабутарлар ҳақида кўп воқеаларни билар эди. Дади кабутарларнинг ватани – дарахтлар кўп ўсадиган, дарёлари оҳиста оқадиган, далалари ям-яшил ва осмони мусаффо мамлакат ҳақида сўзларди. Уйларнинг ёнида кунгурадор, томларига яшил, қизил черепицалар ёпилган миноралар бўлиб, уларда кабутарлар яшайдилар. Қария Дади қишлоқлар узра қаерда кўним топишни билмаётган кабутарларнинг парвозлари мисол, оҳиста сўзларди. Бироқ ушбу сўзларни у Мондондан ўзга ҳеч кимга гапирмасди.

Мондонинг қария Дади билан черковларнинг ёнида ўтиришидан одамлар бир оз ҳайратга тушардилар. Ўтқинчилар кичкина бола ва кабутарли чол ёнида тўхтаб,

уларга кўпроқ танга узатишарди. Бироқ бу ҳолатни ёктирмайдиган ва савол бера бошлайдиган битта-иккита аёл, албатта топилиб қоларди. Ундан ташқари Чияпакандан ҳам огоҳ бўлиб туриш керак. Агар шу тобда кулранг юк машинаси шу ердан ўтиб қолгудек бўлса, форма кийиб олган кишилар уни олиб кетишларига шубҳа йўқ эди. Ким билсин, улар эҳтимол, қария Дади ва унинг кабутарларини ҳам олиб кетиб қолишлари мумкиндир?

Кунларнинг бирида қаттиқ шамол эса бошлади ва Лўли Мондога:

“Юр, варраклар мусобақасини кўрамиз”, деб қолди.

Варраклар мусобақаси фақат кучли шамол эсадиган якшанба кунлари ўтказиларди. Улар эрта тонгдаёқ соҳилга келдилар. Варрак кўтариб олган болалар аллақачон соҳилда эдилар. Варраклар турфа хил – тўртбурчак, ромб, квадрат, икки камишли, беш камишли бўлиб, устиларига турли жониворларнинг қиёфалари чизилган эди. Бироқ энг чиройли варрак эллик ёшлардаги соҳилнинг нариги бурчагидаги кимсанинг қўлида бўлиб, баҳайбат қанотли, сариқ-қора доғларга бурканган капалакни эслатарди. Варракнинг эгаси уни учира бошлаши билан ҳамма ҳаракатдан тўхтаб, осмонга тикилди. Баҳайбат сариқ-қора капалак бир неча лаҳза денгизга яқинроқ жойда учиб турди, кейин эгаси унинг ипидан тортган эди, варрак тик ҳавога кўтарилди. Варракнинг қанотларига шамол жон киритди ва у осмонни забт этишни бошлади. Варрак денгизнинг жуда ичкарасида осмони фалакка кўтарилди. Соҳилдаги кимса жойидан деярли кимирамасди. У ғалтакдаги ипни бўшатар ва кўзини денгиз узра чайқалаётган сариқ-қора капалақдан узмасди. Вақти-вақти билан у ипни тортиб, озгинасини ғалтакка ўраб олар, варрак бўлса, янада тик кўтарилар эди. Варрак энди бошқа барча варракларга қараганда баландроққа чиқиб олган ва қанотларини ёзиб, соҳил устида учмоқда эди. У дам бир жойда туриб қолар, кучли шамолда ҳеч бир зўриқмай парвоз қилар ва ердан шунчалар узоқлашиб кетгандики, боғлаб қўйилган ипни ҳам кўришнинг иложи қолмаганди.

Мондо ва Лўли варракнинг эгасига яқин келишлари билан у ғалтак билан ипни Мондога тутқазди.

“Маҳкам ушла!” деди у.

Ўзи соҳилга ўтириб, сигарета тутатди. Мондо шамолнинг кучини енгишга тиришарди.

“Агар шамол қаттиқ тортса, ипни озгина бўшата-сан, кейин қайта тортасан”.

Бошқа барча варраклар ҳолдан тойиб, денгизга куламагунларича, Мондо, Лўли ва варракнинг эгаси навбат билан ғалтак ҳамда ипни қўлларида ушлаб турдилар. Ҳамма кўзларини осмонга тикиб, ҳамон парвоз қилаётган сариқ-қора капалакни кузатарди. Ҳа, у чиндан ҳам ғолиб эди, ҳеч қайси варрак у каби баланд ва узоқ парвоз қила олмади.

Варракнинг эгаси аста-секинлик билан, қулоч-бақулоч баҳайбат капалакни ерга тушира бошлади. Варрак шамолда чайқалар, дардаракларидан чиқаётган овоз яққол эшитилар, ипидан ҳуштак товуши келар эди. Энг хавфли дақиқалар етиб келди, негаки қаттиқ тортилган ип узилиб кетиши мумкин, варракнинг эгаси ғалтакни айлантларар экан, дамбадам олдинга қадам ташларди. Варрак ерга жуда яқин келгач, эгаси соҳил бўйлаб юриб, ипни қаттиқ бир тортиб, кейин қўйиб юборди. Варрак тайёра каби майда тошлар устига аста қўнди.

Учовлон қаттиқ чарчаганларидан, соҳилда бир оз ўтирдилар. Лўли сомса келтирди ва ҳаммалари денгизга қараганча тамадди қилдилар. Варракнинг эгаси Мондога Туркияда ўтказиладиган, думларига устара тиғи боғлаб учириладиган варраклар мусобақалари ҳақида – улар осмони фалакка кўтарилишлари билан, варракларни тўкнаштириб, ерга туширишга уринишлари, устара тиғлари варракларнинг қулоқ ва думларини кесишлари, бир пайтлар у ҳам бир варракнинг ипини узиб юборишга муваффақ бўлгани ва шамол варракни дарахтдан узилган кузги япроқ мисол узоқларга олиб кетгани, шамол кўтарилган кезлари болалар у ерда юзлаб варракларни учирishi ва осмон турли рангдаги доғларга тўлиб кетиши ҳақида сўзлаб берди.

“Жуда чиройли манзара бўлса керак”, деди Мондо.

“Ҳа, жуда чиройли. Бироқ одамлар энди варрак ясашни унутиб қўймоқдалар”, деди варракнинг эгаси. У ўрнидан турди ва баҳайбат сариқ-қора капалакни пластик халтага солди.

“Кейинги сафар сенга ҳақиқий варрак ясашни ўргатаман, - деди у. – Сентябрь ойи энг яхши фасл. Сен варрагингни деярли қўл теккизмасдан қуш каби парвоз қилдирасан”.

Мондо варрагини балиқчи қуш каби оппоқ рангда бўлишини дилига туғиб қўйди.

Мондо яна бир нарсани вақти-вақти билан бориб қўриб турарди. Бу *Окситон* деб аталган кема эди. Мондо кемани биринчи марта учратганида вақт пешиндан оққан, соат иккилар чамаси эди. Сувда қуёш нурлари жилваланарди. Кема бошқа кемалар қаторида соҳилга боғлаб қўйилган бўлиб, сув устида бир оз чайқалиб турарди. Йўқ, у асло тумшуклари акулаларникига ўхшаб кетадиган ва каттакон оппоқ елканлар ўрнатилган баҳайбат кемаларга ўхшамасди. Йўқ, Окситон олд қисмида кичкина мачта ўрнатилган, семиз гавдали оддийгина бир баржа эди, бироқ у Мондога жуда ёқиб қолганди. Бола портдаги ишчилардан кеманинг номини сўраб олган ва ушбу ном ҳам унга маъқул бўлганди.

Ўша-ўша, шу томонларга йўли тушиб қолгудек бўлса, Мондо, албатта, уни кўргани келарди. У соҳилнинг четига туриб, худди куйлаётгандек: “Окситон! Окситон!” деб баланд овозда такрорларди.

Кема дам занжирларини қаттиқ тортар, дам қирғоққа келиб урилар ва яна орқага қайтар эди. Кема кўк ва қизил рангларга бўялган бўлиб, оппоқ ҳошия ҳам чизилганди. Мондо қирғоқда, кема боғланадиган темир ҳалқа ёнида апельсин еб ўтирар ва уни кузатарди. Бола, шунингдек, сувдаги қуёш аксини, кемаларни аста тебратаётган сокин тўлқинларни ҳам томоша қиларди. Окситонни ҳеч ким ҳеч қачон денгизга олиб чиқмас ва у зерикаётганга ўхшар эди. Баъзан Мондо сакраб кемага чиқиб олар ва тумшук томондаги ёғоч скамейкага ўтириб, тўлқинлар кемани чайқатишларини кутарди. Кема оҳиста чайқалар, турган жойида

бир оз бурилар, соҳилдан узоқлашишга ҳаракат қилиб, занжирини тортар эди. Мондонинг кемани бўшатиб, денгизга, боши оққан томонга қараб сузгиси келарди. Шунда тўғон ёнидан ўтаётиб, у Жордан балиқчини ҳам кемага олган ва икковлон Қизил денгиз томон сузиб кетган бўлишарди.

Мондо узоқ вақт кеманинг орқа томонида ўтириб, сувдаги қуёш нурлари аксини, майда балиқчаларнинг сузишларини томоша қиларди. Баъзан у кемага атаб тўқиган қўшиғини хиргойи қиларди:

“Окситон, Окситон, Окситон,

Иккаловлон тезда кетамиз.

Сардиналар, қисқичбақа, балиқларни

Тутамиз, тутамиз, тутамиз!”

Шундан кейин Мондо соҳилда юк кемаларининг ёнида бир оз дайдиб юрарди, негаки кўтарма кранлардан бири ҳам унинг дўсти эди.

Ҳамма ёқда – кўчаларда, соҳилда, пасткам жойларда томоша қиладиган нарсалар тўлиб ётарди. Мондо одамлар кўп тўпланадиган жойларни ёқтиравермасди. У очик майдонларни, турган жойидан узоқни кўриш мумкин бўлган текис ерларни, денгиз ичкараси томон кириб борган тўгонни, юк машиналари ғизиллаб юрадиган қатта кўчаларни афзал кўрарди. Ана шундай жойларда Мондо:

“Мени ўғил қилиб олмайсизми?” деб сўраши мумкин бўлган одамларни учратарди.

Одатда бундай кишилар қўлларини орқага қилиб бутунлай бошқа нарсалар ҳақида ўй суриб юришарди. Уларнинг орасида мунажжимлар, тарих ўқитувчилари, мусиқачилар, божхона хизматчилари бор эди. Баъзан якшанба кунларида йиғма стул устига жойлашиб олиб, кемаларни, дарахтларни ёки қуёш ботишини чизадиган рассом ҳам учрарди. Мондо бир неча лаҳза унинг ёнида туриб, расмни томоша қиларди. Рассом унга ўгирилиб қарар ва:

“Хўш, ёқдимми?” деб сўрарди.

Мондо бошини силкитиб тасдиқлар экан, соҳилда ити билан сайр қилиб юрган одамни кўрсатиб:

“Уларнинг ҳам расмини чизасизми?” деб сўрарди.

“Истасанг, чизаман”, дерди рассом. У энг ингичка мўйқалами билан кўпроқ ҳашаротга ўхшаб кетадиган кичкина шакл чизарди. Мондо бир оз ўйлаб туриб:

“Осмонни-чи, уни ҳам чиза оласизми?” дерди.

Рассом чизишдан тўхтар ва ҳайрат билан унга боқарди:

“Осмонни?”

“Ҳа-да, осмонни, булутларни, куёшни”.

Рассом бу ҳақда ҳечам ўйлаб кўрмаганди. У боши устидаги осмонга назар солди ва кулди.

“Сен ҳақсан, кейинги сафар осмоннинг суратини чизаман, фақат осмоннинг”.

“Булутлар ва куёш билан бирга”.

“Ҳа, барча булутлар ва уларни ёритаётган куёш билан бирга”.

“Чиройли сурат чиқади, – маъқуллади Мондо. – Уни чизиб бўлишингиз билан кўрсам девдим”.

Сураткаш осмонга тикилди.

“Эрта тонгдаёқ чизишни бошлайман. Ҳаво очик бўлади, деб умид қиламан”.

“Ҳа, эртага ҳаво яхши бўлади. Осмон бугундагидан ҳам гўзал бўлади”, деди. Болада бир оз ҳавонинг қандай бўлишини айтиб бериш қобилияти бор эди.

Мондо бир стул тўқувчини ҳам танирди. Уни кўргани асосан пешиндан кейин борарди. Стул тўқувчи эски бир уйнинг ҳовлисида, устига катта камзул ёпиб қўйилган набирасини ёнига ўтказиб, меҳнат қиларди. Мондо стул тўқувчининг қариб қолганига қарамай, бармоқларини моҳирлик билан ишлатиб, савағичдан стуллар тўқишини кўришни жуда ёқтирарди. Чолнинг камзулни кўрпадек қилиб ёпиб олган набираси унинг ёнидан кимирламас ва Мондо билан бир оз ўйнаб ўтиришни яхши кўрар эди. У кичкинтойга дайдиб юриб топиб олган нарсаларидан, соҳилдаги ғалати тошлар, қуриб қолган денгиз ўтларидан, чиғаноклар ё шиша синикларидан ҳадя қиларди. Пипо ҳадяларни олар, уларни узоқ вақт томоша қилиб, кейин камзулининг чўнтагига солиб қўяр эди. Кичкинтой гапиришни бил-

масди, бироқ Мондо унинг хитойликлар кийимига ўхшаб кўлларигача ёпиб турадиган камзулда буваси ёнида қимирламай ўтиришини ёқтирарди. Мондо куёшнинг нурлари остида қимирламай ва гапирмай ўтирадиганларни, кўзлари хаёлпарастларникига ўхшаброк кетадиганларни яхши кўрарди.

Ушбу шаҳарда Мондо кўпчиликни танирди, лекин унинг дўстларини кўп деб бўлмасди. У очик чехрали, нурли бокишли, кишини кўрганида чинакамига хурсанд бўлиб кетадиган кимсаларни ёқтирарди. Бундай одамларни учратганида Мондо тўхтаб, улар билан бир оз суҳбатлашар, осмон денгиз ёки кушлар ҳақида бир-иккита савол берар эди. У билан суҳбатлашган кишилар ўзларини бутунлай ўзгариб қолгандек ҳис қилишарди. Мондо уларга қийин саволлар бермас эди, бироқ у сўраётган нарсалар одамлар аллақачон унутиб юборган, сўнгги йиллар давомида улар хаёлига ҳам келтирмаган мавзуларга алоқадор бўларди, масалан нима учун шишаларнинг ранги яшил ёки учар юлдузлар қаердан келади, каби. Одамлар гўёки Мондо муюлишда уларни тўхтатиб айтаётган бир оғизгина гапни, бир нечтагина сўзни узоқ вақт кутиб яшагандек ҳолатга тушардилар.

Саволлар ҳақида ҳам айнан айтиш мумкин. Кўпчилик одамлар савол беришни билмайдилар. Мондо айнан керак жойида ва сира кутилмаганда савол беришни бошларди. Одамлар бир неча лаҳзага тўхтаб, ишлари ва ўзлари ҳақида фикрлашни бас қилишар, ўйга ботишар, кўзлари бир лаҳзага ғамгин тус олар эди, негаки бундай саволларни қачонлардир ўзлари ҳам берганларини эслашарди.

Мондо кўчада кўриб қолишни айниқса ёқтирадиган бир кимса бор эди. Бу баланд бўйли, бақувват, юзи қип-қизил ва кўзлари мовий ёш бир йигитча эди. У унниқиб кетган зангори хос кийимда юрар ва хатлар билан лик тўла сумкани кўтариб олган эди. Кўпинча Мондо уни тепалик сари олиб борувчи пиллапояли йўл устида учратиб қоларди. Уни биринчи марта кўрганида:

“Менга хат борми?” деб сўраган, йигит жавоб ўрнига кулиб қўяқолган эди. Лекин Мондо ҳар куни уни учратар ва ҳар куни бир хил савол берарди:

“Бугун-чи? Бугун менга хат борми?”

Шунда хат ташувчи сумкасини очиб, кидирган бўларди.

“Қани кўрайлик-чи... Исминг нимаиди?”

“Мондо”, дерди бола.

“Мондо... Мондо... Йўқ, бугунча сенга хат келмабди”.

Баъзида почтачи сумкасини очар ва кичикроқ бир газетами ёки реклама варағиними олар ва Мондога узатар эди.

“Ма, бугун сенга шуларни юборишибди”.

У болага кўз қисиб қўйиб, йўлида давом этарди.

Кунларнинг бирида Мондо жуда ҳам хат ёзгиси келди ва ўқиш-ёзишни ўргатадиган бирор кимсани топишга қарор қилди. Бола шаҳар кўчаларини ва хиёбонларни узоқ кезди, лекин кун жуда иссиқ бўлганидан собиқ почтачи қарияларни учратишнинг иложи бўлмади. Мондо бошқа жойларни ҳам кидириб кўрди ва денгиз бўйига келиб қолди. Қуёш қаттиқ қиздирар ва соҳилдаги тошларда қотиб қолган туз ойнадек ялтирамоқда эди. Мондо соҳилда ўйнаб юрган болаларга тикилиб турди. Уларнинг кийимлари ғалати рангда эди – помидор қизилидан тортиб олманинг яшил рангигача бор. Балки шу сабабдан улар банлд овозда қичкириб, ўйнаб юришгандир. Мондонинг уларга яқинлашгиси келмади. Хусусий пляжнинг ёғоч панжараси олдида Мондо қумни хаскаш ёрдамида текислаб юрган қарияни учратиб қолди. Ҳа, ювилавериб ранги ўчиб кетган ва доғ босиб ётган калта шим кийиб олган бу кимса ҳақиқатан ҳам жуда қари эди. Бадани куйган нон рангида, териси қари филникига ўхшаб шалвираб қолган ва ажинларга тўла эди. Чол болалар ва чўмилаётганларга асло парво қилмай, хаскашни пляжнинг у бошидан бу бошига майда шағал устида судрарди. Унинг яғрини ва оёқларида қуёш алангаланар, юзидан тер қуйиларди. Вақти-вақти билан тўхтаб, шимининг

чўнтагидан рўмолча олар ва кўллари билан юзини ар-
тар эди.

Мондо панжаранинг ёнига, қариянинг тўғрисига келиб ўтирди. У чолнинг пляжни текислаб бўлишини узоқ кутди. Қария панжаранинг олдига келиб ўтирди ва Мондога қаради. Унинг назари ўткир бўлиб, оч кулранг кўзлари жигарранг теридаги икки тешикни эслатарди. У хиндуларга бир оз ўхшаб кетарди.

Қария Мондонинг фикрини ўқиётгандек унга узоқ тикилди ва оддийгина қилиб:

“Салом!” деди.

“Менга ўқиш-ёзишни ўргатсангиз девдим. илтимос”, деди Мондо.

Чол кимираммай ўтираверди, лекин ажабланмади.

“Мактабга бормайсанми?”

“Йўк, жаноб”, деди Мондо.

Қария панжарага орқа ўгириб, юзини қуёшга тутганича соҳилда ўтирарди. У тўғрига қарар, ёноқларини кесиб ўтган ажинлар ва эгри бурнига қарамай қиёфаси ўта сокин ҳамда хотиржам эди. У Мондога тикилганида, кўз қорачиқлари ўта равшан бўлганидан унинг ичидагини ўқиб олаётгандек туюларди. Кейин унинг қарашида қизиқувчанлик акс этди ва чол:

“Сенга бажонидил ўқиш ва ёзишни ўргатганим бўлсин, агар чиндан ҳам шуни хоҳлаётган бўлсанг”, деди. Гапираётганида ортиқча шовкин чиқаришдан қўрққандек чолнинг овози хотиржам ва узоқдан эшитилаётгандек эди.

“Чиндан ҳам ҳеч нарсани билмайсанми?”

“Йўк, жаноб”, деди Мондо.

Қария халтасидан қизил сопли калтак олди-да, қум устига ҳарфлар чиза бошлади. Айни пайтда у Мондога ҳарфларга қараганда ва уларнинг аталишини тинглаганда қандай таассурот туғилишини ҳикоя қила бошлади. А ҳарфини чол қанотларини орқасига қайтариб олган катта пашшага қиёс қилди, В нинг қорни иккиталиги қизик, С ва Д янги ҳамда ярим тўлган ойга ўхшайди, О бўлса, қоронги осмондаги тўлин ойга. Н нинг бўйи баланд, у дарахтлар ва томларга чиқадиган

нарвоннинг ўзи, Е ва F хаскаш ва белкуракка ўхшайди, G бўлса, креслода ўтирган семиз одамни эслатади, I нинг пастда ва тепада кичкина бошчалари бор ва у оёғини учида рақс тушади, J чайқалиб юради, K нинг комати чолларникига ўхшаб букри, R солдатга ўхшаб катта кадам ташлайди, Y бўлса икки қўлини баланд кўтариб ёрдамга чақиради, L дарё бўйида ўсаётган дарахт, M кўшалок чўкқили тоғ, N ном деган сўзда ишлатилади, P бир оёқда туриб ухлайди, Q бўлса, думининг устида ўтиради, S илоннинг ўзгинаси, Z чакмокқа ўхшайди, T чиройли ҳарф, у кеманинг мачтасига ўхшайди, U идишни эслатади, V ҳамда W учиб кетаётган қушларнинг ўзгинаси, X эса бирор нарсани эсан чиқармаслик учун чизиб қўйиладиган белги.

Чўпнинг учи билан қария барча ҳарфларни Мондонинг кўз ўнгида кумга чизиб қўйди.

“Исминг нима?”

“Мондо”, деди Мондо.

Чол кум устига бир нечта ҳарф ёзди.

“Қара, исминг шундай ёзилади”.

“Зўр-ку! – деди Мондо – Қўшалок тоғ чўкқиси, ой, ойни олқишлатган аллаким ва яна ой. Нега ойлар бунчалар кўп?”

“Исминг шунақа, вассалом. Сени шундай деб аташади”, деди қария.

Чол яна алланималарни чиза бошлади.

“Ўзингиз-чи, жаноб? Исмингиз қандай шакллардан тузилган?”

Қария унга бирин-кетин тизилган ҳарфларни кўрсатди.

“Тоғ бор экан”.

“Ҳа, мен ўша ерда туғилганман”.

“Мана пашшанинг сурати”.

“Кўп замонлар илгари, эхтимол, мен пашша бўлгандирман”.

“Мана аллақандай солдат юриб кетяпти”.

“Мен солдат бўлганман”.

“Ярим ой ҳам бор”.

“Туғилганимда ой ярим бўлган”.

“Хаскаш”.

“Мана у!” деди чол ерда ётган хаскашни кўрсатиб.

“Дарё бўйида дарахт турибди”.

“Ҳа, эҳтимол мен ҳам ўлганимдан кейин дарё бўйида кимирламай турадиган дарахтга айланиб қоларман”.

“Ўқишни билиш зўр иш бўлар экан, деди Мондо. – Ҳамма ҳарфларни таниб олишни жуда ҳам хоҳлайман”.

“Сен ёзишни ҳам ўрганиб оласан”, деди қария. У қамиш поясини Мондога узатди ва Мондо анча вақт кум устига ҳарфларни чизиш билан овора бўлди. Кейин сўз ясашга уриниб кўрди. Унга О ҳамда I кўпроқ ёкиб қолганидан, айнан шу ҳарфларни кўпроқ ёзди. Яна T, Z ва қушчалар - V, W лар ҳам бор эди. Чол Мондонинг ёзганларини ўқишга уринди:

“OVO OWO OTTO IZTI”

Бундан иккаласи ҳам қотиб-қотиб қулишди.

Қария, шунингдек, бир оз ғалати нарсаларни ҳам кўплаб билар ва улар ҳақида денгизга тикилганича сокин овозда сўзлаб берарди. У жуда узоқда, денгизнинг нариги соҳилида жойлашган, чиройли ва хотиржам одамлар яшайдиган, урушлар бўлмайдиган ва ҳеч ким ўлишдан кўркмайдиган бепоён, бегона мамлакат ҳақида сўзларди. Ўша мамлакатда денгиз каби катта дарё бўлиб, одамлар кунботар пайтида унда чўмилишади. Ўша мамлакат ҳақида ҳикоя қилар экан, қариянинг овози янада юмшоқроқ ва сокинроқ бўлиб қолган, хира тортаётган нигоҳи, гўёки у аллақачон ўша дарёнинг соҳилига етиб олгандек, узоқларга қадалган эди.

“”Мени ҳам олиб кетасизми? деди Мондо.

Қария қўлини Мондонинг елкасига қўйди.

“Ҳа, сени ўзим билан олиб кетаман”.

“Қачон кетмоқчисиз?”

“Билмайман. Пулим кўпайганида. Бир йилдан кейин бўлса керак. Лекин сени, албатта, ўзим билан олиб кетаман”.

Кейин қария хаскашини қўлига олиб, соҳилдан нарироқда ишини давом эттиришга тушди. Мондо ердан

исми терилган майда тошларни олиб, чўнтагига солди ва дўстига қўл силкитиб қўйиб, у ерни тарк этди.

Энди деворларга, эшикларга ёки темир тўсиқларга ёзилган белгилар кўпайиб қолгандек эди. Мондо шаҳар кўчалари бўйлаб бораётиб, уларни пайқар ва баъзи бирларини таниб ҳам олаётган эди. Бетон йўлкага куйидаги ҳарфлар ўйиб туширилганди:

D
E
N A D I N E
E

Лекин уларни тушуниб олиш осон эмасди.

Кеч киргач, Мондо Олтин Ёғдули Уйга йўл олди. У меҳмонхонада Ти Шин билан гуруч ва сабзавотларни тановвул қилгач, боққа чикди. Бола аёлнинг ҳам чикишини кутиб турди, кейин икковлон дарахтлар ва буталар билан қуюқ қопланган жойгача майда тош сепилган сўқмоқдан юриб боришди. Ти Шин Мондонинг қўлини ушлаб олган ва уни шу даражада каттиқ сиқардики, боланинг қўли оғрирди. Бироқ тим қоронғида, йиқилиб тушмаслик учун оёқ учида пайпаслаб, пойафзалнинг таг чарми остида майда шағал чиқараётган товушдан мўлжал олиб сайр қилиш ҳар қалай мароқли эди. Мондо кўринмас чигиртканинг ўткир чириллашини тинглар, тун қўйнида барглари баралла ёйиб юборган буталарнинг ҳидини димоғида ҳис қилар эди. Буларнинг ҳаммаси кишининг бошини бир оз айлантлар ва пакана аёл айнан бошим айланмасин деб, Мондонинг қўлини маҳкам ушлаб олганди.

“Тунда ҳамма нарсадан ёқимли хид анқийди”, деди Мондо.

“Чунки биз уларни кўрмаймиз, – деди Ти Шин. – Одамлар кўзга кўринмас нарсаларнинг ҳидини чуқувроқ ҳис қиладилар, товушини яхшироқ эшитадилар”.

Ти Шин йўлка устида тўхтади.

“Кел, энди юлдузларни томоша қиламиз”.

Чигиртканинг ўткир товуши, гўё тўғри осмони фалакдан келаётгандек, энди уларнинг ёнгиналарида эшитилмоқдайди. Бирин-кетин юлдузлар пайдо бўла

бошлади. Туннинг ним қоронғусида улар заифгина нур сочмоқда эдилар. Мондо бошини орқага ташлаб, нафасини ичига ютганча уларга қараб турарди.

“Нақадар гўзал улар. Юлдузлар ҳам сўзлайдиларми, Ти Шин?”

“Ҳа, улар кўп нарсалардан хабар берадилар, бироқ биз уларнинг гапларини тушунмаймиз”.

“Наҳотки, саводли одам ҳам уларни тушуна олмаса?”

“Йўқ, Мондо, тушуна олмайди. Юлдузларнинг нима деяётганларини инсонлар тушуна олмайдилар”.

“Эҳтимол улар келажакда, узоқ йиллар ўтгач, бўладиган воқеалар ҳақида хабар беришаётгандир”.

“Бўлиши мумкин. Ёки бир-бирларига ҳикоя айтишаётгандир”.

Ти Шин қимирламай, Мондонинг қўлини маҳкам сиққанича осмонга тикилиб турарди.

“Эҳтимол улар қайси йўлдан боришни, қайси мамлакатларга саёҳат қилишни айтишаётгандир”.

Мондо хаёл суларди.

“Улар энди ёрқинроқ нур таратмоқда. Эҳтимол, улар тирик қалбдирлар”.

Ти Шин Мондонинг юзини кўрмоқчи бўлди, бироқ атроф зимистон эди. Шунда у, бирор нарсадан кўрққандек, титрай бошлади. У Мондонинг кафтини кўкрагига босди ва юзини боланинг елкасига қўйди.

“Мондо, Мондо...”

Ти Шин бўғиқ овозда боланинг исмини такрорлар, аъзои бадани эса, титрамоқда эди.

“Сизга нима бўлди? – деб сўради Мондо. У аёлни хотиржам қилишга уринди. – Мен шу ердаман. Ҳеч қачон кетмаяпман, кетишни истамайман ҳам”.

Бола Ти Шиннинг юзини кўрмас, бироқ унинг йиғлаётганини ҳис қилар, шунинг учун бадани титраётганини билиб турарди. Ти Шин кўз ёшларини ошкор қилмаслик учун Мондодан ўзини бир оз четга олди.

“Мени кечир, кўнглим бўш”, деди аёл, лекин унинг товушидан титроги ҳамон босилмагани билиниб турарди.

“Хафа бўлманг”, деди Мондо.

У Ти Шинни боғнинг нариги чеккасига бошлади.

“Юринг, шахар чироқларининг осмондаги аксини томоша қиламиз”.

Улар дарахтлар устида каттакон кўзикорин шаклидаги қирмизи ёғду кўринадиган жойгача юриб бордилар. Чироқларини ўчириб-ёқиб ўтаётган тайёрани кўриб кайфиятлари янада ёришди.

Кейин бир-бирларининг қўлларини тутган кўйи сўқмоқ йўл устига ўтирдилар. Ти Шиннинг хафалигидан асар ҳам қолмаганди. У яна паст овозда гапга тушиб кетган ва нима гапираётганини мулоҳаза ҳам қилмаётган эди. Мондо ҳам сўзлар, барглар остига яшириниб олган чигиртка бўлса, ўткир чириллаши билан сукунатни бузмокда эди. Мондо ва Ти Шин шу алфозда, ковоқлари оғирлашиб, кўзлари юмилиб кетгунга қадар, узоқ ўтирдилар. Кейин қоқ ернинг устида ухлаб қолдилар, боғ эса, каттакон кема мисол аста чайқалишдан тўхтамасди.

Ёзнинг илк кунларида Мондо сўнгги марта Ти Шиннинг уйидан тонготарда товуш чиқармай жўнаб кетди. У шошилмай баландликни кесиб ўтган пиллапояли йўлдан тушиб борди. Дарахтлар ва ўт-ўланларга шудринг тушган, денгиз устида енгил ҳовур бор эди. Эски деворлар устида ўсаётган печак гулнинг баргларида олмос мисол томчилар қуёшда чакнамокда эди. Мондо унга яқин келиб, баргни ағдарди ва муздек сув томчисини ичиб юборди. Томчилар мўъжазгина бўлсалар-да, оғизда ва баданда тарқаб, ташналикни қондирар эди. Йўлнинг икки четидаги деворларнинг тош пойдевори исий бошлаган эди. Саламандрлар кунни қарши олиш учун инларидан чиқа бошлади.

Мондо денгиз соҳилига қадар зина йўлдан тушиб борди ва сокин соҳилда ўзининг одатдаги жойига ўтирди. Соҳилда балиқчи қушлардан ўзга ҳеч зоғ йўқ эди. Қушлар қирғоқ бўйлаб учишар ё бўлмаса, соҳилда лапанглаб юришар эди. Улар тумшукларини очиб эснашар, учишар, бир давра ясаб, яна нарироққа кўнишарди. Балиқчи қушларнинг овозлари, айниқса, эрта-

лаблари ғалати бўлади, гўё узок йўлга отланиш олдидан қилинаётган даъватга ўхшайди.

Қуёш шафакли осмон узра яна бир оз кўтарилгач, чироклар ўчди ва уйғонаётган шаҳарнинг ола-ғовури кулоққа яққол чалина бошлади. Бу товуш узокдан, баланд иморатларнинг орасидаги кўчалардан, соҳилдаги тошларни титратар даражада бўғиқ гулдирамоқда эди. Шақилдоққа ўхшаб овоз чиқарадиган моторли велосипедлар қалпоқ камзулли кишиларни ва жун капюшон кийиб олган аёлларни олиб, шаҳар кўчалари бўйлаб аллақаёқларга йўл олмоқда эди.

Мондо ҳавонинг исишини кутиб соҳилда кимирламай ўтирарди. У майда тошлар устида югураётган тўлқинларнинг шовқинини эшитиб турарди. Бола ана шу лаҳзаларни ёқтирарди, негаки соҳилда ўзи ва балиқчи кушлардан ўзга ҳеч ким бўлмасди. У шаҳардаги барча одамлар, ўзи кун бўйи учратадиган кишилар ҳақида хаёл сурарди. Мондо денгиз ва осмонга тикилган кўйи одамлар хусусида ўйларди, бинобарин улар ҳам жуда узокда, ҳам унинг атрофида ўтиргандек яқин эдилар. Гўё кўз очиш билан бола уларни пайдо қила олар, назарни четга тортиши билан улар бу ердан ғойиб бўлар эди.

Кимсасиз соҳилда Мондо одамлар билан суҳбатлашмоқда эди. У ўз ҳолича суҳбатлашар, яъни сўз билан эмас, фикран улар билан бирга эди; боланинг хаёллари тўлқин бўлиб, денгиз тўлқинларининг шовқини ва ёруғликка қўшилиб инсонларга етиб борар, одамлар эса, тўлқиннинг қаердан келаётганини билмай туриб, уни қабул қилмоқда эдилар. Мондо Лўли, Казак, стул тўқувчи, Роза, новвой Ида, варраклар устаси ва ўзига ўқишни ўргатган қария ҳақида ўйлар ва уларнинг барчаси буни ҳис қилмоқда эдилар. Одамлар қулоғим шанғилляпти ёки самолётнинг овозини эшитяпман шекилли, деб бош силкитишар, лекин бунинг нима эканини англай олмас эдилар. Мондо бўлса, улар билан сўзлашишнинг ушбу усулидан, одамларга денгиз, қуёш ва осмон тўлқинларини узатишдан мамнун эди.

Кейин Мондо ўрнидан турди-да, хусусий пляжнинг

ёғоч панжараси олдига борди. Панжара устунининг оёқ томонида қария чизган ҳарфларни излаб кўрди. Бола бу ерга бир неча кундан бери келмаган, туз ва қуёш нури таъсирида белгилар ўчаёзган эди. Мондо ўткир қайроқтош олиб, унинг учи билан деворнинг ёнгинасига қария кўрганида, келганимни билсин деб, қуйидагича қилиб исмини ёзиб қолдирди:

М
О   О
D   N

Ушбу кун бошқаларига ўхшамасди, негаки шаҳарда ҳеч ким кўринмасди. Мондо кабутарлар соҳиби қари тиланчини узоқ қидирди ва уни ҳеч қачон тополмаслигини билгандек юраги қаттиқ-қаттиқ ура бошлади. У чолғи кўчалар, бозор майдони, черковларда излаб кўрди. Қарияни жуда кўргиси келаётганди. Лекин ўша куни кечаси кулранг юк машинаси келиб, форма кийган кишилар қария Дадини ўзлари билан олиб кетган эдилар.

Мондо тиним билмай Дадини излашда давом этди. Бир пастқам жойдан бошқаси томон югурар экан, унинг юраги борган сари қаттиқроқ тепарди. Бола қари тиланчи бориб юрган барча жойларга – йўлақлар, дарвозахоналар, фаввораларнинг олди, истироҳат боғларига бош суқиб кўрди. Ҳамма ерда у газета парчасини учратар ва гўё қария Дади ҳозир келиб, унинг устига ўтирадигандек уларга тикилиб турар эди.

Ниҳоят, Казак Мондога ростини айтди. Мондо уни бозор ёнидаги кўчада учратиб қолди. Казак ўта маст бўлганидан деворни ушлаб, базўр илгариламоқда эди. Йўловчилар тўхтаб, уни мазах қилишарди. У вино ичиш билан овора бўлиб турганида, кимдир аккордеонини ўғирлаб кетганди. Мондо ундан Дади ва унинг кабутарларини кўрмадингизми, деб сўраган эди, Казак бир лаҳза тушунмай, кўзларини бақрайтириб турди. Кейин сўкинган оҳангда деди:

“...майман... Бугун кечаси уни олиб кетишди...”

“Қаёққа олиб кетишди?”

“...майман.... Касалхонага”.

Казак юрмоқчи бўлиб, жон-жаҳди билан ҳаракат қилмоқда эди.

“Тўхтанг! Кабутарлар-чи? Уларни ҳам олиб кетиш-дими?”

“Кабутарлар?”

Казак тушунмади.

“Ҳа, оппоқ кушлар!”

“Э, ҳа билмайман... – Казак елкаларини қисди. – Кабутарларни нима қилишганини ...майман. Эҳтимол, пишириб ейишар...”

Казак деворни пайпаслай-пайпаслай нари кетди.

Шунда кутилмаганда Мондо каттиқ чарчаганини хис қилди. Унинг денгиз бўйига қайтгиси, соҳилда ухлагиси келди. Бироқ денгиз жуда узоқда, боланинг бўлса, кучи қолмаган эди. Эҳтимол, кўпдан бери тўйиб овқат емаганидан ёки кўрқиб кетганидан шундай бўлгандир. Унинг мияси ғувиллар, оёқлари остида ер тебрана бошлади.

Мондо кўчадан бир жой топиб, деворга суяниб ўтирди. Кутишдан бўлак ўзга илож қолмаган эди. Боладан сал нарида мебель дўкони бўлиб, унинг катта витринасидан ёруғ тушиб турарди. Мондо қимирламай ўтирар, ўткинчиларнинг оёқларини ҳам пайқамас, баъзи йўловчиларнинг тўхтаётганларини сезмасди. Одамларнинг гаплари боланинг қулоқларига кирмас, унинг аъзои бадани увишиб совуқ қотар, лаблари мажолсиз, кўзларини очишга мадор йўқ эди.

Мондонинг юраги боягидек каттиқ урмас, аксинча, энди у жуда узоқда тургандай ва мажолсиздай эди, кўкрак қафасида тўхтаб қолгудек бўлиб, аста тўлғонар эди.

Мондо ўзи беркиниб юрадиган жойларни, танийдиган одамларни, соҳилни, оқ қояларни, тўлқин тўсқични, Олтин Ёғдули Уйдаги боғни эсламоқда эди. Бола яна Қизил денгизга кетмоқчи бўлиб, арқонини узмоқчи бўлган Окситон кемасини ўйларди. Айни пайтда ўзи суяниб ўтирган девор ва йўлкани ташлаб кетишга, оёқлари юришдан қолгандек, иложсиз эди.

Одамлар унга гапираётганларида Мондо бошини

кўтармади. У бошини билакларига қўйганича йўлкада кимирламай ўтирарди. Энди одамлар унга жуда яқин келиб қолган ва Лўли томоша кўрсатаётган пайтдагидек, ярим айлана бўлиб болани ўраб олишган эди. Мондо, улар йўлларида қолмай, кетаверсалар яхшироқ бўларди, деб ўйлади. У тўхтаб турган оёқларга, эркакларнинг қора чармдан тикилган кўпол пойабзалларига ва аёлларнинг баланд пошналарига сандалларига назар солди. У тепасида туриб айтилаётган гапларни эшитаётгандек эди, бироқ тушунмасди.

“... Телефон қилиш керак...”, дейишарди овозлар. Кимга телефон қилиш керак? Мондо ўзини итга, туллай бошлаган, йўлка устида бир бурчакда узала тушиб ётиб олган сап-сарик итга қиёс қилмоқдайди. Унинг бадани ҳамон увишар, совуқ барча аъзоларига, корнига, бошига тарқашда давом этарди.

Худди шу пайт Чияпаканнинг кулранг юк машинаси келиб тўхтади. Ярим беҳуш Мондо унинг келиб тўхтаганини, тормозларининг чийиллагани ва эшикларининг очилиб ёпилганини эшитди. Бироқ унга энди ҳамма нарса барибир эди. Одамлар четга сурилдилар ва Мондо мовий ранг шимлар ҳамда тагчарми қалин қора пойабзалларни кўрди.

“Касалмисан?”

Мондо форма кийиб олган кишиларнинг овозларини эшитди. Бироқ улар минглаб чақирим наридан келаётгандай эди.

“И с м и н г н и м а ? Қ а е р д а т у р а с а н ?”

Мондо шаҳар атрофида тутаб ётган адирлар ҳақида ўйларди. Назарида у йўл бўйида ўтириб тутаётган адирларни, оловнинг қип-қизил алангасини, осмонга ўрмалаётган оппоқ тутунни кўриб турар, ёнаётган резина хиди димоғига кирар эди; боланинг кўзига буталар оралаб тўхтаётган ўт ўчирувчиларнинг қизил машиналари ва узатилаётган резина ичакларгача кўринди.

“Юра оласанми?”

Бояги кишилар енгил юкни кўтарган мисол, Мондонинг қўлтиқларидан кўтариб, орқа эшиклари очик

турган машина томон олиб кетишди. Мондо оёкларининг ерда судралаётганини, автомобил пиллапоясига урилганини ҳис қилди, бироқ бу оёклар энди ёғоч кўғирчоқникига ўхшаб қолган эди. Шундан кейин эшиклар ёпилди ва машина шаҳар бўйлаб йўлга тушди. Охирги сафар ана шундай бўлди.

Орадан икки кун ўтгач, вьетнамлик паст бўйли бир аёл полиция комиссари хузурига кириб келди. Аёлнинг ранги оқариб, ухламаганидан бўлса керак, кўзлари қизарган эди. Аёл Мондони икки кеча кутган ва бутун шаҳарни излаб чиққанди. Комиссар унга бефарк назар ташлади.

“Қариндоши бўласизми?”

“Йўқ, йўқ, - деди Ти Шин. У гапиришга қийналарди. – Мен унинг дўстиман”.

Унинг бўйи янада кичрайиб, бевақт қариган болага ўхшаб қолган эди.

“Унинг қаердалиги сизларга маълумми?”

Комиссар жавоб беришга ошиқмасдан, аёлга қараб тураверди.

“Ғарибхонада”, деди у ниҳоят.

Паст бўйли аёл бу сўзларнинг маъносини тушунмагандай:

“Ғарибхонада...”, деб такрорлади. Кейин:

“Бўлиши мумкин эмас”, деб қичқириб юбораёзди.

“Нега мумкин бўлмас экан?” сўради комиссар.

“Ахир, нима учун? Нима гуноҳ қилди у?”

“У бизга оилам йўқ деб айтди. Кейин болани ўша ерга жойладик”.

“Бу мумкин эмас! – деб такрорлади Ти Шин. – Ахир ўзингиз бир ўйлаб кўринг...”

Комиссарнинг қиёфасида ҳамдардлик аломатлари кўринмасди.

“Кўпроқ сиз ўйлаб кўришингиз керак хоним, – деди у, – оиласиз, яшаш жойининг тайини бўлмаган бола кўчаларда гадойлар, дайдилар билан дарбадар юрса, балки ярамас ишлар билан шуғулланса! Дуч келган жойда ухлаб, тўғри келган нарсани еб юрса! Айтмоқчи, одамлар унинг устидан шикоят қилиб, бизга хабар

беришганига кўп бўлган эди. Биз уни кидираётгандик, бироқ боласи тушмагур айёрлик қилиб, беркиниб юрувди! Бир куни келиб ҳаммаси тугаши аниқ эди”.

Пакана аёл бир нуқтага тикилганича индамас, гавдаси эса силкиниб-силкиниб турар эди. Комиссарнинг кўнгли бир оз юмшади.

“Унга қараб турармидингиз?”

Аёл бошини қимирлатиб тасдиқлади.

“Агар болани боқиб олиш ниятингиз бўлса, яхшилаб кулоқ солинг. Бунинг, албатта, иложи бор”.

“У аввал ...ҳолатидан чиқиши керак”.

“Ҳозирча эса, у аҳволи яхшилангунга қадар ғарибхонада қолади. Уни тарбиянгизга олмоқчи бўлсангиз, ариза ёзишга, қатор сўровномаларни тўлдиришга тўғри келади, албатта, бир-икки кунда буни ҳал қилиб бўлмайди”.

Ти Шин керакли сўзларни тополмай, гапиришга қийналарди.

“Ҳозирча бола билан биз шуғулланамиз. Бола... айтмоқчи, исми нимади?”

“Мондо, – деди Ти Шин. – Мен ...”

“Бола кузатув остида бўлиб туради. Уни даволаш керак. Болага ғарибхонада ғамхўрлик кўрсатишади. Шахсий иш очишади. Унинг шу ёшга кириб на ўқиш, на ёзишни билмаслигини, ҳеч қачон мактабга бормаганини биласизми?”

Ти Шин гапирмоқчи бўлар, бироқ овози бўғилиб қолган эди.

“Уни кўрсам бўладими?” дея олди у ниҳоят.

“Ҳа, албатта, – деди комиссар ўрнидан туриб. – Бир неча кундан кейин. Аввал сал ўзига келсин, кейин директорнинг олдига кириб рухсат сўрарсиз”.

“Бироқ бугун! – деди Ти Шин. У қичқириб, гапирар, овози бўлса, чиқмасди. – Мен уни бугун кўришим шарт!”

“Йўқ, тўрт-беш кунсиз уни кўра олмайсиз. Бунинг асло иложи йўқ”.

“Ўтиниб сўрайман! Боланинг тақдири учун бу жуда муҳим, ҳозир муҳим!”

Комиссар Ти Шинни эшик олдигача кузатиб қўйди.
“Тўрт-беш кундан кейин”.

Эшикни очар экан, у фикрини ўзгартирди.

“Исми-шарифингиз, адресингизни колдингиз, керак бўлиб қолишингиз мумкин”.

Комиссар буларнинг ҳаммасини эски ён дафтарчага ёзиб олди.

“Келишдик. Менга икки кундан кейин кўнғирок қилинг, хужжатларни тўплашга киришамиз”.

Бироқ эртасигаёқ комиссар Ти Шиннинг уйига келди. У эшикни очиб, тош сепилган йўлкадан уйнинг олдигача юриб борди.

Ти Шин эшикни очган эди, у деярли куч билан ичкарига кирди ва меҳмонхонага назар солди.

“Сизнинг Мондоингиз...” деб гап бошлади комиссар.

“Унга нима қилди?” сўради Ти Шин. Унинг ранги илгариги кундагидан ҳам оқариб кетган, комиссарга тикилиб турган кўзлари хавотирлик билан боқарди.

“... кетиб қолди”.

“Ҳа, кетиб қолди, ғойиб бўлди. Йўқолди!”

Комиссар Ти Шиннинг боши устидан ичкарига ўгринча назар солмоқда эди.

“Уни кўрмадингизми? У бу ерга келмадимми?”

“Йўқ!” деб хайқирди Ти Шин.

“У касаллар бўлимида тўшагига ўт қўйиб, тўс-тўполондан фойдаланиб қочиб қолибди. Уйловдимки, сизнинг олдингизга келади деб?”

“Йўқ! Йўқ!” деб қичқирарди Ти Шин ҳамон. Энди унинг кўзлари ғазаб билан боқарди. Комиссар орқага тирсалди.

“Ўзингизни босинг. Мен шу заҳотиёқ сизни огоҳлантиргани келдим. Бошқа телбаликларни қилиб қўймасидан биз болани топишимиз керак”.

Комиссар ярим ой шаклидаги пиллапоядан туша бошлади.

“Агар келиб қолгудек бўлса, менга хабар қилинг!”

У тош сепилган йўлкадан юриб, эшик олдига борди.

“Илгари куни сизга айтган эдим. Бу бола – ёввойи!”

Остонада турган Ти Шин қимир этмади. Унинг кўзлари ёшларга тўлган, томоғини нимадир қаттиқ бўғиб турганидан нафас олишга ҳам мажоли келмасди.

“Сиз ҳеч нарсани тушунмадингиз, ҳеч нарсани!”

Комиссар эшикни очиб, пиллапоядан қора рангли машинаси томон йўналар экан, Ти Шин паст овозда ушбу жумлаларни ўзи учун айтаётгандек эди.

Кейин Ти Шин оппоқ зинага ўтириб узоқ вақт сукут сақлади; у на меҳмонхонани тўлдираётган олтинранг ёғдуга қарар, на яшириниб олган чигиртканинг чириллашини эшитмоқда эди. Аёл ўзи сезмаган ҳолда бир оз йиғлаб ҳам олди, унинг кўз ёшлари томчи-томчи бўлиб бурнидан ҳаворанг пешбандга оқиб тушди. У кулранг сочяи болакайнинг эртасига ҳам, кейинроқ ҳам қайтмаслигини биларди.

Ёз бошланишига оз қолган, бироқ совуқ ҳамон чекинмаганга ўхшарди. Биз, барча шаҳарликлар, буни ўшанда ҳис қилган эдик. Одамлар борди-келди, олди-сотдини, автомобиллар шаҳар кўчалари ва майдонларида шовқин солиб юришни давом эттиришарди. Унда-мунда осмонда оппоқ из қолдириб тайёра учиб ўтарди. Тиланчилар ҳамон муюлишлар, мэрия дарвозаси ва черковлар олдида хиралик қилишарди. Лекин нимадир ўзгарган эди. Гўё ер устини кўринмас бир булут қоплаб олиб, келаётган ёруғликни тўла ўтказмаётгандек эди.

Воқеаларнинг кечиши ҳам ўзгарди. Айтмоқчи, орадан кўп вақт ўтмай, ўтган-кетганларнинг чўнтақларига кўл югуртиришда гумон қилинган Лўлини полиция қамоққа олди. Казак бўлса, ҳеч қандай казак эмас, Оверньда туғилган ва эндиликда пиёниста бўлиб қолган бир кимса эди. Жордан балиқчи қармоқларини бетон тўғонга уриб, синдириб ташлади ва Эритреяга боришни орзу қилмай қўйди. Қария Дади бўлса, ниҳоят касалхонадан чиққан ва кабутарларини тополмай, мушук сотиб олди. Якшанба кунлари келадиган рассом осмонни чизолмади, у яна денгиз манзаралари ҳамда натюрмортга берилиб кетди, истироҳат боғида-

ги болакайнинг эса қизил уч гилдиракли велосипедни ўғирлаб кетишди. Қиёфаси ҳиндуларга ўхшаб кетадиган қарияга келсак, у Ганг дарёси қирғоқларига йўл ололмади ва соҳилни текислаб юраверди. Сув юзини қоплаб олган керосин доғлари ўртасида Окситон кемаси занглаб кетган темир халқага боғланганича қолиб кетди, энди ҳеч ким унинг олд томонида ўтириб кўшиқ айтмайдиган бўлди.

Замон ҳам узун, ҳам қисқа бўлганидан энди Мондосиз йиллар, ойлар ва кунлар ўтди ва шаҳаримиздаги кўп одамлар, буни очик тан олмасалар-да, кимнидир кутишда давом этишди. Ўзимиз ҳам билмаган ҳолда биз уни одамлар орасидан, муюлишларда, эшик олдиларида излайдиган бўлдик. Биз соҳилдаги оппоқ тошларни ва деворга ўхшаб кетадиган денгизни кузатишда давом этдик. Кейин ҳамма нарса бир оз унутилгандек бўлди.

Орадан анча вақт ўтди ва кунларнинг бирида паст бўйли вьетнамлик аёл баланд тепалик устида жойлашган боғида сайр қилишга чиқди. У тагида йўл-йўл пашшалар ғужғон ўйнаётган маҳобатли сарв дарахти соясига ўтириб, ҳордиқ чиқармоқчи бўлди ва кўзи денгиз суви силлиқлаб ташлаган оппоқ тошга тушди. Яхшилаб тикилиб қарагач, аёл устини чанг қоплаган тошлардан яна бир нечтасини пайқади. У эҳтиёт бўлиб ва бир оз ҳаяжон ичида пешбандининг бир чеккаси билан чангни тозалади ҳамда нўноқлик билан ёзилган катта ҳарфлардан иборат қуйидаги икки сўзни ўқиди:

АСЛО УНУТМАЙМАН.

ЛЮЛЯБИ

1

Октябрь ойининг ўрталари эди, тонготар пайтларнинг бирида Люлаби мактабга бошқа бормайман, деб аҳд қилди.

У каравотидан туриб, оёқ яланг ҳолда дераза олди-га борди ва парданинг бир четини сал кўтариб, ташқа-

рига назар солди. Куёш чараклаб турарди. Қизча бир оз энгашган эди кўм-кўк осмоннинг бир парчаси ҳам кўринди. Пастда, йўлка устида уч-тўртта мусича жанг қилишар ва шамол уларнинг патларини тўзгитар эди. Тўхтаб турган автомобилларнинг томи ортида денгиз қорайиб кўринар ва унда оппоқ елканли бир кайик имиллаб олдинга интилмоқда эди. Люлаби буларнинг ҳаммасини томоша қилиб бўлиб, энди мактабга бормасликка қарор қилганидан енгил тортганини ҳис этди.

У хонанинг ўртасига қараб юрди, стол олдига бориб ўтирди ва чироқ ёқмай, хат ёзишга тутинди.

“Салом дадажон.

Бугун ҳаво яхши, осмон мен яхши кўргандек кўм-кўк. Қани энди, ёнимда бўлсангиз-у уни мен билан бирга кўрсангиз. Денгиз ҳам кўм-кўк. Яқинда қиш келади. Яна узундан-узоқ янги йил бошланади. Яқинда келиб қоласиз деб умид қиламан, негаки осмон билан денгиз бу аҳволда узоқ кутиб турмайди. Эрталаб уйгонганимда (бунга бир соатдан ошди) яна Истанбулга келиб қолдим деб ўйлабман. Қани энди кўзларимни бир юмиб очиб, Истанбулда бўлиб қолсам. Эсингиздами? Икки даста гул олиб, бирини менга ва бирини Лоранс опамга берган эдингиз. Ҳиди ўткир оппоқ гуллар эди (шу сабабдан уларни хушбўй деб аташса керак). улардан шу даражада кучли ҳид келардики, гулларни ваннахонага қўйишга мажбур бўлгандик. У ердаги сувни ичса бўлади, дегандингиз. Мен жўмракдаги сувдан тўйиб-тўйиб ичувдим. Гуллар бўлса сўлиб қолишганди, эсингиздами?”

Люлаби ёзишдан тўхтади. У зангори сиёҳқаламининг бир учидан тишлаб, ёзаётган мактубига назар солди, лекин ўқимади. У гўё қоғоз устида осмондаги кушлар ёки аста сузиб ўтадиган кайикқа ўхшаш бирор нарсанинг пайдо бўлишини кутаётгандек унга тикилиб турарди.

Қиз стол устидаги соатга қаради: саккиздан ўн минут ўтган эди. Бу соат қора калтакесак терисидан қилинган ғилофга солиб юриладиган, бир ҳафтада бир

марта бураб қўйса кифоя бўлган ва саёхатлар учун мўлжалланган кичкина ён соат эди.

Люлаби мактубини давом эттирди.

“Дадажон, келиб соатингизни олиб кетишингизни жуда хоҳлардим. Техрондан жўнаб кетаётганимда уни менга берган эдингиз. Онам ва Лоранс опам уни жуда чиройли дейишувди. У менга ҳам жуда ёқади, бироқ энди менга кераги бўлмаса керак. Шунинг учун келиб, уни олиб кетишингизни хоҳлайман. Ўзингизга керак бўлиб қолади. У жуда яхши юради. Кечалари овози чиқмайди”.

Люлаби хатни тайёра ташийдиган жилд ичига солди. Жилдни ёпишдан олдин унинг ичига солишга яна бирор нарса кидирди. Лекин столнинг устида коғозлар, китоблар ва печенье ушокларидан ўзга ҳеч нарса йўқ эди. Кейин манзилни ёзди:

“Эрон

Техрон

Фирдавский хиёбони, 84

P.R.O.C.O.M.

Жаноб Поль Ферландга”

Люлаби хатни стол устига қўйди ва тез юриб ванахонага кирди. Тишларини, юзини ювди. Муздеккина сувга ювингиси келдию, онасини уйғотиб қўйишдан чўчиди. Кейин, ҳамон оёқ яланг ахволда хонасига қайтди. Қиз шошиб яшил жунли жемпер, кўнғир чий духоба шим ва қизғиш камзулини кийди. Кейин пайпоқ ҳамда баланд пошналар туфлисини оёғига илиб, ойнага ҳам қарамасдан, малла сочларини таради. Сўнгра стол ва стул устида нима кўзига кўринган бўлса, ҳаммасини сумкасига солиб олди: лаб бўёқ, қоғоз қўл артгичлар, қаламлар, калитлар, аспирин таблеткалари. У ўзига нима кераклигини билмасди, шунинг учун хонада кўзига илинган нарсаларни – ғижимланиб ётган қизил рўмол, сунъий тери қопланган эски сурат альбоми, қаламтарош ва жажжигина итнинг чинни ҳайкалчасини сумкасига аралаш қилиб солди. У шкафнинг ичида туфли қутисида сақланаётган бир боғлам

хатни олди, бошқа бир қутидан каттакон суратни олиб буклади ва хатларга қўшиб сумкасига солди. Плашчининг чўнтагида бир нечта қоғоз пул ва бир сиқим танга топиб, уларни ҳам сумкасига ағдарди. Чикаётиб стол устидаги ҳозиргина ўзи ёзган хатга кўзи тушди ва уни ҳам олди. Кейин чап томондаги ғаладонни очиб майда-чуйда нарсалар ва қоғозлар орасини узоқ титкилади, ниҳоят пуфлаб чалинадиган кичкина гармошкани топди. Унинг устига:

САДО СУПЕР Вампиғ

Германияда ишланган,

деб ёзиб қўйилган ва пичоқ билан “Давид” деган исм ўйиб туширилган эди.

Қиз гармошкага бир муддат тикилиб турди, кейин уни ҳам сумкасига солиб, боғичини ўнг елкасидан ўтказиб олди ва кўчага чикди.

Ташқарида куёш чарақлаб турар, осмон ва денгиз жилваланар эди. Люлаби кўз кири билан мусичаларни кидирди, бироқ улар ғойиб бўлган эдилар. Жуда узоқда, уфқнинг ёнгинасида оқ елканли қайиқ хиёл эгилган кўйи аста сузиб бормоқдайди.

Люлаби юраги қаттиқ ураётганини ҳис қилди. Нима бўлдийкин унга? Эҳтимол осмон жилвасидан сархуш бўлаётгандир? У денгиз бўйидаги тўсиқ ёнида тўхтаб, қўллари ва кўкрагини унга қаттиқ тираб турди ва тишларини ғижирлатиб, бир оз ғазаб билан:

“Жиғимга тегишни бас қил, бас қил!” деб шивирлади.

Кейин юрак уришларига парво қилмасликка тиришган ҳолда йўлга тушди.

Одамлар иш жойларига ошиқмоқда эдилар. Улар автомобилларига ўтириб олиб, шаҳар маркази томон боришарди. Моторли велосипедлар пақиллаган овоз чиқариб ўтишар, янги сотиб олинган машиналарнинг тушириб қўйилган ойналари ортидаги одамлар шошмаётганга ўхшар эдилар. Люлабининг ёнидан ўтаётиб, қизга сал ўгирилиб қараб қўйишарди. Машина сигналини қисқа-қисқа чалиб, эътиборини ўзига жалб қилмоқчи бўлганлари ҳам бор эди, бироқ Люлаби ҳеч кимга қиё боқмади.

У ҳам катта кўча бўйлаб енгил туфлилари билан овоз чиқармай тез юриб бормоқда эди. Қиз марказга қарама-қарши йўналишда, адирлар ва қояларни мўлжалга олиб ҳаракат қиларди. У қора кўзойнагини унутиб қолдиргани сабабли денгизга кўзларини қисиб назар ташлаб кўярди. Оқ елканли қайиқ ҳам елканларини шамолда шишириб олиб, қиз бораётган томонга йўл олгандек эди. Мовий денгиз ва осмонга, оқ елканли қайиққа, соҳилдаги қояларга қараб-қараб бораётган қиз энди мактабга бормасликка қарор қилганидан мамнун эди. Атроф шунчалар гўзал эдики, гўё ҳеч қанақа мактаб оламда ҳеч қачон бўлмагандек.

Совуқ шамол унинг сочларини тўзғитиб, кўзларини ачиштирди, ёноклари ҳамда қўлларини қизартириб юборди. Люлаби, қуёш ва шамоллар ҳамроҳлигида бошинг оққан томонга кетиш қанчалар яхши, деган хаёлга ҳам борди.

У шаҳар чегарасини тарк этиб, денгиз карағайлари ўсиб ётган кичкина ўрмон ёқасида бошланадиган ва қирғоқ бўйлаб қоятошлар сари олиб борадиган қароқчиларнинг эски сўқмоғи олдига етиб келди. Бу ердан денгиз янада гўзал, сершовқин ва жилвакор кўринадди.

Люлаби қароқчи сўқмоққа қадам қўйди ва денгиз тўлқинларининг кучайиб бораётганини кўрди. Унчалар катта бўлмаган тўлқинлар қоятошларга келиб урилар, акс тўлқин ҳосил қилиб орқага чекинар ва ўзаро тўқнашишар эди. Қизча қоятошлар олдидан туриб, денгиз суронига кулоқ солди. У сидирилиб бориб бирдан тўхтайдиган ва ҳайбат билан ҳавога сапчидиган бу суронни яхши билар, ёқтирар, лекин шу бугун уни биринчи марта тинглаётгандек эди. Оппоқ қоялар, денгиз, шамол, қуёшдан бўлак ҳеч нарса йўқ. Гўё кемада очиқ денгиз бағридасан ва китлар ҳамда дельфинлардан ўзга атрофда ҳеч жонзод йўқ.

Люлаби мактабни хаёлига келтирмай қўйди. Ҳа, денгиз ана шунақа: у ер юзасидаги барча нарсани ўчириб юборишга қодир, негаки дунёда ундан каттарок нарса йўқ. Ложувард осмон ва денгиз, қуёш ёғдуси,

шамол, тўлқинларнинг кучли ва салобатли товуши таъсирида денгиз бош силкитиб, думини сувга ураётган баҳайбат жониворга ўхшарди.

Шундай қилиб, Люлабининг кайфияти чоғ эди. У қароқчи сўқмоқдан узоқда бўлмаган юзаси ясси қоятош устига ўтириб, атрофни томоша қила бошлади. Қиз уфқни, денгиз ва осмонни ажратиб турган қора чизикни аниқ кўриб турарди. Кўчалар, уйлар, машиналар, моторли велосипедлар унинг хаёлига келмасди.

У қоя устида узоқ ўтирди. Кейин сўқмоқ бўйлаб юришда давом этди. Уйлар, сўнгги чорбоғлар ҳам ортда қолди. Люлаби ўтирилиб, орқасига қаради. Унинг назарида дарпардалари ёпиб қўйилган оппоқ чорбоғлар уйкуга кетгандек эди. У етиб келган жойда боғлардан асар ҳам йўқ эди. Шағал уюмлари орасида ёввойи ўтлар, қўйтикан, алоэ, маймунжон ва чирмовуқлар ўсиб ётарди холос. Бу ерларда ҳеч ким яшамасди. Қоятошлар оралаб калтакесаклар югуриб юришар, асал ҳиди анқитадиган ўсимликлар оралаб икки-учта ари учиб юрарди.

Осмонда куёш тобора тик кўтарилмоқда. Оппоқ қояларда нур жилваланади, тўлқин кўпиклари қор уюмларини эслатади. Қизгина дунёнинг нариги чеккасига бориб қолгандек ўзини бахтиёр ҳис қиларди. Ҳеч нимани кутмайсан, ҳеч кимнинг сенга кераги йўқ. Люлаби қаршисида тобора катталашаётган ярим оролга, учи синиб тушган қоятошга назар солди. Қароқчи сўқмоқ уни немислардан қолган бункер сари етаклаб келди. Ер остига тушиш учун тор ва узун йўлакдан ўтиларди. Йўлакдаги совуқ ҳаво қизни сескантириб юборди. Йўлак ҳавоси ғордаги каби нам ва қоронғи эди. Қальанинг деворларидан зах ҳиди анқирди. Йўлакнинг нариги томони атрофи паст девор билан ўралган бетон супага олиб чиқди. Супанинг ёриқлари оралаб бир оз майса униб чиққан эди.

Қизнинг кўзлари ёруғликдан қамашди. У денгиз ва шамол билан юзма-юз турарди.

Тўсатдан қизнинг кўзи супанинг деворидаги бўр билан ёзилган кинғир-қийшиқ катта ҳарфларга тушди:

“МЕНИ ТОПИНГ”

Қиз атрофга караган бўлди, кейин паст овозда:

“Майли-ку-я, лекин ўзингиз кимсиз?” деди.

Баҳайбат ва оппоқ чағалоқ қанотларини қоқиб, супа устидан учиб ўтди.

Люлаби елкасини қисиб йўлида давом этди. Қароқчи сўкмок кейинги жаҳон уруши пайтида, эхтимол, бункерни қурганлар томонидан бўлса керак, бузилиб кетган ва йўл юриш анча мушкул бўлиб қолган эди. Тошларга тирмашишга, сирғаниб йиқилмаслик учун тошдан тошга сакрашга тўғри келарди. Қирғоқ борган сари тиклашар, Люлаби пастда қоятошларга тўлқинларини улоқтираётган зумраддек тиниқ сувни кўриб турарди.

Омадни карангки, қиз қоялар устида юришнинг машқини олган, тўғрироғи у қотириб удалайдиган ягона юмуш ҳам ана шу нарса эди. Кўз кири билан тез ҳисоблаб чиқасиз, пиллапоя ёки зина ўрнини боладиган қояларни аниқлайсиз, юқорига олиб чиқадиган йўлни танлаб оласиз, қаваклар, кўчадиган тошлар, ўралар, тиканли буталардан эҳтиёт бўласиз.

Бу нарса математикадан бериладиган масалага ўхшаб кетади. “45 даражада оған қоядан 2,5 метр масофадаги қояга ўтиш учун тангенс чизигини қаердан ўтказиш керак бўлади?” Оқ қоятошлар мактаб парталарига ўхшаб кетарди. Люлаби трапеция шаклидаги катта тошга орқасини денгизга ўтириб ўтириб олган Лорти хонимнинг талабчан қиёфасини кўз олдида келтирди. Бироқ олдинда турган масала математикага алоқаси йўққа ўхшаб қолди. Ҳа, аввало вазнининг оғиш марказларини ҳисоблаб чиқиш даркор эди. “Йўналишни аниқ белгилаш учун уфққа перпендикуляр бўлган тўғри чизик ўтказинг”, деган бўларди жаноб Филиппи. У пастга эгилиб турган қоятош устида мувозанат сақлаганича, раҳмдиллик билан кулимсираб тургандек эди. Унинг оппоқ сочлари куёш ёғдусида тожга ўхшаб кўринар, мовий кўзлари бўлса, катта қилиб кўрсатадиган ойнаклари ортида сирли чакнарди.

Люлаби гавдасининг осонлик билан масалаларнинг

“ечимини” топаётганидан мамнун эди. У дам олдинга, дам орқага эгилар, бир оёклаб мувозанат саклаб қолар, кейин оҳиста сакрар ва оёқлари ўзи мўлжаллаган нуқтага аниқ тушар эди.

“Яхши мадмуазель, жуда яхши, – деган овози эшитилади жаноб Филиппининг унинг қулоғига. – Физика табиий фан ҳисобланади. Шунинг асло унутманг. Давом этаверинг, танлаган йўлингиз тўғри йўл”.

“Шундай-ку-я, бироқ у қаёққа олиб бораркин?” деб шивирлади Люлаби.

Ҳа, чиндан ҳам у буларнинг ҳаммаси нима билан тугадини аниқ тасаввур қилмасди. Нафасини ростлаб олиш учун тўхтаб, денгизга назар солди. Бироқ бунда у яна бир масаланинг ечимини топиши – қуёш нурининг сув юзасидан синиш бурчагини ҳисоблаши талаб қилинарди.

“Бунисини энди ҳеч қачон эплай олмасам керак”, деб ўйлади қиз.

“Ахир Декарт қонунлари бор-ку”, деган овози эшитилди яна жаноб Флиппининг.

Люлаби эслашга эринди.

“Синган ёруғлик ...”

“...ҳар доим кесишув нуқтаси текислигида қолади”, деди Люлаби.

“Баракалла. Хўш, иккинчи қонунда нима дейилди?”

“Кесишув бурчаги катталашганда, синиш бурчаги ҳам катталашади ҳамда ушбу қийматлар орасидаги муносабат констант сонни ташкил қилади”.

“Констант, – деди овоз. – У ҳолда?”

Синус i

“----- = констант”.

Синус r

“Сув/ҳаво коэффиценти?”

“1,33”

“Фуко қонуни-чи?”

“Бир муҳитнинг иккинчи муҳитга нисбатан бўлган коэффиценти биринчи ва иккинчи муҳит тезликлари орасидаги пропорция билан ўлчанади”.

“Бу ердан?”

“ $N_{2/1} = v_1/v_2$ экани келиб чиқади”.

Бироқ куёш нурлари денгиз сувида тўхтовсиз жил-валанар ва унинг акс этиши мутлақ даражага етганидан Люлаби нисбатларни ҳисоблаб чиқишга ожиз эди. Қиз кейинроқ бу ҳақда жаноб Филиппига хат ёзиб сўрашни дилига тугиб қўйди.

Кун исигандан исиди. Қизча чўмилиб олиш учун жой қидира бошлади. У вайронага айланиб қолган пристан ёнида кичкина қўлтиқ топди. Люлаби соҳилга тушиб, кийимларини ечди.

Сув тип-тиниқ ва совуқ эди. Люлаби иккиланиб ўтирмай, сувга шўнғиди ва гавдасининг барча жойларини сув қоплаганини ҳис қилди. У кўзларини очган кўйи сув остида узоқ сузди. Кейин пристаннинг бетон супасига ўтириб, офтобда исина бошлади. Энди куёш тиккага келган ва унинг нурлари денгизда ортиқ акс этмай қўйган эди. Қизнинг қорни ва оёқларига ёпишиб турган сув томчиларида унинг жуда кучли акси бор эди.

Муздек сув қизнинг кайфиятини кўтарди. Сув қизнинг хаёлларини ҳам ювиб юборган ва у тангенсга алоқадор масалаларни ҳам, жисмларнинг мутлақ нисбатларини ҳам ўйламай қўйганди. Люлабининг яна отасига хат ёзгиси келди. У хатлар учун чиқарилган қоғоз тахламини қидириб топди ва сиёҳқалам билан қоғознинг энг пастидан хат ёзишни бошлади:

“ЛЛБИ

Сизни севади,

Келиб, қаерда эканимни кўринг!”

Шундан кейин у саҳифанинг қоқ ўртасига ёзишга тушди:

“Эҳтимол, бир оз тентаклик қилиб қўйгандирман. Мендан жаҳлингиз чиқмасин. Чиндан ҳам ўзимни тутқунликда кўраётгандек бўлиб қолгандим. Сиз буни тушуна олмайсиз. Қолаверса, эҳтимол, сиз ҳам буни тушунарсиз, бироқ жойингизда ўтиришга матонатингиз етарли. Менда эса, етарли эмас. Атрофдаги саноқсиз, устига тиканли сим, панжаралар қўйиб

ташланган деворларни тасаввур қилинг-а. Кўрарга кўзим қолмаган каштан, аргувон, сарв дарахтлари экиб қўйилган ҳовлини тасаввур қилинг. Айниқса, сарв дарахи – худди касал одамдай нўст ташлаб туради”.

У қоғознинг тепароғига куйидагиларни ёзди:

“Сизга шунча, шунча, шунча кўп нарсаларни айтгим келади, бироқ уларни айтишига ботина олармиканман. Бу нарсаларни бир вақтлар кўришни жуда орзу қилганман, бу ерда эса улар йўқ. Ям-ял мил майса, гуллар ва қушлар, дарёлар. Агар шу ерда бўлганингизда улар ҳақида гапириб берардингиз ва мен уларни кўз ўнгимга келтирган бўлардим. Бироқ лицейда ҳеч ким бу нарсалар ҳақида гапиришни билмайди. Қизлар гирт аҳмоқ! Болалардан эса сира ақлли гап чиқмайди! Мо-тоцикллару, кийган курткаларига ошиқ улар!”

Люлаби қоғознинг энг тепасига сурилди.

“Салом, отажон! Сизга бу хатни кичкина соҳилда ўтириб ёзаяман. У шу қадар кичикки, бузилиб кетган ва мен ҳозир устида ўтирган пристанни ҳам назарга олганда, бир кишилик қилиб яратилганга ўхшайди (мен ҳозиргина маза қилиб чўмилиб чиқдим). Денгиз шу кичкина соҳилни ҳам ютиб юбормоқчи бўлиб, ҳамласини тўхтатмаяпти ва ҳамма ёғимни ҳўл қилиб ташлаяпти. Хатимнинг устида денгиз суви қолдирган доғлар сизга хуш келади деб умид қиламан. Бу ерда ёлғиз ўзимман, лекин маза қиляпман. Энди ҳеч қачон лицейга бормасликка қарор қилдим, тамом-вассалом. Мени жазоласалар ҳам, у ерга қадамимни босмайман. Айтмоқчи, тутқунликдан оғирроқ жазо бўлмаса керак”.

Варакнинг устида деярли жой қолмади. Шунда Люлаби қаер бўш бўлса, ўша ерни бирин-кетин сўзлар, узук-юлуқ гаплар билан тўлдирди бошлади:

“Мовий денгиз”

“Кўёш”

“Оқ орхидеялардан юборинг”

“Ёзочдан ясалган уй нима учун бу ерда эмас, афсус”

“Менга хат ёзинг”

“Ана, қандайдир кема кетяпти, у қаерга бораркин?”

“Баланд чўққига чиққим келяпти”

“Сиз яшаётган ерда қуёш қандай нур сочади?”

“Марварид овчилари ҳақида менга сўзлаб беринг”

“Слуги яхши юрибдимми?”

Қуйидаги сўзлар билан у қолган бўш жойларни ҳам тўлдириб қўя қолди:

“Сув ўтлари”

“Кўзгу”

“Узоқ”

“Ёнар қурт”

“Ралли”

“Аргимчоқ”

“Мушк”

“Юлдуз”

Кейин у қоғозни буклаб ва унга асал ҳиди анқиб турган ўтнинг баргини қўшиб, жилдга солди.

Қиз қоя тошлар оралаб юқорига қайтиб чиқиб, тошларга бўр билан ёзилган ғалати белгиларга яна кўзи тушди. Уларнинг орасида йўл кўрсатувчи белгилар ҳам бор эди. Катта ясси қоятош устида у қуйидаги сўзларни ўқиди:

“Умидсизликка тушманг!”

Сал нарироқда эса:

“Эҳтимол, буларнинг барчаси балиқнинг думи билан тугайди”, деган ёзув бор эди.

Люлаби яна атрофига назар солди, лекин кўз илғайдиган масофада қоялар кимсасиз эди. Сўнгра қиз йўлида давом этди. У юқорига ўрмалар, пастга тушар, ёриқларни ҳатлаб ўтар эди ва ниҳоят, ярим оролнинг охирига, тошлар билан қопланган текис ерга қурилган юнонча уй олдига келди.

Люлаби ҳайратланиб, тўхтади. У ҳеч қачон бундай гўзал уйни учратмаган эди. У қоялар ва чирмовиқлар ўртасига қурилган бўлиб, оддийлиги, тўртбурчаклиги, олгита устун кўтариб турган айвони билан жажжи эҳромга ўхшаб кетарди. Уй оппоқ рангда бўлиб, кўзни камаштирар ва сокин эди. Кўндаланг қоятош уни шамол ва назарлардан ҳимоя қиларди.

Люлаби, юраги қаттик-қаттик уриб, яқинлаш-

ди. Уйда зоғ кўринмас, у ташлаб қўйилганидан бери йиллар ўтгандек эди, негаки айвонни ўтлар ва чирмовиклар эгаллаб бўлган, устунларни эса печак гуллар коплаганди.

Люлаби уйга жуда яқин келиб, эшикнинг пештоқида куйидаги ёзувни ўкиди:

“ХАРИЗМА”

Люлаби бу номни баланд овозда ўкиди ва ҳеч қайси уйнинг исми бу қадар гўзал бўлмаган бўлса керак, деб ўйлади.

Уйнинг атрофи занглаб кетган панжара билан ўралганди. Люлаби ичкарига кирмоқчи бўлиб, панжаранинг атрофини айлана бошлади. У панжара бир оз ердан кўтариб қўйилган жойга келди ва эмаклаб унинг тагидан ичкарига ўтиб олди. Қизда кўркувдан асар ҳам йўқ, атроф жим-жит эди. Люлаби боғни кесиб ўтиб, айвоннинг зинасига қадам қўйди ва уйнинг эшиги олдида тўхтади. Бир оз иккилангач, эшикни итарди. Уйнинг ичи қоронғи эди. Қиз кўзи қоронғиликка ўргангунича кутиб турди. Уй бир хонадан иборат бўлиб, деворлари нураб кетган, ерда қоғоз, латта парчалари, деворнинг майда бўлаклари сочилиб ётарди. Қиз кўзи бутунлай қоронғиликка ўргангач, бу уйга ундан олдин ҳам қадам ранжида қилинганини пайқади. Деворлар турли хил ёзувлар ва беадаб суратлар билан қопланган. Люлаби гўё унинг уйи таҳқирлангандек дарғазаб бўлди. Қўлига бир бўлак латта олиб, ёзувларни ўчиришга уриниб кўрди. Кейин айвонга чиқди ва эшик тутқичини зарб билан тортганидан йиқилиб тушишига сал қолди.

Бироқ ташқаридан уй беқиёс эди. Люлаби устунлардан бирига суяниб, айвонда ўтирди ва денгизга назар солди. Тўлқинлар шовқини ва оппоқ устунлар оралаб эсаётган шамол оғушида бўлиш унга хузур бағишлади. Сип-силлиқ устунлар орасидан осмон ва денгизнинг чегараси йўқдек кўринади. У ўзини ердан узилиб, ундан узоқлашаётгандек ҳис қилди. Қизча гавдаси ва бўйнини илиқ устунга тираган қўйи аста нафас олар, ҳар сафар ҳаво унинг ўпкалари томон симирил-

ганда, у ўзини шаффоф денгиз узра янада юкорирок кўтарилаётгандек ҳис қилмоқдайди. Уфк камалакнинг ипи сингари ингичкалашиб борар, куёш нурлари тўғри чизик шаклида синиб атрофга таралар, Люлаби ушбу оламнинг нақ чегарасига келиб қолгандек эди.

Шамол қизнинг қулоқларига бир овоз олиб келди. Энди бу жаноб Филиппининг овози эмас, балки жуда қадрдон ва таниш овоз бўлиб, осмонлар ва денгиз оша етиб келган эди. Бу майин ва бир оз жиддий овоз қизнинг атрофида айланар ва отаси бир вақтлар уйкуга ётиши олдидан қизига қўйган исмни такрорларди.

“Ариел... Ариел...”

Люлаби бир неча йиллардан бери хотирасида сақлаб келаётган қўшиқни аввал паст, кейин эса тобора баландроқ овозда куйлай бошлади.

Унинг овози очик хавода таралар ва қиз ўзини денгиз томон парвоз қилаётгандек ҳис қиларди. У қатор-қатор тўлқинлар ҳаракат қилаётган денгизни, ҳатто унинг эман дарахтлари ўсадиган ўрмон қоплаб олган кулранг ва қора тупроқли нариги соҳилини, нарирокда эса, сароб мисол оппоқ қор қоплаган Эльбрус тоғини яққол кўриб тургандек эди.

Устунга суяниб ўтирган Люлаби Ариелнинг қўшиқларини ва отаси тўқиган бошқа ашулаларни узок вақт хиргойи қилди, денгизни кузатди. У куёш уфққа бутунлай оғиб, денгиз бинафша рангга кирмагунча қимирламади. Кейин қиз юнонча уйдан чиқди ва қароқчи сўқмоқ орқали шаҳар томонга йўл олди. У бункерга яқин соҳилда балиқ овидан қайтаётган кичкина болани кўриб қолди. Болакай орқасига ўгирилиб, Люлабини кутиб турарди.

“Хайрли кеч!” деди Люлаби.

“Салом!” деди болакай.

Унинг юзи жиддий, мовий ранг кўзларини бўлса, кўзойнак яшириб турарди. Унинг қўлида узун қармоқ, елкасида балиқчиларнинг сумкаси бўлиб, юришга осон бўлиши учун туфлиларини бир-бирига боғлаб, бўйнига ташлаб олган эди.

Икковлон бир муддат ҳамроҳ бўлиб, бир оз гап ҳам

сотишди. Йўлнинг ниҳоясига етгач, ҳали кун ботишигача қолган лаҳзалардан фойдаланиб, тошлар устига ўтирдилар ва денгизни томоша қилдилар. Болакай туфлисини кийиб олди ва Люлабига кўзойнаклари тарихини гапириб берди.

“Бир неча йил аввал, – деди у, – қуёш тутилишини томоша қиламан деб кўзларимни хира қилиб қўйганман”.

Шу пайт қуёш бота бошлади. Улар маёқ ишга тушганини, кейин тайёралар учун йўл кўрсатиш чироқлари ёқилганини кўрдилар. Сувнинг ранги қорамтир тус олди. Кўзойнакли болакай биринчи бўлиб ўрнидан турди. У қармоғи ва сумкасини кўтариб олди ва Люлабига дўстона қўл силтаб, йўлга тушди.

У анча узоқлашиб қолганда, Люлаби қичқирди:
“Эртага менга расм чизиб берасанми?”

Болакай боши билан “ҳа”, деб ишора қилди.

2

Мана бир неча кундирки, Люлаби юнонча уйга келади. Барча тошлар устидан сакраб ўтиш, югуриш ва тирмашиш оқибатида ҳансираб, шамол ва ёғдудан бир оз сархуш Люлабига қоятошнинг орқа томонида қирғоққа боғлаб қўйилган кемага ўхшаб кетадиган оппоқ ва сирли шарпанинг пайдо бўлишини кўриш, айниқса, ҳузур бағишлайди. Ўша кунлари ҳаво жуда яхши бўлди, осмон ва денгиз кўм-кўк, уфқ шунчалар мусаффо эдики, тўлқинларнинг тожларигача бемалол кузатиш мумкин бўлди. Уйнинг олдига яқинлашгач, Люлаби бир тўхтаб олди, унинг юраги қаттиқ тепмоқдайди, аъзои-баданига бесаранжом ҳарорат югурди, бу ерларда бир сир борлигига ишона бошлади.

Шамол бирданига тўхтади ва қизча қуёш нурларининг қандай қилиб уни қамраб олаётганини, териси ва сочларига қувват бағишлаётганини ҳис қилди. Қиз ҳозир сувнинг тагига тушиб узоқ сузиши керакдек чуқурроқ нафас ола бошлади.

Люлаби аста панжара атрофини айланди ва унинг

очик жойига келди. У нурга чўмилаётган сип-силлик олтита устундан кўз олмай, уйга яқинлашди ва баланд овозда ганчдан қилинган пештоқдаги ва, эҳтимол, сукунат ҳамда ёругликка сабабчи бўлаётган сўзни ўқиди: “Харизма...”

Сўз гўё қиз учун ёзиб қўйилгандек ва уни кутгандек унинг ички оламига ёруғлик олиб кирди.

Люлаби ўнг томондан охирги устунга орқасини тираб ўтирди ва денгизни томоша қила бошлади.

Куёш унинг юзини қиздирарди. Қизнинг бармоқлари, кўзлари, оғзи, сочларидан нур таралиб қоятошлар ва денгиз ёгдусига араллашиб кета бошлади.

Жимликни айтмайсизми, жим-житлик шунчалар чуқур ва кучли эдики, Люлаби ўзини жон бериш арафасида тургандек ҳис қилди. Ҳаётбахш куч уни тарк этиб, тезлик билан осмон ва денгизга сингиб кета бошлади. Буни тушуниш мушкул эди, бироқ Люлаби ўзича ўлим шундай бўлса керак, деб ўйлади. Унинг гавдаси оқ устунга суянган, ёғду ва шамолларга чўмган қўйи, ўтирган жойида қолаверди. Бироқ қизнинг кўз ўнгида хатти-ҳаракатлар уни тарк этар ва ғойиб бўлмоқдайди. Қиз уларни тўхтатиб қолишга илож тополмай қолди. У чанг билан йўғрилган гирдоб, қуюн мисоли катта тезликда ўзини тарк этаётган барча нарсаларни ҳис қилиб турарди. Булар унинг қўл ҳаракатлари, ички титроқлар, чўчиб тушишлар эди. Ҳамма нарса тезлик билан ёғду ва денгиздан иборат макон сари интилмоқда. Бироқ бу ҳолат ёқимли бўлиб, Люлаби қаршилиқ кўрсатмади. У кўзларини юмиб олмади. Қорачиқлари кенгайган қўйи, киприк ҳам қоқмасдан, тўғрига, бир нуқтага – осмон ва денгиз туташиб кетган жойга қараб тураверди.

Нафас олиш тобора секинлашар, кўкрак қафаси ичидаги юрак ўз уришлари орасидаги масофани тобора узоклаштирарди. Деярли барча ҳаракатлар тўхтаган, қизнинг баданини жон деярли тарк этиб бўлган, фақат унинг назаригина тобора кенгаяр ва ёғду мисол тобора кенгроқ маконни забт этмоқдайди. Люлаби жисмининг эшик мисол оҳиста очилаётганини сезди

ва денгизга кўшилиб кетишини кута бошлади. У ушбу ходисани ҳозир, шу дақиқада содир бўлажagini билар, бошқа ҳеч нарса ҳақида ўйламас, бошқа ҳеч нарсани истамасди. Жисми ортда қолиб, оппоқ устунлар ва усти ганч билан қопланган деворлар мисол ҳаракатдан тўхтайди ва сукунатга юз тутади. Уйнинг сирасрори ана шундан иборат эди. Буни денгизнинг нариги томонида нималар борлигини кўриш мумкин бўлган чўққига, баланд мовий деворнинг энг юксак ерига чиқиш деб аташ мумкин. Люлабининг назари узоқ-узоқларга етар, мисоли бир ёғду бўлиб, уммон узра таралмоқда эди.

Унинг гавдаси ётоқларида жон берадиган одамларникига ўхшаб совиб қолмади. Ёғду унинг ички аъзоларига, суяк-суякларигача кириб борар, бадани калтакесакларникига ўхшаб, муҳит ҳароратига мослашиб яшашга бошлаганди.

Люлаби булутга, парга ўхшаб атрофини ўраб турган борлиққа синга бошлади. У тепаликларда ўсиб ётган қарағайларнинг, асал анқийдиган ўтларнинг ҳидига ўхшарди. У бир лаҳзагина мавжуд бўлиб, сўнгра йўқ бўлиб кетадиган, ўзида рангин камон жилоларини акс эттирадиган тўлқин томчисига ўхшарди. У шамол, денгиздан келадиган салқин нафас, буталарнинг тагидан чиқадиган ҳароратга ўхшаш иссиқ шабода эди. У кўхна қоятошлар устида қировдек ялтирайдиган, ё бўлмаса денгиз сувида эриган ёки денгиз ости жарликларидаги оғир ва аччиқ туз эди. Вайронага айланаёзган кўхна юнонча уй айвонида ўтирган Люлаби энди ёлғиз эмасди. Люлабилар тўлқинлар устидаги ёғду учқунлари мисол кўпайиб кетган эди. Қиз бор вужуди, бор аъзолари билан атрофни кўрмоқдайди. У бир вақтлар тасаввур ҳам қила олмаган нарсаларни – ўта майда буюмларни, ҳашаротларнинг инларини, қуртларнинг кавакларини ҳам кўра оларди. Қиз печакларнинг баргларини ва илдизларини ҳам илғай бошлади. У ўта баҳайбат нарсаларни – булутларнинг орқа томони, осмон гумбази ортидаги юлдузларни, қутб қалпоқларини, денгиз тубидаги баҳайбат водийлар ва сўнгсиз

чўккиларни кўрмоқдайди. У буларнинг ҳаммасини баробарига кўрар ва ҳар бир қараш ойлар, йилларга татиғулик эди. Бироқ Люлаби бу нарсаларни ўзи ҳам англамаган ҳолда кўраётганди, негаки гап атрофни ўраб турган маконни тадқиқ этаётган унинг жисми аъзоларининг алоҳида-алоҳида ҳаракатлари устида борарди.

Гўё ўлимидан кейин дунёни шакллантириб турган қонунларни англаб етиш имкони берилгандек эди. Бу ғайриоддий қонунлар китобларда ёзилган ва мактабда ёд олинадиган қонунларга асло ўхшамасди. Жисмни ўзига тортадиган жуда узоқ ва айни пайтда ўта қисқа, ҳаракатдаги икки шарсимон жисм – осмон ва денгизни улаб турадиган ягона чизиқдан иборат қонун бор эди. Пастда қуёш сатҳини тўсиб кўяётган ва сўнгсизлик қаърига сингиб кетаётган белгилар ҳамда рақамлардан иборат занжир туғилмоқда ҳамда катталашмоқдайди. Ёғду арқонлари синадиган жойда бошланиши ва интихоси бўлмаслиги тўғрисидаги денгиз қонуни бор эди. Осмон қонуни, шамол қонуни ё бўлмаса, қуёш қонуни бор эди, бироқ уларни ифодаловчи белгилар одамзод учун яратилмаганлиги сабабли уларни тушуниб бўлмасди.

Кечга яқин Люлаби уйғонди ва кўрган нарсаларини эслашга уринди. Ушбу барча белги ва рақамларни тушуна оладиган инсон – жаноб Филиппига жуда хат ёзгиси келди. Бироқ ўзи баланд овозда кўп такрорлаган гапларнинг айрим бўлақларинигина эслай олди:

“Денгиз сувидан ичиладиган жой”

“Уфқнинг ёндош нуқталари”

“Денгиз ғилдираклари (ёки йўллари)”

Кейин қиз елкасини қисиб қўя қолди, негаки бу гаплардан ҳеч нимани англаб бўлмасди.

Сўнгра Люлаби ўрнидан турди ва юнонча унинг боғидан ўтиб, қирғоқ томон йўл олди. Бирданига турган шамол ҳамма нарсани яна ўз ўрнига солишни хошлаётгандек, унинг сочларини ва кийимларини тортиб-тортиб эсди.

Люлабига шамол жуда ёқди. Шамоллар тез-тез “овқат” – барглар, чанг-тўзон, одамларнинг шляпала-

рини ёки ўзлари денгиз ҳамда булутлардан олиб қўядиган томчиларни еб юришлари сабабли унга алланималарни беришни хоҳлашаётганди.

Люлаби сувга жуда яқин, оёқларини келиб ялайдиган даражада яқин жойда ясси қоятош устига ўтирди. Денгиз устида қуёш нур сочар ва тўлқинларнинг яғринида акс этарди.

Қуёш, денгиз, шамолдан бошқа ҳеч нарса йўқ эди атрофда ва Люлаби сумкасини очиб хатлар тахламини олди. У резина боғични четга суриб, уларни бирма-бир суғурар ва учраган бир неча сўз ёки иборани ўқий бошлар эди. Баъзан у тушунмай қоларди ва айнан шундай эканига ишонч ҳосил қилиш учун гапларни овоз чиқариб ўқирди:

“...Байроқлар каби ҳилпираётган қизил матолар...”

“Деразанинг ёнгинасида, иш столим устида сариқ нарцисслар турибди, уларни кўряпсанми, Ариел?”

“Овозингни эшитаяпман, беҳуда куч сарфляпсан...”

...Ариел, Ариелнинг нафаси...

“Булар сен учун, ҳеч қачон унутмаслигинг учун...”

Люлаби қоғоз варақларини шамолга улоқтира бошлади. Улар шилдираб овоз чиқариб, шиддат билан, бўронга тушиб қолган капалаклардек титраб, бир неча лаҳза денгиз устида учишарди. Бу варақлар тайёра ташийдиган хатлар учун чиқарилган кўкимтир қоғозлар эди, улар парвоз қила туриб бирданига денгиз қаърида ғойиб бўлар эди. Қоғоз варақларини шамол бағрига ташлаш, жумлаларни тарқатиб юбориш қизга хуш келди. Люлаби шамол уларни қандай қилиб еб қўяётганини мароқ билан томоша қила бошлади.

Унинг олов ёққиси келди. Қоялар орасида шамол камроқ эсадиган жой қидирди ва сал нарироқда кичикроқ қўлтиқ ва ярим вайрона пристанга дуч келди. У шу жойни маъкул кўрди.

Бу ер олов ёқишга қулай эди. Пристанни оқ қоялар куршаб турар ва шамолнинг нафаси бу ерга деярли етиб келмас эди. Қоянинг тагида анчагина қуруқ ва иссиқ кавак бор эди ва унда ёқилган олов шу захоти-

ёқ енгил ва рангин тилларини ёйиб, хийла титраб ёна бошлади. Люлаби янги ва янги варақларни оловга тўхтовсиз ташлаб турди. Куруқ ва ўта юпка варақлар бирданга аланга олар ва тезда кулга айланмоқда эдилар.

Мовий варақларнинг оловда буралиб ёнишлари, сўзларнинг орқасига тисралиб аллақаяёққа ғойиб бўлишларини кўриш марокли эди. Люлаби, ўзи ёзган хатларнинг ёнишини кўрганида отам хурсанд бўлган бўларди, ахир уларни абадий сақланиб қолишлари учун ёзмаганку, деган фикрни хаёлидан ўтказди. Бу гапларни отасининг ўзи бир пайтлар соҳилда унга айтган ва қандайдир бир хатни эски шишага солиб, денгизга улоқтирган эди. Ота сўзларини фақат қизига, уларни ўқиши ва отасининг овозини эшитиши учун ёзган ва энди бу сўзлар келган жойларига, ана шундай тезлик, ёруғлик ва тутун кўринишида қайтишлари, ҳавога сингиб, йўқ бўлиб кетишлари керак эди. Ким билсин, балки денгизнинг нариги томонида кимдир жонсизгина тутун ва ойнадек ялтираётган алангани кўрган ва гап нимадалигини тушунгандир.

Люлаби гулханга майда ёғоч парчаларини, шохшабба, қуриган денгиз ўтларини ташлаб, уни янада жонлантирди. Ҳавода турли хидлар, хат қоғозининг енгил ва бир оз тотли, писта кўмир ва ёғочнинг оғир хиди анкиб, денгиз ўтларидан чиқаётган куюқ тутун тарқала бошлади.

Люлаби яшин тезлигида назаридан ғойиб бўлаётган сўзларга қараб турарди. Баъзан у оловдан қийшайган, букилган, ғалати шакл-шамойил касб этаётган у ёки бу сўзни илғаб колар ва кулимсираб қўярди:

“ёмғииир!”

“афсусс!”

“ккўўламм””

“ёзёзёзёз!”

“Ариел, иел, елл...!”

Фавқулодда қиз орқасида кимдир турганини сезди ва ўгирилиб қаради. Қоянинг баландроқ жойидан унга кўзойнакли бола қараб турар, унинг қўлида ҳамон қармоқ ва бўйнига ипга боғланган туфлилари осилган эди.

“Нимага қоғозларни ёқяпсиз?” деб сўради у Люлабидан.

Люлаби унга қараб кулимсиради.

“Негаки олов ёқишни яхши кўраман, – деди қиз. – Қарагин-а!”

У дарахт сурати чизилган катта мовий варақни олиб, оловга ташлади.

“Яхши ёняпти”, деди болакай.

“Варақларнинг ёнгиси келаётган эди, жуда келётган эди, – деб тушунтирди Люлаби. – Улар буни кўпдан бери кутишарди ва қуриган баргларга ўхшаб қолишганди. Шунинг учун тез ёниб кетишяпти”.

Кўзойнакли болакай қармоғини ерга қўйди ва гулхан учун шох-шабба йиғишга тушди. Икковлон ёнадиган нима нарса топилса, гулханга ташлаб анча эрмак қилишди. Люлабининг қўллари тутундан қорайиб, кўзлари ачиша бошлади. Иккаласи ҳам ўт ёқиб роса чарчашди ва ҳансираб қолишди. Гулхан ҳам энди ҳоригандек кўринмоқдайди. Аланганинг тиллари анча қисқарган, шохчалар ва қоғоз парчалари бирин-кетин ўча бошлади.

“Ҳозир олов ўчади”, деди болакай кўзойнагини артар экан.

“Сабаби хатларнинг тугаб қолганида. Гулханга шу нарса керак эди”.

Болакай чўнтагидан тўрт букланган қоғоз чиқарди.

“Бу нима?” сўради Люлаби. У қоғозни олиб текислади. Унга юзи қора аёл сурати чизилган эди. Люлаби яшил жемперни таниди.

“Бу менинг суратимми?”

“Уни сиз учун чиздим, – деди болакай. – Лекин хоҳласангиз, ёқиб ташлаймиз”.

Люлаби суратни яна буклади ва сўнаётган оловга қаради. Шамол кулларни учира бошлади.

“Уни ҳозироқ ёқиб ташлашни хоҳлайсизми?” деб сўради кўзойнакли кичкинтой.

“Йўқ, бугунча эмас”, деди Люлаби.

Олов ўчиб, тутун тарқай бошлади. Шамол кулларни учиришга тушди.

“Суратни у менга роса ёқиб қолганидан кейин ёқиб ташлайман”, деди Люлаби.

Улар узоқ вақт пристанда ўтириб, деярли сўз қотмай, денгизни томоша қилдилар. Шамол денгиз томондан эсиб, уларнинг кўзларини ачиштирадиган сув томчиларини олиб келди. Тўлқинлар ва шамолнинг чўзик хуштагидан ўзга ҳеч нарса кулоқларга кирмасди.

Куёш чошгоҳга келганда болакай ўрнидан турди ва қармоқлари ҳамда шиппақларини йиғиштиришга тушди.

“Мен жўнадим”, деди у.

“Яна бир оз қолишни истамайсанми?”

“Қололмайман. Қайтишим керак”.

Люлаби ҳам ўрнидан турди.

“Шу ерда қолмоқчимисиз?” деб сўради болакай.

“Йўқ, хув анави ерларни, узоқроқ жойларни кўрмоқчиман”.

У ярим оролнинг ичкарасидаги қояларни кўрсатди:

“Ўша ерда театрға ўхшаган бошқа бир каттароқ уй бор”.

Болакай Люлабига тушунтира кетди:

“Қояларга тирмашиб чиқишга тўғри келади, кейин пастга тушиб, ичкарига кирса бўлади”.

“Ўзинг у ерга ҳеч борганмисан?”

“Ҳа, кўп борганман. Роса чиройли жой, бироқ кириб олиш қийин”.

Болакай шиппақларини бўйнига илиб, жўнаб қолди.

“Кўришгунча хайр!” деди Люлаби.

“Омон бўлинг!” деди кўзойнакли бола.

Люлаби ярим оролнинг ичкарасига қараб кетди. Тошдан тошга сакраб деярли югура бошлади. Бу ерларда йўл йўқ эди. Чирмовиқ илдизларига, ўт-ўланларга осилиб, қояларга тирмашиш зарур эди. Қизча жуда узоқларга, оппоқ қоялар орасига, осмон ва денгиз ўртасидаги муаллақ жойларга келиб қолганди. Шамолнинг салқинига қарамай, Люлаби куёшнинг куйдирувчи нурларини ҳис қиларди. Кийимлари иссиқлик

қилиб терлай бошлади. Сумкаси халақит қилаверганидан уни тайинроқ жойга яшириб кетишга ва кейинроқ олишга қарор қилди. У сумкасини йўғон алоэ дарахти остидаги кавакка тикиб қўйди ва бир-иккита тош билан уни беркитди.

Қиз турган жойдан тепароқда болакай унга ҳикоя қилган, бетондан қурилган ғалати уй кўзга ташланди. Уйнинг олдида чиқиш учун кўчки бўйлаб ҳаракат қилишга тўғри келарди. Оппоқ вайрона қуёш нурида порлаётгандек эди. Ушбу жойдаги сок инлик ва атрофнинг гайриоддийлиги Люлабини бир лаҳзага иккилантирди. Денгиз узра қоятошлар устига қурилган узун бетон деворларда деразалар кўринмасди.

Вайрона уй устида денгиз куши чарх урарди ва Люлабининг бирданига ўша жойга жуда-жуда боргиси келди. У кўчки бўйлаб юқорига ўрмалай бошлади. Тошларнинг қирраси унинг қўллари ва тиззаларини чақа қилар, оёқлари остидан эса кичкина кўчкилар ҳосил бўлар эди. У тепага чиқиб олгач, орқасига ўгирилиб денгизга назар солди, боши айланиб шу заҳотиёқ кўзларини юмди. У қанчалар узоққа назар солмасин, оёқлари остида фақат бир нарса – денгиз кўринарди. Чексиз, ложувард денгиз уфққа қадар борлиқни тўлдириб, ястаниб ётар ҳамда чегараси йўқ томга, устида тўлқин ўйнаётган, қора маъдандан қилинган баҳайбат қорамтир гумбазга ўхшарди. У ер-бу ерида қуёш нури уни ёритар ва шунда Люлаби сув оқимларини ранги ҳамда йўналишларини, денгиз ўтлари ўрмонларини, кўпик изларини кўриб қолар эди. Шамол денгизни тўхтовсиз супураб, юзасини текисларди.

Люлаби кўзларини очди ва қояга бармоқлари учи билан маҳкам ёпишган кўйи атрофга назар ташлади. Денгиз шунчалар гўзал эдики, қизнинг назарида жисми ва хаёллари у билан йўғриллаётгандек, унга минглаб ўй-фикрларни ато этаётгандек эди.

Аста ва эҳтиёткорлик билан Люлаби вайронага яқин келди. Баланд бетон деворлар билан ўралган ушбу иншоот чиндан ҳам кўзойнакли бола айтгандек театрга ўхшаб кетарди. Деворлар орасидаги майдон

чирмовиқлар ва печакгуллар билан қопланган эди. Деворларнинг устига у ер-бу ери емирилган бетон плиталардан иборат том қўндирилган. Денгиз шамоли очилиб қолган жойлардан ҳар томондан шиддат билан эсар, бетон томнинг осилиб қолган сим арматураларини чайқатарди. Тўлқинлар бир-бирларини қувлаб ғалати оҳанглар таратишарди. Люлаби тўхтаб қулоқ солди. Чақалокларнинг қичқириқлари ҳамда тўлқинларнинг шовқинига ўхшаб кетадиган, бироқ ҳеч бир оҳанги такрорланмайдиган ушбу ғалати мусиқа кишини сескантирарли эди. Люлаби юришда давом этди. Ташқи девор ёқалаб, буталар орасидан торгина йўл ўтган бўлиб, у ярим емирилган зинага олиб борарди. Люлаби пиллапоялардан том тагига қурилган супага кўтарилди. Девордаги ёриқдан денгиз кўриниб турарди. Люлаби ана шу ерга, уфқ ва куёшнинг нақ қаршисига ўтирди ва денгизга қаради. Кейин кўзларини юмди.

Қиз бирданига сесканди, негаки у кимнингдир яқинлашиб келаётганини сезиб қолган эди. Сим арматураларни силкитаётган шамолдан бўлак шовқин эшитилмаса-да, у хавф-хатар яқинлигини ҳис қилди. Чиндан ҳам, вайронанинг нариги томонидан маймунжон буталари ёқалаб ўтган йўлдан кимдир келмоқда эди. Нотаниш одам кўк дағал матодан тикилган шим ва енги калта кўйлақда бўлиб, юзлари офтобда қорайган, сочлари пахмаиб кетган эди. У товуш чиқармасдан қадам ташлар ва бир нарсани қидираётгандай, вақти-вақти билан тўхтарди. Юраги қаттиқ-қаттиқ ураётган Люлаби у мени пайқамади деган умид билан деворга ёпишганича турарди. Қиз нимагалигини билмагани ҳолда бегона одам уни қидираётганини англади ва эшитиб қолмасин деб нафасини ичига ютди. Лекин йўлнинг ярмига келиб қолган бегона тўхтаб, хотиржам бошини кўтарди ва қизга қаради. Қорамтир, юздаги яшил қорачиқларда ғалати аланга бордек эди. Кейин бамайлихотир зина олдиға яқинлашиб кела бошлади. Қайтиб тушишнинг фурсати аллақачон ўтган эди; бир интилиб Люлаби ёриқдан ташқарига чиқиб, томга тирмашди. Шамол шунчалар кучли эдики, унинг йиқилиб

тушишига сал қолди. Бор кучи билан қиз томнинг нариги томонига югурди, вайрона уйнинг ичида унинг қадам товушлари акс-садо берди. Қўкрак қафасидаги юрак қаттиқ-қаттиқ тепа кетди. Томнинг энг четига етиб келиб, қиз тўхтаб қолди: томнинг чети ва қоятош оралиғида тубсиз жарлик бор эди. Қиз борликка қулоқ тутди. Сим арматуралар орасидан эсаётган шамолнинг товушидан ўзга ҳеч нарса йўқ эди, бироқ бегонанинг узокда эмаслигини Люлаби биларди; у қизнинг олди-дан кесиб чиқиш учун маймунжон буталари оралаб ўтган сўқмоқдан вайронани айланиб ўтиб югуриб келмоқда эди. Люлаби пастга сакради. Қоятош устига тушгач, чап товони қайрилиб оғриди ва қиз “Вой!” дея олди холос.

Люлаби бегона кишининг қаердан пайдо бўлиб қолганини англай олмади. У қўллари билан қояга ёпишиб турар ва бир оз ҳансирар эди. Қизнинг олдигинасида турган кўйи у қимирламасди, кўзлари бўлса, шиша синиклари мисол қотиб қолганга ўхшарди. Йўл бўйидаги харсангларда бўр билан ёзувлар қолдирган одам шу эмасмикан? Эҳтимол, жозибадор юнонча уйга кириб, деворларини ахлоқсиз суратлар билан “безаган” ҳам шу чиқар. Бегона қизга шунчалар яқин турардики, Люлаби унинг кийимлари ва сочларига сингиб кетган бадбўй тер ҳидини ҳис қилди. Бегона одам бирданига кўзларини бир оз қисиб ва оғзини очиб олдинга бир қадам қўйди. Товонининг оғриғига қарамай, Люлаби пастга сакради ва тош кўчкиси ичида қияликдан пастга туша бошлади. Тепалик этагига етиб келгач, қиз орқасига ўгирилиб қаради. Вайронанинг оқ деворлари ёнида бегона мувозанат сақлаётгандай қўлларини икки томонга ёйиб, тик турарди.

Қуёш денгиз устида жилваланар ва Люлаби эсаётган салқин шамол ўзига яна куч бағишлаётганини ҳис қилди. Ундаги кўркүв ўрнини ғазаб ва нафрат эгаллади. Кейин бирданига у бошига ёмон савдолар тушмаслигини, ҳеч қачон тушмаслигини тушунди. Негаки шамол, денгиз, қуёш бор эди. У кунларнинг бирида отаси шамол, денгиз ва қуёш ҳақида гапира туриб,

озодлик ва борлик ёки шунга яқинроқ мавзу тўғрисида узундан-узоқ бир гап айтганини эслади. Люлаби денгиз узра осилиб турган тақа шаклидаги харсанг устига чиқди ҳамда пешонаси ва ёноклари билан куёш ҳароратини яхшироқ ҳис қилиш учун бошини орқага ташлади. Куч тўплаб олиш учун бундай қилишни унга отаси ўргатган ва “куёш нурларини симирмоқ” деб атаган эди.

Люлаби оёқлари остида тебранаётган, тўлқинлари қоя тагига бош ураётган ва атрофга кўпиклар сочиб орқага чекинаётган денгизга қаради. Қиз аввал боши, кейин танаси билан тўлқинлар қаърига кирди. Совуқ сув уни оғушига олди, бурун катаклари ва қулоқ пардалари босим остида қолиб, кўзларига қамаштирувчи ёруғлик кўринди. Сув сатҳига қайтиб чиққач, қиз сочларини силкитди ва қичқириб юборди. Тош ва дов-дарахтлар билан қопланган ер баҳайбат кулранг юк кемаси мисол узоқда аста тебраниб турарди. Тоғ чўққисидagi вайрона оқ уй бўлса, осмон сари ташланган кўприкка ўхшарди.

Люлаби аввалига тўлқинларни уни олиб юришларига монелик қилмади, кийимлари сув ўтлари каби баданига жикқа ёпишиб қолди. Кейин қиз катта давра ясаб, очик денгиз томон, то ярим орол ортда қолиб, шаҳардаги иморатлар иссиқнинг ҳовури ортида элас-элас кўринадиган жойгача сузиб кетди.

3

Бу аҳволнинг абадий давом этиши мумкин эмасди. Люлаби буни яхши биларди. Биринчидан, мактабда, кўчада одамлар гап тарқатишар, кўп сафсата сотишар эди. Люлабини бир четга тортиб, унга ҳаддингдан ошиб кетдинг, дейдиган директор хонимга унинг ҳеч ҳам касал эмаслигини яхши билишини шипшитадиган қизлар ҳам бор эди. Қолаверса, изоҳ талаб қиладиган хатлар мавжуд эди. Люлаби мактабдан келган хатларни очган ва онасининг номидан жавоб ёзиб юбораверган эди; у кунларнинг бирида ўқув бўлими мудирига

кўнгирок қилиб ва овозини ўзгартириб, кизим касал, огир касал, яқин орада мактабга боролмаса керак, деганди.

Буларнинг ҳаммасига чек қўйиш керак, деб ўйларди Люлаби. Кейин, жаноб Филиппининг қиздан қайтиб келишни илтимос қилиб ёзган қисқагина галати хати ҳам бор эди. Люлаби хатни камзулининг чўнтагига солиб қўйган ва уни ҳар доим ўзи билан олиб юрарди. У жон деб жаноб Филиппига жавоб ёзган ва ҳамма нарсани тушунтирган бўлардию, дире стор хоним хатни ўқимайди ва унинг касал бўлмай, кўчада лақиллаб юрганидан хабар топмайди, деган кафолатнинг йўқлиги учун чўчирди. •

Эрталаб Люлаби уйини тарк қилаётганида ҳаво ажойиб бўлди. Автомобил ҳалокатига учраганидан бери уйку дориларига ружу қўйган онаси қотиб ухлаб ётарди. Люлабининг кўзлари ёруғликдан қамашиб кетди.

Осмон деярли оппок, денгизда ёғду алангаланарди. Аввалги кунлардаги каби Люлаби қароқчи сўқмоққа қараб йўл олди. Оқ харсанглар сувдан чиқиб турган муз тоғларни эслатарди. Шамол эсиб турганидан Люлаби олдинга бир оз энгашган ҳолда соҳил ёқалаб йўлда давом этди. Бироқ бункернинг нариги томонидаги бетон супага қадар боришга юраги дов бермади. Албатта, унинг олти устунли юнонча гўзал уйни яна кўргиси, у ерда ўтириб яна денгизнинг нақ ўртасига-ча хаёлан сайр қилгиси келарди. Бироқ деворлар ва харсангларни ёзувлар билан булғайдиган пахмоқ сочли кишини учратиб қолишдан кўрқди. Шунда Люлаби йўл четидаги ясси бир тошга ўтириб олиб, юнонча уйни тасаввур қилишга урина бошлади. Уй қоятошга суянган, жажжигина, дарпардалари ва эшиги тамбалаб ташланганди. Эҳтимол, бундан буён ичкарига ҳеч ким киролмасин, деб шундай қилингандир. Устунлар устига кўндирилган учбурчак пештоққа ҳамон:

“ХАРИЗМА”

деб ёзиб қўйилган, негаки бу сўз дунёдаги энг гўзал сўз эди.

Харсангга суяниб ўтирган Люлаби денгизга сўнгги бор қараётгандай узок тикилди. Уфққа қадар чўзилиб кетган масофада тўлқинлар мавж урмоқда эди. Уларнинг тожларида биллурда ўйнагандек нур жилваланарди. Эсаётган шамолдан тузнинг мазаси келарди. Харсанглар орасида тўлқинлар сурон солар, пакана буталарнинг шохларида шамол хуштак чаларди. Люлаби яна бир марта денгиз ва осмон уммони таъсирига берилишдан ўзини тия олмади. Кейин соат ўн иккиларга бориб, денгизга орқа ўгирди ва шаҳарнинг маркази сари олиб борувчи йўлдан югурганича уйига қайта бошлади.

Кўчадаги шамол сохилдагидан фарқ қиларди. У шиддат билан дарпардаларни тақиллатар, чанг-тўзон кўтарар ва йўналишини ўзгартирмоқдайди. Одамларга шамол ёқмасди. Улар кўчада шошиб юришар, муюлишларда ўзларини панага олишарди.

Шамол ва қурғокчилик ҳаммани ва ҳамма нарсани ўз таъсирига олганди. Одамлар чўчиб-чўчиб тушишар, баҳслашишар, бир-бирларига урилиб кетишар эди, баъзан эса, муюлишда икки автомобил тўкнашиб кетар ва йиртилган металл, синган ойна, мунгли сигнал товушлари қулоқни қоматга келтирар эди.

Чанг-тўзон туфайли Люлаби кўзларини ярим юмиб олиб, катта-катта қадам ташлаб юриб борарди. У шаҳар марказига етиб келганида, боши гир-гир айланаётгандай туюлди. Куздаги дайди япроқлар мисол оломон у ёқдан бу ёққа югурар, қозондаги сувдек қайнашдан тўхтамасди. Эркаклар ва аёллардан иборат гуруҳлар тўпланишар, тарқалишар, сал нарироқ бориб, асалга ёпишган қумурсқадек, яна уймалашар эди. Улар қаёққа кетишаётганикин? Нимани иташаётганикин? Люлаби ўзи тушуниб ета олмаётган шунча қиёфа, кўз ва қўлларни энди кўриши эди. Йўлкалар бўйлаб эринчочлик билан ҳаракатланаётган оломон Люлабини ҳам ўзига қўшиб олиб, номаълум томонга олиб кета бошлади. Одамлар унинг ёнгинасидан ўтишар ва киз уларнинг нафас олишларию кафтларини бир-бирларига ишқашларини яхши эшитмоқдайди. Аллақандай

киши энгашиб, унинг қулоғига нималарнидир шивирлади. Люлабига у хорижий тилда гапиргандек туюлди.

Ўзи ҳам сезмагани ҳолда Люлаби сершовқин ва ёп-ёруғ универмагга кириб қолди. Ўтиш йўллари, эскалаторлар оралаб шамол эсаётганга ўхшар, катта-катта ёзувли пештахталар тебраниб туришарди. Эшикларнинг дастакларидан электр қуввати таралар, неон чироклар ёғдуси кучсизроқ чакмоқ ёруғини эслатмоқдайди.

Люлаби деярли югуриб юриб магазиндан чиқиш йўлагини излай бошлади. Эшик олдидан ўта туриб, у кимгадир урилди ва “Кечирасиз, хоним”, деди, бироқ у урилиб кетган нарса пластмассадан ясалган, бошига кўк намаг қалпоқ кийгизилган кўғирчоқ бўлиб чиқди. Кўғирчоқнинг икки томонга ёзилган кўллари бир оз титрамоқдайди, даҳани ва бурнининг кирралиги, мумга мойил заҳил ранги директор хонимни эслатди. Тўкнашув оқибатида кўғирчоқнинг қора улама сочи сурилиб чигиртканинг оёқларига ўхшаш киприклари ва кўзларини ёпиб қўйди. Люлаби қотиб-қотиб кула бошлади ва айни пайтда эти увишди.

У ўзини ўта ҳорғин, бўшашган ҳис қилди. Кечадан бери овқат емаганимдан бўлса керак, деган хаёлда қахвахонага кирди. У тўрга, бир оз салқинроқ жойга ўтирган эди ҳамки, хизматчи йигит олдида пайдо бўлди.

“Менга қуймоқ берсангиз”, деди Люлаби.

Йигит бир лаҳза талмовсираб турди, кейин ошхона туйнугига қараб, хитоб қилди:

“Битта қуймоқ, мадемуазелга!”

Хизматчи Люлабини назаридан ўтказишда давом этди.

Люлаби камзулининг чўнтагидан бир варақ қоғоз олиб, ёзишга тутинди. Унинг узун хат ёзгиси келди, лекин уни кимга юбориш ҳақида бир қарорга келолмади. Қиз ҳам отасига, ҳам Лоранс опасига, жаноб Филиппига ва чизиб берган сурати учун миннатдорчилик изҳор этиб, кўзойнакли болага баробарига хат ёзишни хоҳлаётганди. Бироқ бу вазифани уддалаш осон эмас-

ди. Люлаби варақни ғижимлаб ташлаб, бошқасини олди ва хат ёзишга тушди:

“Директриса хоним.

Айни кунларда дарсга бора олмаётган қизимни лутфан кечирешиңизни сўрайман. Унинг саломатлиги шуни талаб қилмоқдаки...”

Қиз ёзишдан тўхтади. Хўш, саломатлиги нимани талаб қилмоқда? У ёғига нима дейишга Люлаби ҳайрон эди.

“Мадемуазелнинг қуймоқлари”, деди хизматчи йигит. У тарелкани стол устига қўяр экан, Люлабига ғалати қарашни тўхтатмади.

Люлаби иккинчи варақни ҳам ғижимлаб ташлаб, бош кўтармасдан қуймоқ ейишга тушди. Иссиқ овқат уни ўзига келтирди ва киз тезда ўрнидан туришга ва юришга ўзида мадор топа билди.

Лицей дарвозаси олдига келгач, у бир оз иккиланиб турди. Кейин ичкарига кирди.

Бирданига болаларнинг қий-чувлари ҳамма ёқни қамраб олди. Қиз ҳар бир каштан, ҳар бир сарв дарахтини ўша ондаёқ таниди. Уларнинг нозик шохлари кучли шамолда тебранар, барглари бўлса, ҳовлида учиб юрар эди. Қиз яна ҳар бир ғиштни, ҳаворанг пластмассадан ясалган ҳар бир ўриндикни, силлиқланган ойналар ўрнатилган ҳар бир деразани таниди. Сурон солиб қувалашиб юрган болакайлардан холи бўлиш мақсадида у ҳовлининг ичкарисисидаги ўриндикқа бориб ўтирди. Кутди. Афтидан ҳеч ким унга аҳамият бермади.

Сўнгра қий-чув пасайди. Ўқувчилар гуруҳларга бўлиниб синфларга тарқалишди, эшиклар бирин-кетин ёпилди. Бир зумда шамол шохларини силкитаётган дарахтлар, ҳовлининг ўртасида гир айланаётган чанг-тўзон ва сарғайган япроқлардан ўзга ҳеч зоғ қолмади.

Люлабига совуқ таъсир қилди. У ўрнидан туриб жаноб Филиппини қидира бошлади. У лабораториялар жойлашган бинонинг эшикларини бирма-бир очиб кўрди. Қиз ҳар сафар эшик очганида кимнингдир гапи чала ва муаллақ колар, эшик ёпилгач эса, давом этар эди.

Люлаби яна лицей ҳовлисини кесиб ўтди ва қоровулнинг ойнавандли эшигини қоқди.

“Жаноб Филиппини кўришим керак”, деди у.

Қоровул унга ҳайрат билан тикилди.

“У ҳали келгани йўқ – деди у ва бир оз ўйланиб туриб айтди: – Бироқ, сизни директор хоним қидиряпти, чамамда. Юринг, мен билан”.

Люлаби итоаткорлик билан қоровулга эргашиди. Қоровул янги бўялган эшик олдида тўхтаб, уни тақиллатди. Кейин эшикни очиб, Люлабини ичкарига имлади.

Иш столи олдида ўтирган директор хоним Люлабига совуққина назар ташлади.

“Келинг, ўтиринг. Кулоғим сизда”.

Люлаби стулга ўтириб, ялтироқ столга қаради. Орага шунчалар оғир жимлик чўккандики, қиз биринчи бўлиб оғиз очишга қарор қилди.

“Жаноб Филиппини кўрмоқчийдим, – деди у. – У менга хат ёзувди”.

Директор унинг сўзини бўлди. Унинг овози қараши каби совуқ ва кескир эди.

“Хабарим бор. У сизга хат ёзган. Мен ҳам ёзганман. Лекин гап бу ҳақда эмас, сизнинг ҳақингизда боряпти. Қаердайдингиз? Анчагина нарсалар... бошингиздан ўтгандир? Шундай қилиб, мадемуазел, кулоғим сизда”.

Люлаби кўзини четга олди.

“Онам...”, деб гап бошлади у.

Директор деярли чинқириб деди:

“Онанингиз кейинроқ бу гаплардан, албатта, хабар топади, отангиз ҳам, албатта”.

У Люлабига бир варақ қоғоз кўрсатди, қиз уни дарҳол таниди.

“Мана бу сохта мактубдан ҳам!”

Люлаби инкор қилиб ўтирмади. У ҳатто ҳайрон ҳам бўлмади.

“Кулоғим сизда”, деб такрорлади директор. Люлабидаги бефарқлик уни аста-секин асабийлаштира бошлади. Эҳтимол, бунга ҳаммининг асабига тегаётган шамол ҳам қисман сабабчи бўлгандир.

“Шунча кундан бери каерда юрибсиз?”

Люлаби гапира бошлади. У керакли сўзларни топишга қийналар, негаки ушбу мавзуда гапириб ўрганмаган эди; гапирар экан кизнинг кўз ўнгида оқ устунлари бор уй, қоялар, офтобда жилваланаётган юнонча уй гавдаланди. Люлаби директорга гавҳардек товланаётган томчилар, ложувард денгиз, тўлкинларнинг бўғиқ товуши, узоқдан қора ип бўлиб кўринадиган уфқ чизиғи, бўрон қушларини учуриб юрадиган туз шамоллари ҳақида сўзлаб беришни хоҳларди, холос. Директор эшитиб ўтирди ва қайсидир лахзада унинг юзида чуқур ҳайрат аломатлари зоҳир бўлди. Шу ўтиришда у улама сочи пешонасига тушиб қолган қўғирчоққа ўхшаб қолганди ва Люлаби кулиб юборишдан зўрға ўзини тийди. Қиз гапиришдан тўхтади. Орага жимлик чўқди. Кейин директорнинг киёфаси яна ўзгарди; у қайси оҳангда гапиришни танлаётганга ўхшарди. Директорнинг товуши Люлабинини ҳайратга солди. Унинг оҳанги энди аввалгисидан буткул фарқ қилар, юмшоқроқ ва қатъийроқ эди.

“Яхшилаб кулоқ солинг, кизим”, деди директор.

У локланган столи устида эгилиб, Люлабига тикилди. Унинг ўнг қўлида олтин ҳал югуртирилган сиёҳқалам бор эди.

“Қизалоғим, мен буларнинг ҳаммасини унутиб юборишга тайёрман. Аввалгидек синфга қайтиб боришингиз мумкин. Лекин менга тўғриси айтишингиз керак...”

Директор иккиланди.

“Тушуняпсизми, сизга яхшилик қилмоқчиман. Менга бор ҳақиқатни айтиб боришингизни сўрайман”.

Люлаби индамади. У директор хоним нимани талаб қилаётганини тушунмади.

“Кўрқмасдан бор гапни менга айтишингиз мумкин. Ҳаммаси ўртамизда қолади”.

Люлабидан ҳамон садо чиқмагач, директор паст овозда ва тез шивирлади:

“Кимнидир севиб қолгансиз, шундайми?”

Люлаби эътироз билдирмоқчи бўлди, бироқ директор уни гапиргани қўймади.

“Инкор килишнинг фойдаси йўқ, дугоналарингиздан баъзилари сизни бир бола билан кўришибди”.

“Бўлмаган гап!” деди Люлаби; бу гапни у қаттиқ айтгани йўқ, бироқ директорга ушбу эътироз қаттиқ тегиб кетди ва у овозини баланд кўтариб деди:

“Унинг исми нима?”

“Ҳеч қанақа дўстим йўқ менинг”, деди Люлаби. У бирданига нима учун директорнинг қиёфаси ўзгариб кетганини тушуниб қолди, директор туҳмат қилаётганди. Люлаби энди ўзининг юзи увушиб бораётганини, тошдек совуқ ва силлиқ бўлиб қолаётганини ҳис қилди; у директорнинг кўзларига тик қаради, негаки энди ундан кўркмай қўйган эди.

Директор бир оз ўзини йўқотди ва кўзини олиб қочишга мажбур бўлди.

“Менга тўғриси айтиверинг, қизим. Ўзингизга яхши бўлади”.

Кейин унинг товуши шафқатсиз ва ёвуз тус олди.

“Ўша боланинг исми нима?”

Люлаби ғазаби қайнаётганини ҳис қилди. Тошдек оғир ва совуқ бир нарса унинг ўпкаларини тўлдириб, томоғига тикилди, юнонча уйнинг деворларига чизилган адабсиз суратларни кўргандаги каби юраги қаттиқ-қаттиқ тепа бошлади.

“Ҳеч қанақа болани танимайман, бу гапларнинг ҳаммаси ёлғон!” деб қичқирди у ва ўрнидан туриб, чиқиб кетмоқчи бўлди, бироқ директор жойингиздан қимирламанг деган маънода ишора қилди.

“Ўтиринг, кетманг! – Директорнинг товуши яна пасайган ва синиқ эди. – Бу гапларни сиз учун эмас, сизга яхшилик қилмоқчи бўлиб, сизга фақатгина ёрдам бермоқчи бўлиб айтяпман, тушунинг, ахир қизим, айтмоқчиманки...”

У зарҳал қора сиёҳқаламни қўйиб, кафтларини қовуштирди. Люлаби жойига ўтирди ва бошқа қимирламади. У зўрға нафас олар, ранги тошдан ясалган ниқобга ўхшаб оппоқ оқариб кетганди. Қиз денгиз бўйича ўтказилган кейинги кунлари кам ухлаб, кам овқат еганиданми, жуда ҳолсизланиб қолганини ҳис қилди.

“Сизни ҳаёт хатарларидан ҳимоя қилиш менинг бурчим, – деди директор. – Сиз кўп нарсани билмайсиз, ҳали жуда ёшсиз. Жаноб Филиппи сизни роса мақтади, яхшигина қобилиятингиз бор экан. Турган гапки, арзимаган бир тасодиф келажагингизни барбод қилишини истамаган бўлардим...”

Люлабига унинг товуши узоқдан, девор орқасидан келаётгандек, шамол узиб-юлқиб олиб келаётгандек туюларди. У гапирмоқчи бўлар, бироқ лабларини кимирлатишнинг уддасидан чиқа олмасди.

“Онангиз касалхонага тушиб қолганида сиз қийин даврни бошингиздан ўтказдингиз. Кўряпсизми, ҳаммасидан хабардорман ва бу сизни тушунишда менга ёрдам беради, бироқ сиз ҳам менга ёрдам беришингиз керак, шунга озгина ҳаракат қилишингиз лозим...”

“Жаноб Филиппини кўрсам бўладими?..” дея олди ниҳоят Люлаби.

“Уни бир оз туриб кўрасиз, албатта кўрасиз, – деди директор. – Бироқ олдин менга тўғриси айтишингиз керак, қаердайдингиз?”

“Буни сизга айтдим: денгизни томоша қилдим, қоятошлар орасига беркиниб олиб, денгизни кузатдим”.

“Ким билан?”

“Бир ўзим. Буни ҳам сизга айтдим, бир ўзим”.

“Ёлғон!”

Директор қичқириб юборганини билиб, ўзини қўлга олди.

“Ким билан бирга бўлганингизни айтмасангиз, ота-онангизга хат йўллашга мажбур бўламан. Отангиз...”

Люлабининг юраги қаттиқ ура бошлади.

“Агар сиз шу ишни қилсангиз, қайтиб бу ерга қадам босмайман”.

Ҳозиргина айтган сўзларнинг қувватини тушуниб, директордан кўзини олиб қочмасдан яна хотиржам такрорлади:

“Агар дадамга хат ёзсангиз, бу ерга қайтиб келмайман, умуман ҳеч қандай мактабга бормайман”.

Директор анчагача оғзини очолмай қолди. Хонага

совуқ шамол каби сукунат чўқди. Кейин директор ўрнидан туриб, қизга диққат билан назар солди.

“Ўзингизни бундай ахволга солишингиз яхши эмас, – деди у ниҳоят. – Рангингиз девор бўлиб кетибди, чарчаган кўринасиз. Буларнинг ҳаммасини бошқа сафар гаплашамиз”.

У соатига қаради.

“Бир неча минутдан кейин жаноб Филиппининг дарси бошланади. Бора қолинг”.

Люлаби аста ўрнидан турди. У катта эшик томон юрди. Хонадан чиқишдан олдин оркасига қаради ва:

“Раҳмат, хоним”, деди.

Лицейнинг ҳовлиси яна ўқувчилар билан тўла эди. Шамол қайрағоч ҳамда каштанларнинг шохларини тортқилар, болаларнинг кий-чуви қулоқни қоматга келтирар эди. Люлаби ўқувчилар ва болакайларнинг гуруҳларидан ўзини тортган кўйи аста ҳовлини кесиб ўтди. Қизлардан баъзилари, яқинлашишга юраклари бетламай, унга узоқдан кўл силташди. Люлаби уларга енгилгина жилмайиш билан жавоб қилди. Қиз кўп каватли бинонинг ёнига келганида, В йўлканинг ёнида жаноб Филиппининг гавдаси кўзга чалинди. У ҳар доимгидек кулранг-кўкиш костюм кийиб олган ва сизгара тутатиб узоқларга қараб турар эди. Люлаби тўхтади. Ўқитувчи қўлларини қувонч билан силкитиб унга пешвоз чиқди.

“Ана халос! Ана халос!” деди у ва бошқа ҳеч нарса айтолмади.

“Сиздан кўп нарсаларни сўрамоқчиман...” деб гап бошлади Люлаби.

“Нимани?”

“Денгиз, ёруғлик ҳақида сўрайдиган саволларим кўп”.

Бироқ ўша онда Люлаби сўрамоқчи бўлган саволларини унутиб қўйганини сезиб қолди. Жаноб Филиппи қизга хушфееьллик билан жилмайиб турарди.

“Саёҳатда эдингизми?” деб сўради у.

“Ҳа...”, деди Люлаби.

“Қалай... Саёҳат яхши ўтдимиди?”

“Ҳа, ҳа! Жуда яхши”.

Ҳовли ва йўлаклар бўйлаб кўнғироқ овози янгради.

“Жуда хурсандман...”, деди жаноб Филиппи ва сигаретасини товони билан эзгилаб ўчирди.

“Кўрган-билганларингизни кейинроқ менга сўзлаб берарсиз”, деди у. Унинг кўзойнак ортига яширинган мовий кўзларида қизиқсиниш акс этди.

“Бошқа энди саёхатларга кетиб қолмайсизми?”

“Йўқ”, деди Люлаби

“Бўпти, дарсга кирдик бўлмаса”, деди жаноб Филиппи. У яна бир марта такрорлади:

“Жуда хурсандман”. Кейин бинога киришдан олдин Люлабига ўгирилиб, деди:

“Дарс тугагач, истаган саволларингизни беришингиз мумкин. Мен ҳам денгизни жуда яхши кўраман”.

Тирик маъбуд чўққиси

Рейдабарбамюр тоғи қуруклидаги йўлнинг ўнг томонида эди. 21 июн кунининг ёруғида у жуда баланд ва баҳайбат кўринарди ҳамда ушбу чўллар водийси ва суви совуқ кўл узра виқор билан кўкка бўй чўзганидан Жоннинг кўзи бошқа ҳеч нарсани илғамаётган эди. Айтмоқчи, Рейдабарбамюр ягона тоғ эмасди. Сал нарироқда денгизга қадар жарликлар ҳосил қилган Калфстиндар тизмаси, шимолда бўлса, муз тоғларининг даракчиларидан иборат қорамтир тизма бор эди. Бироқ Рейдабарбамюр поёнидан чўққисига қадар оҳиста ва тўхтамай кўтарилиб борадиган тўғри чизик шаклида бўлганидан бошқаларига қараганда каттароқ кўринарди ва уларнинг орасида энг чиройлиси эди. Унинг чўққиси кўкка етар, паға-паға булутлар вулқондан чиқаётган тутун мисол устидан сузиб ўтар эди.

Айни лаҳзаларда Жон Рейдабарбамюр томон йўл олганди. У янгигина велосипедини йўлнинг ёнбағрида қолдириб, мох ва буталар билан қопланган далани тик кесиб чикмоқдайди. Жон нима учун Рейдабарбамюр сари йўл олганини ўзи ҳам билмасди. У бу тоғни кўпдан бери билар, болалигидан бошлаб ҳар куни эрталаб уни томоша қилар, бироқ айнан шу бугун у Рейдабар-

бамюрни биринчи марта кўраётгандек эди. У тоғни асфальт йўлдан пиёда мактабга катнаганида ҳам кўриб юрарди. Водийнинг истаган нуктасидан тоғ ҳаммага кўриниб турарди. У мох ва лишай далалари, кўй бокиладиган ўтлоқлар ва кишлоқлар узра викор билан кўкка бўй чўзган ҳамда бутун ўлканинг назарида турган қорамтир рангли касрга ўхшаб кетарди.

Жон велосипедини намрок ўнгири олдига суяб кўйди. У бугун биринчи марта велосипедини миниб тоғнинг этагига олиб борувчи киялик бўйлаб шамолга қарши ҳайдаган ва нафаси етмай қолган, ёноқлари ҳамда кулоқлари қизариб кетганди.

Уни Рейдабарбамюр сари ундаган нарса ёруғлик бўлгандир, эҳтимол. Қиш ойларида булутлар тақир ер устида сузиб, майда дўл ёғдирган кезлари тоғ жуда узокдек, унга сира етиб бўлмайдигандек кўринади. Баъзи пайтлари тоғнинг атрофини қоп-қоронғи тунда кўм-кўк бўлиб кўринадиган чакмоқлар ўраб олар ва водий аҳолиси кўнглига ғулғула солар эди. Бирок Жонга келсак, у тоғдан асло кўркмасди. У токка тикилиб қарар, тоғ ҳам булутлар орқасидан туриб, бепоён кулранг чўл ортидан унга қараётгандек бўлар эди.

Бугун эса июн ойининг ёғдуси уни тоғ сари ундаётганга ўхшарди. Совуқ шамол эсаётганига қарамай, гўзал ёғду кўзни қамаштирмасди. Нам мох устидан юриб бораркан Жон ёғдуда ҳаракатланаётган ҳашаротларни, эндигина канот чиқарган чивинларни, ўт-ўланлар устида учиб юрган пашшаларни кўрди. Оппок гуллар оралаб ёввойи асаларилар ғужғон ўйнар, сув юзасида муаллақ турган озғин қушлар тез-тез канот қоқишар ва кутилмаганда шамол ичида ғойиб бўлишар эди. Булар ягона тирик мавжудотлар эди.

Жон шамолнинг товушига кулоқ солиш учун тўхтади. Ердаги ўйдим-чукурликлар ва буталарнинг шохлари сабаб ғалати ва гўзал куй янграётгандек эди. Мох орасига яшириниб олган қушларнинг сайраши ҳам оламни бузарди; уларнинг чағ-чағлари шамол таъсирида аввалига кучаяр, кейин сўниб коларди.

Июн ойининг гўзал ёғдуси тоғни ҳар томонлама

ёритиб турарди. Тоққа яқинлашгани сари Жон унинг узокдан кўринганидек текис ва тўғри эмаслигини пайкай бошлади; у текис базальт асосдан яхлит бўлиб туртиб чикканди ҳамда каттакон вайрона уйга ўхшарди. Тоғнинг баъзи кирралари жуда баланд, баъзилари ярми синган, ёнбағирларида эса каттиқ зарба натижасини эслатадиган қора дарз чизиқлар ҳам бор эди. Тоғнинг оёқ томонида жилға оқарди.

Жон бундай жилғани энди кўриши эди. Ям-яшил мох оралаб буралиб-буралиб оқаётган жилғанинг суви тиниқ ва осмондек мусаффо эди. Жон боткокка ботиб қолмаслик учун оёқ учида аста юриб сувга яқинлашди. У жилғанинг қирғогига чўккалади.

Ложувард, ўта тиниқ ва мусаффо сув шодон олға интилмоқдайди. Жилғанинг таги майда тошлар билан қопланганди. Улардан бирини олиш ниятида Жон билагини сувга ботирди. Сув муздек ва кутилмаганда чуқур ҳам эди; у қўлини қўлтиғигача сувга ботиришга мажбур бўлди. Унинг бармоқлари биттагина оқ, бир оз шаффоф ва юрак шаклидаги тошни чиқариб ололди.

Фавқулодда, қайтадан Жон ўзига кимдир тикилиб турганини ҳис қилди. Камзулининг бир енги муздек сувдан нам бўлгани учун сесканиб ўрнидан турди. У орқасига ўгирилди, атрофга назар солди. Бироқ назари қамраб олар масофада оҳиста пастга қараб кетган водий, шамол кезиб юрган, мох ва лишай билан қопланган текисликдан ўзга ҳеч нарса йўқ эди. Ҳатто қушлар ҳам энди қаёққадир ғойиб бўлган эдилар.

Жон қияликнинг этагида, йўлнинг мох қоплаган четига суяб қўйган янги велосипедини кўзи билан илғади ва кўнгли таскин топгандек бўлди.

У жилғага энгашганида кимнингдир назарини ҳис қилгани унчалик аниқ эмасди. Бу ҳиссиёт кўпроқ унинг исмини аста қулоғига шивирлаган, ҳеч кимни кига ўхшамаган енгил ва ширин товушни эшитишга ўхшаб кетарди. Ё бўлмаса, ёғду мисол уни қамраб олиб, сескантирган тўлқинга, ўзини четга олиб, қуёшни намоён қиладиган булут парчасига ўхшарди.

Жон саёз жой қидириб жилға ёқалаб бир оз юрди.

Ўтиш жойини юқорироқда, бурилишлардан бирининг ёнидан топди ва нариги кирғокка ўтди. Сув саёзликнинг ясси тошлари устида шаршара бўлиб оқар ва кирғокларидан узилиб қолган яшил мох ўрамлари товуш чиқармай пастга қараб силжимокда эди. Сайрни давом эттиришдан олдин Жон яна чўккалади ва муздек мусаффо сувдан тўйиб-тўйиб ичди.

Булутлар очилар, ёпилар, ёруғлик тинмай ўзгарар эди. Бу ғалати ёруғлик қуёшга ҳеч бир алоқаси йўқдек, ҳавода кезиб юрадиган, тоғ ёнбағирларида акс этадиган ғайриоддий ёруғлик эди. Бу ёруғлик ўта эринчок эдики, Жон унинг тунга асло жой бўшатиб бермагани ҳолда узоқ кунлар ва ойлар мобайнида асло камаймаслигини англади. У абадий яшаб қолиши зарурдек ҳозиргина туғилиб ер қаъридан ташқарига чиққан, кўкда, булутлар орасида ёндириб қўйилганди. Жон бор вужуди билан ёруғлик унинг жисмига, борлиғига кириб бораётганини ҳис қилди. У қайноқ ичимлик мисол боланинг ич-ичини қиздирар, кийимлари ва сочларига сингиб борар эди. Фавкулудда унда яланғоч бўлиш истаги туғилди. Жон мох қоплаган даланинг шамолдан панароқ жойини танлаб, тез-тез ечинди. Кейин нам ерга ётиб, оёқлари ва қўлларини ҳаракатга келтириб думалай бошлади. Боланинг оғир гавдаси остида эзилган юмшоқ майсалар уни совуқ томчилар билан сийладилар. Жон қулочларини очиб, осмонга тикилган ва шамол товушини тинглаган кўйи жим ётди. Ана шу лаҳзаларда Рейдабарбамюр устидаги булутлар четга сурилиб, қуёш Жоннинг юзи, кўкраги ва қорнини қиздира бошлади.

Жон яна кийимларини кийиб олди ва тоғ ёнбағри томон юришини давом эттирди. Пиво ичган одамдек унинг юзи иссиқ, қулоқлари эса, шанғилларди. Юмшоқ мох устида оёқлари бир оз сирпанар, тўғри юриш мушкул эди. Моҳ билан қопланган текислик ниҳоясига етгач, Жон тоғнинг тепасига қараб юриш бошлади. Теварак-атроф ўзгарди, қорамтир рангдаги базальт тошлари учрай бошлади, йўл устидаги силлиқланиб кетган тошлар унинг оёқлари остида қисирлаб синар ва майдаланар эди.

Жонинг қаршисидаги тоғ ёнбағри шунчалар баланд эдики, чўққи кўринмасди. Бу томондан тоққа кўтарилишнинг иложи йўқ эди. Жон тик ёнбағирни айланиб шимол томонга ўтди ва сўқмоқ йўл излай бошлади. Йўл кутилмаганда топила қолди. Ҳозиргача тоғ ёнбағри пана қилиб турган шамол тўсатдан унинг гавдасига куч билан урилиб, орқага суриб юборди. Унинг қаршисида турган қояда синган жой бўлиб, ўзига хос бахайбат дарвоза пайдо бўлган эди. Жон ичкарига йўналди.

Дара ичида синиб тушган базальт тошларининг бўлаклари айқаш-уйқаш бўлиб ётар, юқорига кўтарилиш учун шошмасдан ҳар бир ёриқдан, ҳар бир тоқчадан фойдаланиш зарур эди. Жон нафасини ростламасдан, тошдан-тошга ўтиб юқорига кўтарила бошлади. Уни нимадир шошираётгандек даранинг юқорисига етиб олиш учун жон-жаҳди билан ҳаракат қила бошлади. Харсанг тошлар устини мох қоплаб олгандан унинг бир неча марта орқага ағанаб кетишига сал қолди. Жон икки қўллаб тирмашарди ва ўзи ҳам сезмаган ҳолда кўрсатгич бармоғининг тирноғини синдириб олди. Йўлнинг салқин эканига қарамай, унинг томирларидаги иссиқ қон жисмини қиздирмоқдайди.

Даранинг юқорисига кўтарилгач, Жон орқага ўгирилди. Кўз илғайдиган масофада қотиб қолган лава ва мохдан иборат водий ястаниб ётар, кулранг булутлар сузиб юрган осмон бепоёндек эди. Жон бундай гўзаллик билан энди рўбарў келаётганди. Гўёки Ер ҳам одамларсиз, жониворлар ва дарахтлар бўлмаган, океандек бахайбат ва танҳо сайёрага айланиб қолгандек эди. Вақти-вақти билан у ёки бу булут парчасининг куни битар ва Жон ёмғирнинг эгри чизиқлари ҳамда унда акс этаётган камалак жилосини кўриб қолар эди.

Жон тошдеворга суянган ҳолда қимир этмай пастга қараб турарди. У кўз қири билан велосипеди ўрнидаги қизил нуқтани ва водийнинг нариги томонида жойлашган отасининг уйини излаётганди. Бироқ уларни кўришнинг иложи бўлмади. Гўё мох ўсиб кетган-у, унга таниш бўлган нарсаларни қоплаб олгандек эди.

Тоғнинг этагида шаффоф илон мисоли живир-живир килиб оқаётган жилғани истисно қилганда, албатта. Бироқ жилга ҳам нарироқ бориб, ғорнинг ичига кириб кетгандек кўздан ғойиб бўлаётганди.

Фавқулодда Жоннинг назари оёғи остидаги дараға тушди ва кўтарилаётганида эътибор бермаган харсанг тошлардан иборат баҳайбат зинани кўриб, сесканиб тушди.

У такроран ўзига кимнингир нигоҳи қадалганини ҳис қилди. Аллақандай куч, жамики бөрликни камраб олган вазмин ва мавҳум назар унинг миясига таъсир кўрсатар, елкаларини, бор вужудини босиб турарди. Жон бошини кўтарди. Осмонда, унинг боши узра, уфқнинг у томонидан бу томонига қадар аллақандай кучли ёғду қамраб олганди. Жон чақин қаршисида қолгандек кўзларини юмди. Кейин тутунга ўхшаб кетадиган пастак булутлар бирлашиб, яна ерга соя солдилар. Жон боши айланмаслиги учун узоқ вақт кўзларини очмади. У силлиқ қоялар оралаб эсаётган шамол товушига кулоқ солди, бироқ нотаниш ва ёқимли овоз унинг исмини такрор айтмади. Шамол куйига аралашиб кетган овоз тушунарсиз шивирларди холос.

Балки бу шамолдир? Жоннинг кулоғига нотаниш овозлар, аёлларнинг шивир-шивирлари, қоқилаётган қанотлар, тўлқинлар овози эшитиларди. Ногоҳ водий қаъридан асалариларнинг ғўнғиллашлари, двигателнинг бўғиқ товуши келиб қоларди. Товушлар аралашиб кетар, тоғнинг ёнбагирлари бўйлаб акс-садо берар, булоқ сувларига аралашиб, лишай ва қум қаърига сингиб кетарди.

Жон кўзларини очди ва ўша заҳоти қўллари билан харсангни маҳкам ушлади. Кун совуқ бўлишига қарамай, унинг юзини бир оз тер қоплаганди. Энди у булутларга тегай-тегай деб, пастга оқаётган лава оқими оғушига тушиб қолгандек эди. Баҳайбат тоғ осонлик билан ер юзига ёйила бошлади ва Жон оёқ ости тебранаётганини яққол ҳис қилди. Кўкда булутлар ўз йўналишларини ўзгартириб, ёғдуга навбат билан соя солиб, баҳайбат тўлқинлар мисол бир-бирларини кува кетдилар.

Бу ҳолат, дунёнинг нариги бурчагига бориб келишга қанча вақт кетса, шунча давом этди. Кейин Жон ўзига қадалган нигоҳнинг узоклашиб бораётганини хис қилди. У харсангдан кўллари олдди. Унинг боши узра тоғ чўққиси яққол кўриниб турарди. У каттақон қора тошли гумбаз бўлиб, коптокдек думалок, куннинг ёруғида силлиқ ва ялтироқ кўринарди.

Қотиб қолган лава ҳамда базальт бўлаклари гумбазнинг атрофида осон забт этилиши мумкин бўлган қиялик ҳосил қилган эдилар. Жон чўққи сари йўлни шу йўналишда давом эттиришга қарор қилди. У гавдасини олдинга энгаштириб, майда қадамлар билан, улоқдек у тошдан бу тошга сакраб, олға бораверди. Шамол бу жойда эркин эди, у Жонни ҳеч аямай савалар, кийимларининг этаклари ва енглари қаттиқ тортқиларди. Жон лабларини маҳкам тишлаб олган, кўзларини ёш ачиштирарди. Лекин унда кўркувдан асар ҳам қолмаган, боши айланмай кўйганди. Энди уни нотаниш нигоҳ қийнамасди. Аксинча, аллақандай бир куч унинг жисмига тиргак бўлиб, оҳанрабо мисол олға чорлаётганди.

Жон илгари ўзида бундай куч-қувватни асло хис қилмаганди. Уни ёқтирадиган аллаким ёнида юриб, бирга қадам ташлаб, бир хил нафас олаётганди. Нотаниш куч уни қоялар сари тортар, тирмашиб юқорига ўрлашга ёрдам қиларди. Орзуларининг энг чуқур қаъридан келган аллаким ундаги куч-қувватни тинмай ошириб, жисмини булутдек ҳайбатли қилаётгандек эди. Жон кўринмас изларни кўраётгандек лава парчалари устида айнан хавфсиз жойларга қадам кўярди. Совуқ шамол нафас олишини қийинлаштирар ва кўзларини очирмасди, бироқ Жонни булар асло қийнамасди. Унинг жисми мўлжални шундоқ ҳам тўғри олган ва қадам-бақадам тоғ ўркачи бўйлаб юқорига кўтариларди.

Жон ҳадсиз осмон остида ёлғиз эди. Энди у ўз атрофида на ер ва на уфқни кўрмас, атрофида фақат ҳаво, ёғду ҳамда кулранг булутларгина бор эди. Жон сархуш кимсадек чўққи сари йўлини давом этар, унинг хара-

катлари сузаётган кимсаники каби оҳиста эди. Баъзан унинг кўллари силлиқ ва совуқ тошга тегиб кетар, қорни тошларга ишқаланар ва Жон ёриқларнинг ўткир қиррасини ҳамда лаванинг қотиб қолган изларини сезгандек бўларди. Куннинг ёруғида қоялар янада баҳайбат, осмон янада бепоён кўринарди; ёғду унинг гавдасини ҳам ўстириб юборгандек, қон-қонига сингиб кетгандек эди. Шамол солаётган шовқин оҳанглари унинг кулоқларини тўлдираар, аллақандай илқом бағишларди. Жон ҳеч нарса ни ўйламас, ҳеч нарсага қарамас эди. У ғайратини бир жойга тўплаб, бор жисми билан тўхтамай чўкки томон ҳаракат қиларди.

Унинг нияти аста-секин амалга оша бошлади. Базалт жисмдан иборат ўрқач текисроқ ва узунроқ бўла борди. Жон яна, тоғнинг этагида бўлгани каби, текис водийга, бироқ бу сафар тошлар водийсига, гўзал ва кенг, бошланиши булутларга бориб тақаладиган ўрқачга жойлашган водийга келиб қолганди.

Шамол ва ёмғирлар тошларга чархдек таъсир қилиб, сип-силлиқ қилиб қўйган эди. Баъзи жойларда ёқут ранг кристаллар, яшил ва зангори қатламлар учкунланар, сарик доғлар ёғдуда товланар эди. Юқорироқда тошлар салтанати булутлар орасига кириб йўқоларди; булутлар пахмоқ толаларни, пиликларини орқаларидан эргаштирган алфозда харсанглари қамраб олгандилар; у ёки бу булут парчаси тарқаб кетган заҳоти Жон яна тошларнинг силлиқ ўрқачларини кузата оларди.

Кейин Жон тоғнинг қоқ чўққисига кўтарилди. Бу нарса аста-секин содир бўлганидан, аввалига ўзи ҳам ушбу жараёни сезмай қолди. Бироқ атрофга назар ташлагач ва баҳайбат қора доиранинг марказида турганини англагач, етиб келганига ишонч ҳосил қилди. Тоғнинг чўққиси осмон қадар кўтарилган қотиб қолган лава супасидан иборат эди. Шамол бу ерда тўхтаб-тўхтаб эсмасди, балки куч ва қудрат билан, тош устини пичоқдек сиририб, тўхтамай ув тортарди. Жон гандираклардан бир неча қадам ташлади. Унинг юраги қаттиқ урар ва шиддат билан чекка ҳамда бўйин томирларига

қон ҳайдамоқда эди. Шамол унинг бурун катаклари ва оғзига шиддат билан кирганидан, бир лаҳзага нафаси қайтиб қолаёзди.

Жон ўзига бошпана излай бошлади. Тоғ чўққиси яланғоч бўлиб, унда на ўт-ўлан ва на бир қавак бор эди. У ер-бу ерини ёмғир емирган асфальтга ўхшаган лава кўзни қамаштирар даражада ялтирарди. Тошлар орасидаги озгина чангни шамол кўтариб кетар ва бир лаҳзада тутун мисол тиркиратиб ташламоқдайди.

Ҳақиқий ёғду салтанати шу ердайди. Ана шу ёғду-нинг даъвати билан у тоғнинг этагидаги йўл ёқасига, мох қоплаган ўнгирга велосипедини суяб, ташлаб келганди. Буткул озод фалак ёғдуси бу ерда мавж урарди. У кўкдан тўхтовсиз ёғилар, тошларга ўзини уриб, яна қайтиб булутларда акс этарди. Бу ёғдунинг ҳарорати йўқ эди. Фазонинг энг узоқ бурчакларидан келаётган, барча кўринмас қуёшлар ва юлдузларнинг ушбу ёғдуси аллақачонлар сўниб қолган гулханни қайта ёкмоқда, миллион йиллар аввал ер юзида сўниб битган оловга қайта жон бағишламоқдайди. Лавада аланга акс топар, совуқ шамол нафаси остида тоғ ёнбағриларида ҳам ёғду акс этмоқда эди. Энди Жон қаршисида, қаттиқ харсанг остида содир бўлаётган барча сирли ҳаракатларни якқол кўриб турарди. Оловдан бўлган илонлар қизил томирлар мисоли юқорига ўрмалар, жисм қаърида қотиб қолган эринчоқ пуфаклар денгиз жониворларининг суратларини эслатиб, ялтирамоқдайдилар.

Шамол ичга ютилган нафасдек кутилмаганда тўхтади. Жонда лава супасининг ўртасига қараб юриш имконияти туғилди. У уч ғалати белги – тошга ўйилган уч чуқурча олдида тўхтади. Чуқурчалардан бири ёмғир суви билан тўла, иккинчисида мох, учинчисида қуриб қолган ўт-ўлан бор эди. Чуқурчаларнинг атрофида қора тошлар бетартиб сочилиб ётар ва қавакларда қизил лава кукуни сақланиб қолган эди.

Бу ер ягона бошпана эди. Жон ўт-ўлан ўсиб ётган чуқурча олдида тўхтади. Афтидан, бу ерда шамол ҳеч қачон куч билан эсмаган. Кун ёруғида илиган лава силлик ва ёқимли эди. Жон тиз чўкиб, орқасини тошга суяб ўтирди ва булутларга назар солди.

У ҳеч қачон булутларни бу қадар яқиндан кўрмаган эди. Пастда, водийда, ферманинг орқа томонига ўтиб, узала тушган кўйи уларни кўп марта кузатган ёки кўл бўйидаги қўлтиқлардан бирига яшириниб олиб, бўйин томирлари қотиб қолгунга қадар осмонга тикилгани-тикилган эди. Бироқ бу ердаги – тоғ чўққисидаги кўриниш бутунлай бошқача эди. Булутлар ўзларининг баҳайбат қанотларини очиб, лава супаси устига катта тезликда етиб келишарди. Улар халқумларини катта очиб, ҳеч бир уринишсиз ва шовқин-суронсиз тошлар ва борлиқни комларига тортмоқда эди. Улар чўққи устидан сузиб ўтаётганларида атроф оппоқ тус олар ва ўзидан нур тарата бошларди, қора қоя бўлса, марварид томчиларига бурканарди. Булутлар соя солмасдан сузиб ўтардилар. Билъакс, уларнинг таъсирида ёруғлик янада куч олар, қор ва киров рангларида товланар эди. Жон ўзининг оппоқ қўлларига, кумушранг тирноқларига тикилди. У бошини орқага ташлаб, кўзни қамаштирадиган ёғду ичида нафис томчиларни ичиш учун оғзини очди. Унинг катта очилган кўзлари борлиқни қоплаётган кумушранг ёғдуни кузатмоқдайди. Шунда тоғ ҳам, мохлар водийси ҳам, қишлоқлар ҳам йўқолди, ҳаммаси буткул йўқолди, ҳар бир тешиқ, ҳар бир кавакни тўлдириб жануб томон шиддат билан елиб бораётган булут парчасидан ўзга ҳеч нарса йўқ эди. Салқинбахш тутун узоқ вақт кўзларни қамаштириб чўққи атрофида айланиб юрди. Кейин бирданига, қандай пайдо бўлган бўлса, шундай шиддат билан фалакнинг нариги томонига йўл олди.

Жон ана шу ерга, булутлар маконига келганидан бахтиёр эди. У шунчалар баланда, водийлар ва одамлар юрадиган йўллардан шунчалар узоқда жойлашган бу маконни севиб қолди. Лава супаси атрофидаги осмон тўхтовсиз ўзгариб турарди, бўлиниб-бўлиниб тўшаётган қуёш нурлари маёқ ёғдусига ўхшаб кетарди. Эҳтимол, чиндан ҳам ҳеч нарса йўқдир. Эҳтимол, ана шу лаҳзалардан бошлабгина ҳамма нарса – баҳайбат қуюнлар, сузувчи ҳаво тугунлари, қанотлар, елканлар, рангпар дарёлар тутун пуркаб, тўхтамай жунбушда бў-

либ турар, вулқон халқумидан сизиб чиқаетган совук лава ҳам ҳаракатда эди, у атрофга ёйилиб, пастга қараб силжирди.

Жон қаршисидан ўтиб бораётган ва олға интилаётган булутларнинг ўрқачларини кузатиб қоларди. Шунда яна ложувард, куёш нурида тебранаётган осмон пайдо бўлар, лава парчалари эса, яна котишга бошлар эди.

Жон қорнига ётиб, лавага қўлини теккизди. Иттифоко, унинг назари сув билан тўла чуқурча ёнидаги ғалати тошга тушди. У эмаклаб, яқиндан кўриш учун, чуқурча олдига келди. Шубҳасиз, бу тош эрозия оқибатида асосий қотишмадан ажраб қолган лава парчаси эди. Жон уни ўрнидан қўзғатишга уриниб кўрди, бироқ уддалай олмади. Тош ўзининг ҳажмига мос келмайдиган ўта катта вазн билан ерга ёпишиб қолган эди.

Шунда Жон дарадаги харсанглар устидан кўтарилаётгандагига ўхшаган сесканишни яна ҳис қилди. Тошнинг шакли тоғнинг шакли билан бир хил эди. Бунга ҳеч шубҳа йўқ эди: ўшандай кенгайиб борадиган, кўп бурчакли асос, ўшандай ярим шар шаклидаги чўкқи. Жон пастроқ энгашиб, ўзи юқорига кўтарилган дарани аниқ кўрди. Тошда дара ёрик кўринишида эди, бироқ унда Жон кўтарилган каттакон зинанинг пиллапоялари ўрнида кунгиралар бор эди.

Жон юзи билан тошга кўзлари хиралашиб кетар даражада жуда яқин келди. Лава парчасининг ҳажми орди, назари чегарасидан чиқиб, атрофини қамраб олди. Жон аста-секин гавдасини сезмай, вазнини йўқота бошлади. Энди у булутларнинг кулранг ўрқачида узала тушиб сузар, ёруглик унинг гавдаси орқали ўтмоқда эди. У пастдаги сув ҳамда куёш таъсирида ялтираётган лава парчаларини, чириётган лишай далаларини, кўлларнинг мовий косаларини кўриб турарди. Енгил, шакл-шамойилини ўзгартириб турадиган булутга ўхшаб қолганидан ер узра оҳиста сузиб бормоқдайди. Жон қояларга ёпишиб, нафис томчиларини уларга ҳадя этадиган парга, кулранг тутунга айланиб қолган эди.

У тошдан кўзини узмай қараб тураверди. Шу лаҳ-

заларда у ўзини бахтли ҳис қилар, очик кафтлари билан тошнинг силлиқ юзасини аста сийпаларди. Тош инсон териси каби унинг бармоқлари таъсирига енгил титроқ билан жавоб бермоқдайди. Жон тошдаги ҳар бир ғуддачани, ҳар бир чизикни, замонлар таъсирида силлиқланиб кетган ҳар бир белгини ҳис қилар, ёруғликнинг илиқ ҳарорати эса, унинг устида ғубор каби вазнсиз бир гилам ҳосил қилгандек эди.

Бола нигоҳини тошнинг юқори қисмига қаратди. Силлиқ ва юмалоқ юзада у учта жажжи чуқурчани кўрди. Ўзи турган жойни кўриб, кузата олиш унга ажиб бир сархушлик бахш этмоқдайди. Жон чуқурчаларни диққат билан кўздан кечирди, бироқ кўзларига зўр берса-да, тошнинг тепасида турган ғалати қора ҳашаротни кўра олмади.

У узоқ вақт лава парчасини кузатиш билан овора бўлди. Кўз қирраси билан қараб туриб Жон ўз-ўзидан бегона бўлаётганини ҳис қилди. Йўқ, у ҳушидан айрилмаётган эди, бироқ гавдаси тобора увишиб борарди. Унинг совуб қолган қўллари мўъжаз тоғнинг икки томонига узатилган, даҳани тошга суянган кўйи, қора-чиқлари қимирламай қолганди.

Шу пайт тоғ устидаги осмоннинг шакл-шамойили ўзгара бошлади. Лава супаси узра булутлар сузишар, ёмғир томчилари Жоннинг юзига томар, сочларига ёпишиб қолар эди. Баъзан куйдирувчи нафас уфуриб, қуёш юзини кўрсатиб қоларди. Шамол тоғ атрофини айланиб, гоҳ у томонга, гоҳ бу томонга эсарди.

Кейин Жоннинг кулоғига юрак уришлари чалинди, бироқ ушбу тебранишлар ер қаъридан, лаванинг ўт уфуриб турган энг теран қатламларидан, муз тоғларининг этакларидан келаётган эди. Тебранишлар тоғни силкитар, лава, оҳактош ва базальт томирларини титратарди. Улар ғорларнинг, дараларнинг энг чуқур ерларигача акс садо бўлиб тарқалар, бир маромдаги товушлар мохлар водийсидан тортиб одамларнинг уйларигача етиб борарди.

“Дом-дом, дом-дом, дом-дом, дом-дом, дом-дом, дом-дом”.

Ушбу вазмин товуш кишини таваллуд кундаги каби бошқа дунёга етаклар ва Жон каршисида турган қора тошнинг ёруғлик таъсирида титраётганини кўриб турарди. У ҳар титраганда осмоннинг ёруғлиги ортиб, кўзни қамаштирар даражада чакмоқ чақарди. Ой тўлганда атрофида сузадиган кумушранг булутлар каби электр куввати билан тўйинган булутлар шишгандан шишмоқда эдилар.

Жоннинг кулоғига яна бир шовқин, денгиз қаъридан оғир ғижирлаш, отилиб чиқаётган буғнинг овозига ўхшаш шовқин эшитилди ва у ҳам уни янада узоқларга олиб кетди. Уйкуга қаршилиқ қилиш ўта мушкул эди. Янада янги товушлар, мотор шовқини, қушларнинг қичқириғи, юк кранларининг ғижирлаши, қайнаётган суюқликларнинг биқир-биқири тўхтовсиз пайдо бўлаверди.

Жамики товушлар пайдо бўлиб яқинлашар, узоқлашар, яна қайтишар ва буларнинг бари кишини узоқларга олиб кетиб қоладиган мусиқани ҳосил қилар эди. Жон энди ўзига келишга ҳаракат ҳам қилмай қўйди. Қимирлашга мажоли йўқ аҳволда у аллақандай чоҳга, эҳтимол, қора тошнинг чўққиси – жажжи уч қавак томон тушиб бораётганини ҳис қилмоқдайди.

У кўзини бир юмиб очганида булоқ ёнида, лава тошининг ёнгинасида турган, юзидан нур ёғилаётган болани кўрди. Осмонда булут кўринмаганидан боланинг атрофидаги ёруғлик ўта кучли эди.

“Жон!” деди бола. Унинг овози ёқимли ва нозик эди, нур ёғилаётган юзида табассум бор эди.

“Исмимни қаердан биласан?” деб сўради Жон.

Бола жавоб бермади. У сув тўла чуқурчанинг ёнида қимирламай турар, айна пайтда бир оз четга бурилиб олганидан қочишга шай кўринади.

“Ўзинг-чи, исминг нима сенинг? – деб сўради Жон. – Ахир сени танайман”. У болани чўчитиб юбормаслик учун ўрнидан қимирламади.

“Нега келдинг? Чўққига ҳеч қачон ҳеч ким келмаган”.

“Бу ердан атроф қандай кўринишини билмоқчи бў-

либ келдим, – деди Жон. – Тепадан туриб кушлардек ҳамма ёқни кўра бўлади, деб ўйловдим”.

У бир оз ўйланиб туриб, яна деди:

“Сен шу ерда яшайсанми?”

Бола ҳамон кулимсираб турарди. Унинг атрофини ўраб турган нур кўзларидан ва сочларидан таралаётганга ўхшарди.

“Чўпонмисан? Кийиминг чўпонларникига ўхшайди”

“Бу ер менинг уйим, - деди бола. – Сени кўриб турган мана шу ҳамма нарсалар меники”.

Жон лава супасига ва осмонга назар ташлади.

“Адашайпсан, - деди у. – Буларнинг ҳеч бири ҳеч кимга тегишли эмас”.

Жон ўрнидан турмоқчи бўлиб кўзгалди, бироқ бола қочиб қолмоқчи бўлгандек, сакраб ўзини четга олди.

“Жойимдан қимирламайман, - деди Жон уни хотиржам қилиш учун. – кетма, ўрнимдан турмайман”.

“Айнан ҳозир ўрнингдан турмасанг бўларди”, деди бола.

“Унда ўзинг ёнимга келиб ўтирақол”.

Бола иккиланаётганди. У Жоннинг хаёлларини ўқимоқчи бўлгандек тикилиб турарди. Кейин яқинроқ келиб, Жоннинг ёнида чордона қуриб ўтирди.

“Саволимга жавоб бермадинг. Исминг нима?” сўради Жон.

“Бунинг аҳамияти йўқ, барибир мени танимайсан, - деди бола. – Ахир мен сендан исминг нима деб сўрамаяпман-ку”.

“Тўғри гап”, деди Жон. Бироқ у ҳайратга тушмаётганидан таажжубда эди.

“Унда айт-чи, бу ерда нима қилиб юрибсан? Яшайдиган жойинг қаерда? Бу ерга кўтарилаётми уй ёки хонадонни учратмадим”.

“Мана шуларнинг ҳаммаси менинг уйим”, деди бола. Унинг қўллари илтифот билан, Жон ҳеч қачон кўрмаган салобат билан ҳаракат қиларди.

“Чиндан ҳам шу ерда яшайсанми? – деб сўради Жон. – Ота-онанг-чи? Улар қаерда?”

“Она-онам йўқ”.

“Ака-укаларинг-чи?”

“Мен ёлғиз яшайман. Ҳозиргина айтдим-ку сенга”.

“Кўрқмайсанми? Ёлғиз яшаш учун ҳали ёшлик киласан”.

Бола яна жилмайди.

“Нега кўрқай? Ахир сен ўз уйингда кўрқмайсан-ку?”

“Тўғри, кўрқмайман”, деди Жон. Уйимнинг бу ердан фарқи бор, деган хаёл келди унга, бироқ айтишга ботинолмади. Бир муддат улар жим қолишди, кейин бола деди:

“Бу ерда яшаётганимга кўп бўлди. Ушбу тоғдаги ҳар бир тошни сен уйингни билганингдан ҳам яхшироқ биламан. Биласанми, нега бу ерда яшайман?”

“Йўқ”, деди Жон.

“Бунинг тарихи узок, - деди бола. – Узок, жуда узок замонларда кўплаб одамлар келишди. Улар қирғоқларга, водийларга уйлар қуришди, уйлар қишлоқларга, қишлоқлар шаҳарларга айланди. Ҳатто қушлар ҳам у ерлардан қочдилар. Ҳатто балиқлар ҳам саросимага тушдилар. Шунда мен соҳилларни, водийларни ташлаб чиқиб, ана шу тоғга келдим. Мана, энди сен ҳам бу ердасан, сендан кейин бошқалар ҳам келишадди”.

“Ўзинг боласан-у, қариялардек сўзлаяпсан”, деди Жон.

“Ҳа, мен боламан”, деди кичкинтой. У Жонга тик қараб турар, мовий кўзларидан таралаётган нур шунчалар кучли эдики, Жон кўзини олиб қочишга мажбур бўлди.

Июн ойининг ёғдуси бундан ҳам чиройли эди. Эҳтимол, бу ёғду анави ғалати чўпоннинг кўзларидан чиқиб, осмонлару денгиз тубигача тарқаётгандир, деб ўйлади Жон. Тоғнинг устидаги булутлар тарқаб кетган, қора тош қимирламай турар ва илиқ эди. Жоннинг уйқуси қочиб кетди. У бор кучини йиғиб, ёнида ўтирган болага тикиларди. Бироқ боланинг назари узокларда эди. Чуқур жимлик чўкиб, шамол ҳам эсишдан тўхтади.

Бола яна Жон томонга ўтирилди.

“Мусика чалишни биласанми? – деб сўради бола. – мен мусикани роса яхши кўраман”.

Жон бошини сарак-сарак қилди, кейин чўнтагида лаб гармошкеси борлигини эслаб қолди. У созни чўнтагидан олиб, болага кўрсатди.

“Бунда куй чала оласанми?” деб сўради бола. Жон унга гармошкани узатди ва бола бир лаҳза созни кўздан кечирди.

“Нимани чалиб берай?” деб сўради Жон.

Хоҳлаган билган куйингни. Менга ҳамма куйлар ёқади.

Жон гармошкани оғзига олиб борди ва пуфлай туриб, тугмаларини боса бошлади. У ўзи ёқтирган “Драмкваэди” куйини чалишга тутинди. Бу қадимги куйни чалишни бир замонлар отаси ўргатган эди.

Гармошка товуши лава водийсининг энг узоқ жойларига қадар етиб бораётган эди. Бола бошини хиёл эгиб унга кулоқ солди.

“Чиройли куй экан”, деди бола Жон чалишдан тўхтагач. Кейин: “Илтимос. Менга яна бирор нарса чалиб бер”, деди.

Сабабини тушунмаса-да, Жон чалган куйи кичик чўпонга ёққанидан мамнун бўлди.

“Мен яна “Мансту эkki вина” деган куйни ҳам чала оламан. Бу кўшиқ хорижликларники”.

У куйни лава ичидаги харсангга оёғини тираган куйи ижро этди.

Бола куйни диққат билан эшитди, хурсанд бўлгани унинг кўзларидан шундоқ билиниб турарди.

“Мусиқанг менга ёқди. Бошқа куйларни ҳам чала оласанми?”

Жон ўйланиб қолди.

“Баъзида акам менга флейтасини бериб туради. Флейта чиройли. Кумушдан ясалган. У флейтани чалишга бериб туради”.

“Ўша куйни ҳам бажонидил эшитган бўлардим”.

“Кейинги сафар ундан флейтасини бериб туришни сўраб кўраман, - деди Жон. – Ким билсин, балки ўзи келиб, сенга куй чалиб беришни хоҳлаб қолар”.

“Яхши бўларди”, деди бола.

Кейин жон яна гармошкани чала бошлади. Металл япроқчалар титроғидан пайдо бўлаётган куй тоғ сукунати кўйнида каттиқ янграганидан, Жон у бутун водий бўйлаб, ҳатто фермада ҳам эшитилаётган бўлса керак, деб ўйлади. Бола унга яқинроқ келди. Унинг кўллари тебранар, боши бир оз эгик эди. Боланинг кўзлари ялтирар ва мусиқа оҳанглари шўхчан бўлганида у кула бошлар, шунда Жон жиддий, оҳиста оҳангларга ўтар ва боланинг юзи яна жиддийлашиб, кўзларининг ранги яна мовий тусга кирар эди.

Ниҳоят, Жон тўхтади. У каттиқ чарчаган эди. Тишлари ва лабларига оғриқ кирди.

Бола кўлини кўлига уриштириб, деди:

“Жуда зўр! Мусиқа чалишни боплар экансан!”

“Гармошка ёрдамида гапиришни ҳам биламан”, деди Жон.

Боланинг юзида ҳайратланиш ифодаси акс этди.

“Гапиришни? Бу асбоб ёрдамида қандай гапиришинг мумкин?”

Жон яна гармошкани лабларига яқинлаштирди ва металл япроқчаларни титратиб, секин қилиб бир нечта гап айтди.

“Тушундингми?”

“Йўқ”, деди бола.

“Яхшилаб эшит”.

Жон аввалгидан ҳам секин қилиб гармошкага гапларни пуфлади.

Боланинг юзи ёришди.

“Сен: “Салом, дўстим!” дединг”.

“Тўғри”.

Жон тушунтирди:

“Пастда, қишлоқда, ҳамма болалар бу ишнинг удасидан чиқа оладилар. Ёз келганида фермаларнинг орқасида жойлашган далаларга чиқиб, қизлар билан шу усулда гаплашамиз. Кўнглимизга ёққан қизни учратгудек бўлсак, орқасидан уйигача бориб, оқшомлари, ота-онаси тушуниб қолмасин деб, шу усулда дилимизни изҳор қиламиз. Қизларга бу ёқади. Улар де-

разадан бошларини чиқариб, мусиқавий гапларимизга кулоқ соладилар”.

Жон болага гармошка воситасида “Сени севаман, сени севаман, сени севаман”, дейилишини кўрсатди.

“Бу жуда осон”, деди Жон. У болага созни узатди. Бола ҳам гармошкани пуфлаб гапиришга уриниб кўрди, бироқ чиқаётган товушлар бирор маъно англатишдан узоқ эди. Икковлон бу ҳолдан кулиб юборишди.

Болада энди ишончсизликдан асар ҳам қолмаган эди. Жон унга мусиқа чалишни ўргати бошлади. Гармошка оҳанглари узоқ вақт тоғ узра таралиб турди.

Кейин ёруғлик аста чекина бошлади. Куёш уфқнинг яқингинасига, алвонранг ёғду ичига тушиб олди. Осмон ёнғин чиққандек қип-қизариб кетди. Жон суҳбатдошининг юзига тикилиб, унинг ранги ўзгараётганини пайқади. Боланинг териси ва сочлари кулранг, кўзлари осмон рангини олган эди. Ёқимли илиқлик ўрнини аста-секин салқин эгаллаб, баданни жунжуктира бошлади. Жон кетмоқчи бўлиб ўрнидан қўзғалган лаҳзада бола унинг биллагидан ушлади.

“Илтимос, кетма”, деди у оддийгина қилиб.

“Ҳозирок пастга тушишим керак, вақт ҳам алламаҳал бўлиб қолгандир”.

“Кетма. Қоронгидан қўрқма. Бу ерда эрталабгача қолишинг мумкин”.

Жон иккиланди.

“Уйимизда ота-онам ўтиришибди”, деди у.

Бола ўйланиб қолди. Кўзларидаги ёлқин кучайди.

“Отанг ва онанг ухлаб қолишган, – деди у, – эрталабгача уйғонишмайди. Шу ерда қолавер”.

“Уларнинг ухлаётганларини қаердан билдинг?” сўради Жон. Айни пайтда у боланинг тўғри сўзлаётганига ишончи комил эди. Бола кулди.

“Сен мусиқа чалишни, гармошкада гапиришни биласан. Мен эса, бошқа нарсалардан хабардорман”.

Жон боланинг қўлидан ушлаб, уни сиқди. У ҳеч қачон ўзини бунчалар бахтли ҳис қилмаган эди.

“Мени бошқа нарсалардан хабардор қил, ахир жуда кўп нарсаларни биласан”, деди у.

Унга жавоб бериш ўрнига бола сакраб ўрнидан турди ва икки одимда сув тўла чуқурча ёнига борди. У кафтларига бир оз сув олиб, Жонга келтирди. Кейин кўлини Жоннинг оғзига тутди:

“Ич!” деди бола.

Жон унинг айтганини қилди. Бола аста кўлидаги сувни унинг лаблари орасига қуйди. Жон ҳеч қачон бундай сув ичмаган эди. У муздеккина ва хуштаъм, айни пайтда қуюқ ва огир бўлиб, бутун баданига булокдек сингаётгандек эди. Бу сув айни дамда ҳам чанқокни, ҳам очликни қондирар, томирларга ёғду бахш этар эди.

“Ширин экан, — деди Жон. — Бу қанақа сув?”

“Уни булутлар келтирадилар, — деди бола. — уни ҳеч ким ҳеч қачон кўрмаган”.

Бола унинг қаршисида, лава харсанги устида турарди.

“Юр, энди мен сенга осмонни кўрсатаман”.

Жон боланинг кўлидан ушлаб олди ва икковлон тоғнинг чўққиси томон юриб кетишди. Бола бир оз олдинда енгил қадам ташлар, яланг оёқлари ерга деярли тегмаётган эди. Шу алфозда улар лава супасининг нариги чеккасига, тоғнинг энг баланд жойигача юриб боришди.

Жон қаршиларида ястанган очиқ осмонга назар ташлади. Қуёш буткул уфқ ортига беркинган, бироқ булутларга ҳамон ёғду тушиб турар эди. Пастда водий устида ер юзини енгилгина ҳарир парда қоплагандек эди. Кўл ҳам, тепаликлар ҳам кўринмасди ва Жон атрофни танимай қолган эди. Бироқ бепоён осмон нурга тўла бўлиб, Жон чўзиқ, тутун рангида, сарик ва алвон осмонда ёйилиб ётган барча булутларни кўра оларди. Баландроқда кўкимтир ранг бошланарди, тўқ ва қуюқ бу ранг ҳам ёғду оғушида титраётгандек эди. Жон маёқ мисол ёлғиз нур сочаётган Зухрони ҳам кўришга муяссар бўлди.

Улар чўққининг бир четига ўтириб, осмонни кузатишди. На енгил шабада, на шовкин, на бирон бир ҳаракат сезиларди. Жон нафаси тикилаётгандек, борлиқ унинг ичига кириб, баданини шишириб юбораётган-

дек ҳис қилди ўзини. Бола гапирмасди. У қимирламай, гавдасини ғоз тутиб, бошини хиёл энгаштириб осмоннинг қоқ марказини кузатмоқда эди.

Бирин-сирин юлдузлар чироқ ёкди. Жон яна кўкрак қафаси ва бўйин томирларида туғилаётган зарбларни ҳис қила бошлади, илло улар осмоннинг марказидан келиб, Жоннинг бадани оралаб ўтмоқда ва бутун тоғ бўйлаб акс-садо бермоқда эди. Кундузги ёруғлик ҳам ҳамон уфқнинг бир четида ўрнини бўй атгиси келмай, тунги осмон тебранишларига ҳамоҳангдек эди. Ана шу икки, бири қоронғи ва қуюқ, иккинчиси ёруғ ва иссиқ ранг уфқда учрашиб, тарозунинг икки палласи мисол тебраниб турарди.

Жон бир оз орқага чекиниб, узала тушиб, кўзларини очиб ётди. Энди у бутун оламнинг бурчак-бурчакларидан келаётган ва боши узра бирикаётган гулдуросни аниқ эшитди. Бу гулдуросда сўзлар йўқ эди, ҳатто оҳанглар ҳам мавжуд эмасди, лекин у сўзларни ёки куй оҳангларини қандай фаҳмласа, уни ҳам шундай тушунаётгандек эди. Унинг қулоғига жониворларнинг овози билан хитоб қилаётган денгиз, осмон, водий товушлари кираётганди. У тубсиз жарликлар қаъридан келаётган оғир товушларни, қудуқлар, ўпқонларнинг тубига яширинган шивирлашларни эшитаётган эди. Шимолнинг аллақаерларидан келаётган муз тоғларининг тўхтовсиз хўрсинишлари, тошлар кўчганда тараладиган ғижирлаш ва шитирлашлар ҳам бор эди. Буг қозонларидан отилаётган пар бўғиқ товуш билан чинқирар, қуёшнинг ловиллаётган тожида темирчи сандонининг овози бордек эди. Ҳамма ердан сув сизиб ўтар, ботқоқликлардан пуфакчалар кўтарилар, ёрма буғдой донлари пишиб, бошоклар ерга оғар ва замин қаърида унишга тушар, дарахтларнинг томирларида сув югура бошлар, ўрилаётган пичан оҳ урар эди. Кейин Жонга таниш бўлган бошқа товушлар, юк машиналари ва насосларнинг овозлари, металл узатгичларнинг ғижирлашлари, электр арралари, босқонларнинг бир маромда тушиб чиқиши, кемаларнинг сиреналарига навбат келди. Узоқда, океан устида тайёра

Ўзининг тўртта реактив двигатели товуши ила осмон тинчлигини жунбушга келтирар, аллақайси мактабнинг синфларидан биридан инсон овози келмоқда эди, бироқ ушбу овознинг ҳақиқатан ҳам инсон овози эканига Жоннинг ишончи комил эмасди. Овоз кўпроқ тахдидона вишиллашга, шивир-шивирга айланаётган ёки ўткир чириллашларга бўлиниб қолаётган ҳашарот кўшиғига ўхшарди. Қоятошлар узра денгиз қушлари қанот қоқишар, балиқчи қушлар зорланиб қичқиришар эди. Барча товушлар бир бўлиб Жонни қамраб олди, унинг гавдаси лава устида учар, кўпиклар устига тушиб қолган солдек сирғанар, кўринмас муъолишларда бурилиб-бурилиб кетар эди. Осмонда эса, кун ва туннинг чегарасида юлдузлар азалий нурларини сочишда давом этарди.

Жон ана шундай, чалқанча ётган кўйи узоқ вақтгача кузатиш ва эшитиш билан машғул бўлди. Кейин товушлар узоқлашиб, навбат билан сўна бошладилар. Унинг қалби бир маромда, оҳиста тепа бошлади. Ёруғлик устига кулранг парда ташланди.

Жон ўгирилиб, суҳбатдошига назар солди. Бола овчи итларга ўхшаб бошини билакларига кўйиб қоратош устида ётарди. Кўкраги бир маромда тушиб чиқаётганини кўриб, Жон унинг ухлаб қолганига амин бўлди. Кейин у ҳам кўзларини юмиб, уйкуга ҳозирлик кўрди.

Қуёш уфқ устида кўрина бошлаганида Жон уйғонди. У ўрнидан туриб, ўтирди ва тушунмай атрофга назар ташлади. Бола ғойиб бўлган эди. Ялтираётган қоп-қора лава ва кўз илғар масофада эндигина соялар оғушидан чиқиб келаётган водийдан ўзга ҳеч нарса йўқ эди. Борлиқни супуриб яна шамол эсмоқда. Жон ўрнидан турди ва ҳамроҳини излай бошлади. У лава ўзани бўйлаб чуқурчаларнинг олдиғача юриб борди. Чуқурчаларнинг биридаги сув маъдан рангига кириб қолган, юзини шамол таъсирида парда қоплаган эди. Мох ва лишай билан қопланган чуқурчада куриёзган бута титраб чайқаларди. Тоғ шаклидаги тош ҳам ўз жойида, супа устида эди. Шунда Жон тоғ чўққисидан туриб бир неча марта:

“Ҳой, ким бор! Ҳой, ким бор!” деб чакирди, бироқ ҳатто акс-садо ҳам унга жавоб қилмади.

Дўстини бошқа кўрмаслигини тушунган Жон айрилик дардини шунчалар ҳис қилдики, бутун баданига оғриқ кирди. У тошдан-тошга сакраб, имкон даражада тезлик билан пастга туша бошлади. Жон шошилиб дара ичидаги каттакон зинани излаб топди. Нам бўлиб қолган баҳайбат тошларда сирғана-сирғана орқасига қарамасдан пастга – водийга тушиб олди. У пастга етиб келганида осмон гўзал бир ёрулик ила тўлиб, кун буткул ёришиб кетган эди.

Кейин у мох устидан югуриб кетди. Юмшоқ мох унинг оёқларига гиламдек тўшалиб, олға томон тез ҳаракат қилиш имконини бераётган эди. Жон мох парчаларининг айланиб-айланиб оқишларига эътибор бермай, бир сакраб мовий ранг жилғанинг нариги қирғоғига ўтиб олди. Маърай-маърай яйловга ёйилаётган қўйлар подасига кўзи тушгач, у яна инсонлар яшайдиган ҳудудга қайтиб келганини тушунди. Йўлнинг ёқасида рули шудринг томчилари билан қопланган янги, чиройли велосипеди унга интизор эди. Жон велосипедини миниб олди ва пастликка қараб кетган йўл бўйлаб ҳайдаб кетди. Йўлда давом этар экан, у ҳеч нимани ўйламас, кўнглида аллақандай бўшлиқ, ҳад-ҳудудсиз ёлғизлик ўрнашиб қолган эди. Фермага етиб келгач, Жон велосипедини деворга тираб қўйди-да, отаси ва онасини уйғотиб юбормаслик учун оёқ учида ичкарига кирди.

ЧАРХПАЛАК

Дарё устида куёш ҳали кўтарилганича йўк. Уйнинг торгина эшигидан Жуба нариги қирғоқдаги кулранг далаларнинг акси туша бошлаган сип-силлик сув сатҳига тикилиб турибди. У тўшакдан туриб ўтирди ва устига ёпиб олган чойшабни ирғитиб ташлади. Июньнинг совуқ ҳавосидан эти жунжикди. Нимкоронги уй ичида чойшабларга ўралиб ухлаб ётган бошқа гавдалар ҳам бор. Жуба отасини, эшикнинг нариги томонида ётган акасини ва уйнинг ичкарисида ётган онаси ҳамда бир

чойшабга ўралиб олган сингилларини таниди. Ғайриоддий овозда қандайдир ит узоқ вовуллади, кейин бўғилгандек бўлиб ўчди. Куёш ҳали кўтарилмаганидан на ерда ва на дарёда шовкин-сурондан асар бор эди. Тун ғира-шира ва совук, унда тоғлар ва сахронинг нафаси ҳамда ойнинг рангпарлиги бордек.

Жуба титроқ ичида, ўрнидан турмай тунни кузатади. Ернинг захи камишдан тўқилган бўйра орасидан ўтиб юқорига ўрмалайди, ташқарида, тупроқ устида шудринг томчилари пайдо бўлади. Ўт-ўланлар сув теккан тиғ мисол бир оз ёлқин таратади. Ўйдим-чуқур ерда қимирламай турган арғувон дарахтларининг узун ва озғин таналари қорайиб кўринади.

Жуба оҳиста ўрнидан турди. У чойшабни тахлаб, бўйрани юмалоқ қилиб ўради, кейин бўм-бўш далаларни кесиб ўтган сўкмоқ йўл бўйлаб юриб кетди. У осмоннинг шарқ томонига назар солиб, тез орада кун ёришажагини англади. Олам ёғдуга бурканажагини ич-ичдан ҳис қилди. Ер, ҳайдалган далалар, тиканакзорлар ва арғувон дарахтлари орасидаги чанг-тупроқли замин ҳам буни сезадилар. Бу сезги осмони фалак оралаб келадиган, дарёнинг эринчок сувларига қўшилиб оқадиган ҳамда ернинг томир-томирларига сингиб кетадиган безовталиқ туйғусига ўхшаб кетади. Ўргимчаклар солган инлар титрайди, ўтлар тебранади, кўлмаклар устида чивинлар ғужғон ўйнайди, бироқ осмон бўм-бўш, негаки кўршапалаклар инларига кириб кетган, қушлар эса ҳали уйғониб улгурмаганлар. Жуба бораётган сўкмоқнинг ери қаттиқ. Узоқлардан келаётган титроқ у билан баробар олға юрмоқда, ўтлар оралаб йирик-йирик чигирткалар сакрай кетди. Жуба уйдан узоқлашгани сари, аста дарёнинг қуйилиш томонидаги осмон ёриша бошлади. Дарё қирғоқлари оралаб туман тушиб, у оқиб бораётган сол тезлигида оппоқ пардасини ёя бошлади.

Жуба йўл ёқасида тўхтаб, бир лаҳза дарёга назар солди. Қумлоқ қирғоқлардаги камишлар сувга эгилиб турибди. Ағдарилиб тушган йўғон бир дарахтнинг қоп-қора танаси сув юзида қалқиб боряпти. Унинг гоҳ

кўриниб, гоҳ кўринмай бораётган шохлари сув илонинг бўйнига ўхшаб кетади. Дарё устида ҳамон қорамтир соя бор, унинг оғир ва қуюқ сувлари оҳиста мавжланиб оқади. Бироқ дарё ортида қуруқ ер кўзга чалина бошлади. Жубанинг оёқлари остидаги чанг вазмин, қизғиш ер дарз кетган эски кўзага ўхшаб ёриқлар билан қопланган.

Тун ўз пардасини осмонда, ер устида аста оча бошлади. Жуба бўм-бўш далаларни кесиб ўтди, деҳқонларнинг сўнгги уйлари орқада қолиб, дарё ҳам кўринмай кетди. У қуруқ тошлардан иборат кичкина тепаликка тирмашиб чиқди, у ерда ўсаётган акация гулларидан бир-иккитасини, оғзига ташлаб, юқорига ўрмалашни давом эттирди. Гуллардан ажраган сув тарқалиб, уйқудан кейинги ланжликдан асар ҳам қолмади. Тепаликнинг нариги томонида уни буқалар кутиб туришарди. Жуба уларга яқинроқ келганида баҳайбат жониворлар ерни тегиб, бетоқат бўла бошлашди, улардан бири эса бошини орқага ташлаб, бўкирмоқчи бўлди.

“Хўш, жониворлар, хў-ў-ш!” деди Жуба. Буқалар уни танидилар. “Хўш”лашни тўхтатмасдан Жуба уларнинг тушовларини ечиб, тош тепанинг юқорисига ҳайдади. Тушов орқа оёқларини увиштириб қўйганидан буқалар оқсоқлана-оқсоқлана, қийналиб йўлга тушдилар. Ҳар икки буқанинг бурун катакларидан парчиқарди.

Чархпалак олдига етиб келгач, улар таққа тўхташди. Буқалар пишиллаб орқага тисланар, бўғиқ овозда ўқиришар, туёқлари билан ерни ўйиб, тошларни кўчириб юборишмоқда эди. Жуба буқаларни узун ёғочга боғлади ва тилини танглайига уриб тақиллатган кўйи уларга бўйинтуруқ илди. Чивинлар галаси кўз ва бурунлари атрофида булутдек уча бошлади. Жуба юзига қўнаётган чивинларни қўли билан ҳайдай кетди.

Жониворлар қудуқ олдида кутиб турдилар. Улар олдинга бир қадам ташласа ҳам оғир ёғоч тўсин қисирлаб ғижирларди. Жуба бўйинтуруққа илинган арқонни тортди ва сувда тебранаётган кема мисол баҳайбат ғилдирак ғижирлай бошлади. Хўкизлар топталган йўл

бўйлаб вазмин ҳаракат қила бошладилар. Уларнинг туёқлари кечаги куннинг изларига ботади, қизғиш ерда, чақиртошлар орасида янги чуқурчалар пайдо бўлади. Тўсиннинг нариги учида катта ёғоч ғилдирак бўлиб, у буқалар билан баробар айланади ва унинг ўқи бошқа бир ғилдиракнинг тишли узатмасини ҳаракатга келтиради. Пишиқ чармдан кесилган узун тасма қудук тубига тушиб, сув тўла челақларни юқорига кўтаради.

Жуба тилини тақиллатиб хўкизларни қистовга олишни тўхтатмайди. Паст товушда уларга алланималар ҳам дейди. Далалар ва дарё эса, ҳамон қоронғилик қўйнида. Ёғочдан қилинган мослама қисирлаб, ғижирлаб, тўхтаб қолай-тўхтаб қолай дейди, кейин яна юриб кетади. Хўкизлар вақти-вақти билан тўхтаб қолишади, шунда Жуба югуриб келиб, уларнинг орқа сонларига таёқ билан туширади ва олға ундайди. Хўкизлар бошларини энгаштириб, пишиллаб, айлана бўйлаб ҳаракатларини давом эттирадилар.

Ниҳоят, куёш чиқиб, бир лаҳзада далаларга ёруғлик бахш этди. Қизғиш ер шудгорланган, қуриган кесаклар, ялтироқ ўткир тошлар очилиб қолган. Дарё устида, далаларнинг нариги томонида туман пардаси йиртилиб, сув ўзани ялтирайди.

Қирғоқлардан, қамишлар орасидан кутилмаганда қушлар галаси парвоз қилади ва чуғур-чуғурларини янгротиб ёруғ осмонга сапчийди. Булар гангалар – чўл қирғовуллари; уларнинг ўткир овозларидан Жуба чўчиб тушади. У қудукнинг тош деворига чиқиб олиб, қушларни кузатади. Қушлар баландга кўтарилдилар, куёш гардишининг олдидан ўтиб яна ерга шўнғийдилар ва дарёнинг ўтлари орасида ғойиб бўладилар. Узоқда, даланинг нариги томонида аёллар уйлардан чиқа бошлайдилар. Улар ўчоқларга ўт ёқадилар. Куёшнинг нурлари ҳали нозик бўлганидан писта кўмир алангасининг қизғиш тиллари кўзга яққол ташланади. Болаларнинг қичкириклари, эркакларнинг овозларини Жуба яққол эшитади. Аллақерда кимдир баланд овозда:

“Жуба-а-а!” деб чақиради. Овоз узоқ вақт ҳавода акс садо бериб туради.

Хўкизлар кадамни энди илдамроқ ташлайдилар. Куёш уларнинг гавдаларини киздириб, кувватларига кувват кўшади. Чархпалак оҳ уриб ғижирлайди, қисирлайди, узатманинг ҳар бир тиши бошқа тиш билан жипслашиб овоз чиқаради, сув тўла челақларнинг оғирлигидан таранг тортилган чарм кайиш тўхтамасдан тебранади. Челақлар кудуқ лаби баробарида кўтарилгач, тарнов ичига сувни қуяди ва кудуқнинг четларига урила-урила яна пастга тушиб кетади. Жуба тарнов ичида тўлкин бўлиб даланинг қизғиш тупроғи сари оқаётган сувни кузатади. Сув катта-катта култум каби сирғалиб оқади, куруқ ер эса, уни очкўзлик билан симиради. Сув тушаётган чуқур лойланади ва унинг ҳажми аста ортиб боради. Жуба кудуқнинг четига ўтириб олиб сувни кузатишдан чарчамайди. Унинг ёнгинасида аста-секин ёғоч ғилдирак айланади, ғижирлайди, чарм кайишдан чиқаётган товуш тўхтовсиз ҳавога кўтарилади, челақлардаги сув тарновга ағдарилади ва шарқираб олға интилади. Бу юракларни эзадиган оҳиста куй инсон товушини эслатади, у бўм-бўш осмон ва далалардаги сукунатнинг ўрнини эгаллайди. Ушбу ҳар кунги мусиқани Жуба жуда яхши билади. Куёш аста уфқ устига кўтарилади, кундузги ёруғлик тошлар, ўсимликлар, шудгор томон оқаётган сув устига қўнади. Узоқда далада юрган одамларнинг гавдалари оппоқ осмон остида қорайиб кўзга ташланади. Ҳаво аста исий бошлайди, тошлар бўртаётганга ўхшайди, қизғиш дала бўлса, инсон бадани каби йилтирайди. Далани у бошидан бу бошига одамларнинг ҳайқириклари, итларнинг акиллашлари тутиб кетади ва буларнинг барчаси тўхтамай, осмон тагида янграйверади, ёғоч ғилдирак эса айланишда ва ғижирлашда давом этади. Жуба энди буқаларга қарамай қўяди. У жониворларга орқа ўгириб олади, бироқ уларнинг ҳалқумларидан чиқаётган нафаснинг дам узоқ, дам яқин келишини сезиб туради. Жониворларнинг туёқлари бир хилдаги тошларга тегиб, айлана бўйлаб айнан бир хил чуқурчаларга тушиб чиқади.

Шунда Жуба бошини оппоқ рўмолга буркаб, кимир

этмай колади. У узоқларни, эҳтимол, кизғиш даланинг нариги томонини, кумуш дарёнинг у қирғогини кузата бошлайди. У энди ўз ўқи атрофида айланаётган чархпалак ғижирлашини эшитмайди.

“Эй-ох!”

Жуба ҳам эринчоқлик билан бўғиқ овозда, кўзларини ярим юмиб олиб, куйлай бошлайди:

“Эй-ох, оҳ-оҳ!”

Кўллари ва юзини оқ сурп билан тўсиб олиб, ётган жойида, чархпалакнинг айланишига ҳамоҳанг бўлиб куйлайди. У оғзини катта очиб, ҳўкизларнинг бўкиришига ўхшатиб, чарм қайишнинг гувиллашини эслатадиган қилиб, ҳар бир оҳангни чўзиб чиқаради.

“Э-э-эх-эйя-ох!”

Ҳўкизларнинг нафаси дам яқинлашиб, дам узоқлашади, айлана бўйлаб ҳаракатини тўхтатмайди. Сув тарнов бўйлаб ўқ ариқ сари оқаверади, Жуба бўлса танҳо ўзи учун куйлайди, ўзга ҳеч ким унинг куйини эшита олмайди. У ич-ичидан чиқариб ёмғир, шамол, денгиз томон шошаётган дарёнинг вазмин сувлари ҳақида куйлайди гўё. Куёш шошмасдан замин узра кўтарилишда давом этади, иссиқнинг таъсиридан чархпалак ва қайишлар қаттиқроқ ғижирлай бошлайдилар. Ким билсин, юлдузларнинг фалак маркази сари интилишлари ҳам ҳўкизларнинг ана шундай айлана бўйлаб қилаётганига ўхшаш ҳаракат натижасидир балки.

“Эйя-ох, ооо-оҳ-ооо-оҳ!”

Кудуқ қаъридан келаётгандек ич-ичида туғилаётган, қорни ва кўкрак қафаси орқали ўтаётган кўшиқ Жубанинг кулоғига киради. Сув тўлқин-тўлқин бўлиб, лойқаланиб қақраб ётган дала томон оқади. Сув ҳам, дарёлар ҳам, булутлар ҳам кўринмас ўқ атрофида ҳаракат қиладилар. Сув шарқираб кудуқнинг зимистон қаърига қайтмоқчи бўлиб тўкилади, бироқ бўм-бўш челақлар яна уни туткунликка соладилар.

Бутун олам бўйлаб, куёшнинг айланма ҳаракатига бўйсуниб кўтарилаётган, осмонлар бўйлаб янграётган бу кўшиқ ва бу оҳангнинг ниҳояси йўқ. Оҳ ураётган тишли узатмалардан қурилган баҳайбат ёғоч чархпа-

лакдан бир маромда ва баландликда чуқур товушлар таралади, ёғоч тўсин ҳам ўз ўқи атрофида айланиб, шикоятдан тўхтамайди, тунука челақлар кудуқ ичига йўл олади, чарм қайиш титроқ овозда нола қилади, сув эса тўлқин-тўлқин бўлиб тарновга, ундан ўқ ариққа оқаверади, оқаверади. Ҳеч ким сўз демайди, ҳеч ким қимир этмайди, сув шарқираб оқиб жилға мисол қизғиш ва тош тупроқли далаларга, шудгорларга таралади.

Жуба бошини бир оз орқага ташлаб, осмонга қарайди. У кўкда эринчоқ айланма ҳаракат қолдираётган ёрқин изларни, шаффоф сайёраларни, ёғдунинг тишли узатмаларини кўради. Чархпалак овози жумла жаҳонга таралади, куёш билан биргаликда ҳаракат қилишдан тўхтамайди. Буқалар пешоналарини пастга тушириб, бўйинтуруқ вазнидан бўйинларини эгиб бир маромда қадам ташлашади. Жуба уларнинг туёқларидан чиқаётган бўғиқ овозни, бориб-келаётган нафас товушини эшитибгина қолмай, улар билан сўзлашади ҳам; у ҳўкизларни узоқ жаранглаб турадиган кўпол сўкишлар билан сийлайди, бу сўкишлар тўсин ва узатмаларидан чиқаётган мунгли ғижирлашларга, тўхтамасдан пастга тушиб-чиқаётган челақларнинг тарақ-туруқига қўшилиб кетади.

“Эйя-эйя-айяҳ, эйя-оҳ, эйя-оҳ! Эйя-оҳ!”

Чархпалак ва ҳўкизларнинг қадам товушларига ҳамоҳанг бўлиб, куёш аста юқори кўтариларкан, Жуба кўзларини юмиб олди. Иссиқлик ва ёруғлик уни элтиб шундай каттакон гирдобга улоқтирадики, учлари асло туташмайдигандек кўринади. Жуба оппоқ бургутнинг қанотларига ўтириб булутсиз осмон сари парвоз қилади. Бургут ҳаво қатламлари оралаб оҳиста кўтариллади, унинг қанотлари остида қизғиш ер аста-секин айланишдан тўхтамайди. Яйдоқ далалар, йўллар, томларига шох-шабба ёпилган уйлар, кумуш сувли дарё – буларнинг бари кудуқ атрофида шикирлаб, ғижирлаб айланади. Чархпалақларнинг овози, ҳўкизлар нафаси, ўқ ариқдаги сувнинг қултиллашидан иборат бир маромдаги мусиқа ҳам айланади, уни оғушига олиб узоқларга кетади. Кун ёп-ёруғ, осмон очик. Одамлар

кўринмайдилар, улар аллақакка ғойиб бўлдилар. Сув, ер, осмон, бир-бирлари билан кесишадиган, ўхшаш қисмлардан иборат шакллардан ўзга ҳеч нарса йўқ.

Жуба ухлаётгани йўқ. У яна кўзларини очиб, тўғрисида ястаниб ётган далаларга тикилади. У кимир этмайди. Боши ва гавдасига оқ мато ташланган, оҳиста нафас олмоқда.

Ана шу лаҳзаларда Йол пайдо бўлди. Йол яйдоқ чўлнинг ва қизғиш тошларнинг ўртасидаги оппоқ, ғалати шаҳар. Унинг тугалланмагандек кўринадиган, баланд ва афсонавий бинолари ҳамон ҳаракатда бўлиб туради. Улар каттакон туз қўллари сатҳига тушадиган қуёш аксига ўхшаб кетади.

Жуба бу шаҳарни яхши билади. У қуёш нурлари кўзни қамаштирарли даражада бўлган кезлари ва чарчаган пайтида бу шаҳарни кўп марта кўрган. Кунларнинг бирида у отасига ушбу оппоқ ва гўзал шаҳарнинг номи нима деб сўраганида, отаси унинг номи Йол, лекин бу шаҳар инсонлар учун эмас, ўлганларнинг рухлари учун барпо этилган, деб жавоб берганди. Отаси, шунингдек, бир вақтлар Йол деган шахзода денгизнинг нариги томонидан келиб, ана шу шаҳарда ҳукмронлик қилганини ҳам айтиб берганди.

Энди бўлса, ғилдиракларнинг садолари, кўзни қамаштирадиган ёғду ва чошгоҳга келган қуёш остида Йол яна бир марта пайдо бўлганди. Шаҳар Жубанинг кўз ўнгида катталашиб борар, баланд иморатлар иссиқ тафтида оҳиста тебранаётгандек кўринарди. Шаҳардаги дарчаларсиз миноралар, пальма боғлари қўйнидаги оппоқ чорбоғлар, саройлар ва эҳромлар яққол кўзга ташланади. Ҳозиргина тарошлангандек сип-силлик мрамор устунлар офтобда ярқирайди. Шаҳар Жубанинг атрофида оҳиста айланади, чархпалакнинг бир маромдаги мусиқаси эса денгиз тўлқинларининг алласига ўхшайди. Қуёш ёғдуси каби фусункор шаҳар яйдоқ далалар, туз қўллари устидан учиб боради; шаҳарнинг олдида бўлса, сомон йўлини эслатадиган Азон дарёсининг сувлари оқади. Жуба шаҳарнинг нариги томонидан келаётган денгиз тўлқинларининг овозини

эштади. Бу анчалар оғир овоз ноғора, карнай ва сурнайларнинг хайқиришларига кўшилиб кетади. Ҳимяр шаҳри аҳолиси кўчаларга шошилади. У ерда нубиялик қора қулларни, саф тортган лашкарларни, мис қалпоқ ва қизил бўйинбоғли чавандозларни, тоғликларнинг малла зурриёдларини учратиш мумкин. Йўллар ва уйлар бўйлаб кўтарилган чанг осмони фалакда кулранг булутга айланади ва қалъа дарвозалари остоналари олда оҳиста ерга кўнади.

Жуба ойдин йўл бўйлаб олға бораркан, одамлар “эя, эя!” деб қичқиришларини қўймадилар. Ҳимяр аҳолиси кўлларини у томон чўзиб, бизга қўшил дегандек уни чақирадилар. Бироқ Жуба уларга киё боқмасдан, шоҳона йўлда юришини давом эттиради. Шаҳарнинг орка қисмида, чорбоғлар ва дарахтлар устида, мрамар устунлари тахтиравонларни эслатадиган беқиёс маъбуда Диана эҳроми жойлашган. Куёшнинг нурлари Жубага тушиб, сархушлик бағишлайди, денгиз тўлқинларининг бир маромдаги шовқини уни аллалайди. Унинг атрофини ўраб олган шаҳар пардек енгил, куёшнинг туз кўллараридаги акси каби тебраниб, нур сочиб туради. Жуба олға юради, булут устида юргандек оёқларининг ерга тегаётгани билинмайди. Ҳимяр шаҳри аҳолиси – эркаклар ва аёллар унга ҳамроҳ бўладилар. Кўринмас мусикачилар чалаётган куй кўчалар ва хиёбонлар бўйлаб янграйди. Вақти-вақти билан денгиз тўлқинлари шовқинини “Жуба-а! Эй, Жу-у-у-ба!” деган чақириклар кўмиб кетади.

Жуба эҳромнинг тепасига кўтарилиши билан уфққа қадар ястаниб ётган бепоён ва ложувард денгиз ёғдусидан кўзлари қамашиб кетади. Унинг айлана бўйлаб оҳиста ҳаракати натижаси ўлароқ уфқ чизиги аниқ кўринади ва қояларга урилаётган тўлқинларнинг бир маромдаги товушлари “Жуба! Жуба!” деётгандек бўлади.

Ҳимярнинг жами аҳолиси ҳам бу номни такрор ва такрор оғзига олади; Жубанинг исми бутун шаҳар бўйлаб – тупроқ қўрғоннинг деворлари, эҳромларнинг зиналари, оқ саройларнинг ҳовлиларида янграй

бошлайди. Акс-садо кизғиш далалардан тортиб Азон дарёсининг куйилиш жойларигача бориб етади.

Шунда Жуба Диана эҳроми зинасининг сўнгги пиллапояларидан юқорига кўтарилади. У оппоқ кийимда бўлиб, сочларини олтин боғич ёрдамида турмаклаб олган. У ўзининг офтобда куйган гўзал чехрасини шаҳар томонга буради ва ўткир, тешиб юборгудек нигоҳ билан одамларга, биноларнинг оппоқ деворларига тикилади.

Жубанинг нигоҳи Йолнинг тупроқ кўрғонини, Азон дарёси бурилиб-бурилиб оқадиган жойларни, яйдоқ далаларни кесиб ўтиб, Амур тоғидаги Себгоқ булоғигача бориб етади. У қоялар орасидан сизиб чиқаётган тиниқ ва муздек, бебаҳо шаффоф сувни кўришга, унинг бир маромда шарқираб оқишини эшитишга муваффақ бўлади.

Тўсатдан оломоннинг овози ўчади, Жубанинг нигоҳи тундлашади. Унинг қиёфаси ёш маъбудникига ўхшаб қолади; унинг оппоқ кийимлари ва чўян ранг жисмида акс этаётган куёш ёғдуси ўн ҳисса ортиқроқ куч билан ловиллай бошлайди.

Шаҳар деворлари орасида сайраётган қушларнинг овози мисол яна мусиқа янграйди. У осмонлару денгиз сатҳини тўлдириб, узоқ-узоқларда эшитила бошлайди.

“Мен Жубаман, - деб ўйлайди ёш қирол, кейин баланд овозда ҳайқиради: - Мен Жубанинг ўғли, Хъемсалнинг набираси Жубаман!”

“Жуба! Жуба! Эй-йох!” деб ҳайқиради оломон.

“Мен Жубаман, сизнинг қиролингизман!”

“Жуба! Жу-уу-баа!”

“Мен бугун қайтиб келдим ва Йолни салтанатининг пойтахти деб эълон қиламан!”

Денгиз шовқини кучайгандан кучаяди. Эҳромнинг зиналаридан ёшгина бир аёл кўтарила бошлайди. У гўзал, сервиқор, шамолда ҳилпираётган оппоқ кийимда, сарғиш сочларида юлдузлар бордек учкунлар зиёси таралади. Жуба аёлнинг кўлидан ушлаб, эҳромнинг четига олиб келади.

“Бу аёл Клеопатра Селенэ, Антуан ва Клеопатранинг

қизи, сизнинг қироличангиз бўлади!” дейди Жуба.

Оломоннинг ғала-ғовури шаҳарни бутунлай камраб олади.

Аёл қимирламай, оппоқ чорбоғларни, тупрок кўрғонни, ястаниб ётган далаларни кузатади. Билдирмайгина жилмайиб қўяди.

Бироқ ғилдиракларнинг оҳиста ҳаракатлари давом этади. Денгиз шовқини одамларнинг овозларидан устунлик қила бошлайди. Фалакда куёш ўзининг айлана ҳаракатини давом эттириб, аста-секин оға бошлайди. Унинг нурлари таъсирида мармар деворларнинг ранги ўзгара бошлайди, устунларнинг соялари узаяди.

Эҳром зинасининг энг юқорисида, мармар устунлар ёнига ўтириб олган икки ёш энди буткул ёлғиз. Атрофларида бир маромдаги шикоят шовқинини таратаётган еру денгиздан бошқа ҳеч нарса йўқ. Клеопатра Селенэ Жубанинг юзига тикилади. У ёш қиролнинг мағрур қиёфаси, баланд пешонаси, қирра бурни, қоп-қора киприklar асир қилиб турган қийиқ кўзларидан завқланади. Аёл Жуба томонга эгилиб, у тушунмайдиган тилда сўзлай бошлайди. Унинг овози ширали ва ёқимли, нафасидан гуллар иси келади. Жуба ўз навбатида унга қараб шундай дейди:

“Бу ерларда ҳамма нарса гўзал. Қайтиб келишни кўпдан буён орзу қилардим. Болалигимдан бошлаб, ҳар куни ана шу дамларни орзу қилганман. Ушбу шаҳар ва заминни ҳеч қачон тарк этмаслик, уларни доимо кўз ўнгимда асраш учун абадий яшашни хоҳлаган бўлардим”.

Унинг кўзларида атрофидаги манзарадан завқланиш учкунлари таралади. Жуба шаҳардан, оппоқ уйлардан, хиёбонлардан, пальма боғларидан кўз узмайди. Туз кўлларидаги куёшнинг акси мисол мавҳум ва шаффоф Йол пешинги ёғду қаърида тебранишда давом этади. Эсаётган шамол Клеопатранинг олтин сочларини тўзғитиб, денгизнинг бир маромдаги суронини эҳромнинг энг юқорисигача олиб чиқади.

Аёл ёлғиз унинг исмини айтиш билан Жубани сўроққа тутмоқчи бўлади:

“Жуба... Жуба?”

“Мағлуб бўлган отам шу ерда вафот этган, – дейди Жуба. – Мени кул қилиб Римга олиб кетдилар. Бироқ бугун бу шаҳар нақадар чиройли. Мен унинг бундан ҳам гўзал бўлишини истайман. Дунёда ундан гўзалроқ шаҳар бўлмаслигини хоҳлайман. Бу шаҳарда фалсафа, астрономия, риёзиёт илмлари ўргатиладиган бўлади ва одамлар бутун дунёдан келиб, бу ерда сабоқ оладилар”.

Клеопатра Селенэ ёш қиролнинг сўзларини тушунмайди. Бироқ у ҳам шаҳардан кўз узмай, уфқда айлашиб юрган мусиқа суронига кулоқ тутди. “Жуба! Эй-йя-ох!” деб куйлашга уриниб ҳам кўради.

“Шаҳарнинг марказидаги майдонда мударрислар маъбудлар тилидан сабоқ беражаклар. Болалар илм-заковотларини ўстирадилар, шоирлар шеърларини ўқийдилар, мунажжимлар келажакни башорат қиладилар. Бундан фаровонроқ ўлка, унинг халқидан бахтлироқ халқ бўлмагай. Ақл-заковот ёғдуси шаҳарни янада машхурроқ қилажак”.

Диана эхромини ўраб турган ёғду ёш қиролнинг чехрасини янада нурлироқ кўрсатади. Унинг назари жуда узоқ масофаларни – тупроқ кўрғон деворларидан тортиб денгиз сатҳининг марказига қадар илғай олади.

“Миллатимизнинг энг сара донишмандлари ушбу эхромга қадам ранжида қилгайлар ва мен мирзаларни ишга солиб, ушбу замин, унинг одамлари, урушлар, энг муҳим воқеалар, шаҳарлар, дарёлар, тоғлар, Мисрдан Юнонистонгача бўлган денгиз қирғоқлари тарихини яратгайман”.

Жуба шаҳар кўчаларида, эхром атрофида уймалашаётган ҳимярликларга қарайди, бироқ уларнинг овозлари унинг кулоқларига кирмайди: Жубанинг кулоғи бир маромдаги денгиз суронини илғайди холос.

“Мен интиқом олгани келганим йўқ”, дейди Жуба.

У ёнгинасида ўтирган ёш қироличага назар солади.

“Тез орада ўғлим Птолемей дунёга келади, – дейди у яна. – У шу ерда – Йолда ҳукмронлик қилади. Ундан кейин авлодлар занжири узилиб қолмаслиги учун унинг болалари тахтга ўтиражаклар”.

Кейин у денгизнинг қаршисига ўрнатилган супа устига чиқади. Осмони фалакдан келаётган, мрамар деворлар, уйлар, далалар, ўтлоқларда акс этаётган кўзни қамаштирувчи ёғду унинг устига тушади. Ёғду осмоннинг марказида пайдо бўлиб, денгиз устида муаллақ туради.

Жуба гапиришдан тўхтади. Унинг юзи чўян рангида бўлиб, пешонаси, бурни, ёноқларида нур ўйнайди. Унинг қора кўзлари денгизнинг нариги томонида бўлаётган воқеаларни ҳам илғай олади. Жубанинг атрофидаги оппоқ деворлар, ганч устунлар каттакон туз кўлларидаги қуёшнинг акси мисол титраб тебранишади. Клеопатра Селенэнинг юзи ҳам ҳайкалларникига ўхшаб кимир этмайди, хотиржам ҳамда нурли бўлиб қолаверади.

Эҳром супачасида ёнма-ён турган қирол ва унинг рафиқаси оёқлари остидаги шаҳар аста-секин айланади. Кўзга кўринмас чархпалакларнинг бир маромдаги мусиқаси кулоқларига кириб, соҳилдаги қояларга урилаётган тўлқинлар сурони билан қўшилиб кетади. Бу куй жуда узокдан кимнингдир: “Жуба! Жу-уу-баа!” деб чакиришига ўхшаб кетади.

Қуёш эҳромнинг чап томонига, ғарбга оғиб борган сари ердаги соялар катталашаверади. Жуба биноларнинг тебраниб, асл қиёфаларидан маҳрум бўлаётганликларини кўради. Улар булутлар каби сирғалиб, бир-бирларига аралаша бошлайди, кўкда ва денгиз сарҳадларида чархпалаклар куйи ғамгинроқ ва каттикроқ янграйди. Осмонда каттакон оппоқ доиралар, катта тўлқинлар суза бошлайдилар. Баъзан қарнай, ноғора ва найнинг хонишлари кулоққа чалиниб қолади. Ё бўлмаса, тупроқ қўрғон девори олдида чўкаётган туяларнинг бўғиқ қичкириклари эшитилади. Кулранг қизғиш тусдаги соя тепаликлар этагида ёйила бошлайди ва дарё ўзани бўйлаб олға интилади. Қуёш нурлари энди шаҳар устида тош учоқ мисол кад ростлаган эҳромнигина ёрита бошлайди.

Йол вайроналари орасида Жуба ёлғиз қолади. Синиб ётган мрамар бўлақлари ва денгиз сатҳини

тўлқинлар ўз қаърига олади. Устунларни сув кўмади, каттакон ўйма сатҳларини чиғаноклар қоплайди, пиллапояларни сув босади. Эркаклар, аёллар ва болалар ғойиб бўладилар. Шаҳар денгиз тубида тебранаётган кабристонга ўхшаб қолади. Диана эҳроми зиналаридаги сўнгги пиллапояларни ҳам тўлқинлар пўчокдек синдириб ташлайдилар. Бир маромдаги денгиз сурони сақланиб қолаверади. Тўсинга боғланган бир жуфт хўкиз айланма ҳаракатини секинлаштиради, чархпалакларининг тишлари бўлса, ҳамон оҳ уришдан тўхтамайди. Кўкимтир қора осмонда ойнинг ўроғи пайдо бўлади ва ҳароратсиз нурларини тарата бошлайди.

Шунда Жуба бошига ташлаб олган оқ матони си-дириб ташлайди. Тун салқини тез тушиб қолганидан унинг бадани увишади. Аъзои бадани қотиб қолган, оғзи курук. У кафти билан тўхтаб ётган челақларнинг биридан озгина сув олади. Қуёш ҳароратининг таъсири натижаси ўлароқ унинг гўзал қиёфаси тунд ва қорайиб кетган кўринади. У ҳувиллаб қолган қизғиш далаларга назар солади. Буқалар айланма йўл бўйлаб ҳаракатларини тўхтатишган. Баҳайбат ёғоч ғилдираклар айланишдан тўхтаган, бироқ ҳамон ғижирлаб, қирсиллайди, чарм қайиш бўлса, ҳамон тебраниб турибди.

Шошмасдан Жуба хўкизларнинг айилларини ечиб, ёғоч ходадан чиқарди. Дунёнинг нариги томони, Азон дарёсининг қуюлиш жойидан тун бостириб кела бошлади. Уйларнинг олдиларида ўчоқлар ёнди, аёллар кечки овқат тараддудини кўришга тушдилар.

“Жу-ууу-баа! Жу-ууу-баа!” деб чақирди яйлоқ дала-ларнинг нариги аллақайси бурчагидан ўткир ва ширали овоз. Жуба ўтирилиб бир лаҳза дала томонга тикилиб қолди, кейин хўкизларни етаклаб тош тепадан пастга туша бошлади. Тепаликнинг этагига етгач, хўкизларнинг оёқларини тушовлади. Дарё воҳасига жим-житлик чўкди; у шу қадар чуқурки, юзасида бирорта ҳам тўлқин югурмайдиган баҳайбат кўл мисол еру осмонни буткул қамраб олди.

Жуба узоқ вақт чор-атрофни кузатди, хўкизларнинг нафас олишларига қулоқ солди. Ўқ ариққа сув оқи-

ши тўхтаган, сўнгги томчилар какроқ шудгор каърига сингиб кетди. Оқ шаҳар эхромлар, тупрок кўрғон, пальма боғлари билан кулранг туман оғушида ғойиб бўлди. Ким билсин, эҳтимол, бирон-бир макбара, денгиздан узок бўлмаган ерда ўт-ўлан босган тошлар уюми сақланиб қолгандир? Ким билсин, эҳтимол, эртага хўкизлар яна айлана бўйлаб юришларини бошлаганларида ўша шаффоф, хаёлий ва оппоқ шаҳар куёш нурларининг акси каби пайдо бўлар? Жуба кундузги ёруғликдан дам олаётган далаларга ўзанидан парчиқаётган дарёга бир оз тикилиб турди. Кейин ўзини кутиб турган тириклар дунёси сари сўкмоқ йўлдан тез юриб кетди.

У денгизни ҳеч қачон кўрмаган эди

Боланинг исми Даниел эди, бироқ у ўзини Синдбод деб чакиришларини жуда хоҳлар, Синдбоднинг саргузаштлари битилган қизил муқовали қалин китобни хоҳ синфда бўлсин, хоҳ ётоқда, доимо ўзи билан олиб юрар эди. Бола умрида бошқа бирон-бир асарни мутолаа қилмаган, деган фикрим ҳам йўқ эмас. У Синдбод ҳақида илтимос қилсаларгина оғиз очарди. Шундай кезларда унинг қоп-қора кўзларида кучли ўт чакнар, мудом тунд чехраси эса фавкулудда жонланиб кетар эди. Умуман олганда бола камгап эди. У денгизлар ва саргузаштлар ҳақида гап кетсагина суҳбатга қўшилар, бошқа пайтлари сукут сақларди. Одамларнинг аксарияти ерга боғланган бўладилар, ҳаёт ҳақиқати ана шунда. Улар ерда туғилганлар ва ер ҳамда унга боғлиқ нарсаларгина уларни ўзларига тортади. Ҳатто денгизчилар ҳам ерга боғланган бўлади; улар уйлари ва рафиқаларини севадилар, сиёсат ва автомобиллар ҳақида баҳслашадилар. Бироқ бизнинг Даниел бутунлай бошқа табақадан эди. Ерга алоқадор барча нарсалар — магазинлар, автомобиллар, мусиқа, фильмлар ва турган гапки, лицейдаги машғулотлар уни асло қизиқтирмасди. У ҳеч нарса демас, зерикаётганини билдириш учун ақалли эснаб ҳам қўймас эди. Бироқ у хиёбондаги скамейка ё бўлмаса, лицей пиллапояларидан би-

рига ўтириб олиб, назарини бир нуқтага қаратганича хаёл сурарди. У чоракдан чоракка ўтиб олиш имкони-ни берар даражадагина баҳолар оладиган ўрта-миёна ўқувчи эди. Дарсда ўқитувчи унинг исмини айтиши билан ўрнидан турар, уй вазифасини ёддан айтиб, яна жойига ўтирарди, вассалом. Айтиш мумкинки, кўзла-ри очик ҳолда ухлайверарди. Ҳатто атрофдагилар ден-гиз ҳақида оғиз очиб қолсалар ҳам, ундаги қизиқиш узокқа бормасди. У бир оз кулок солар, кейин бир-ик-ки савол бериб, гап денгиз ҳақида эмас, чўмилиш, сув остида балиқ овлаш, соҳилда қорайиш ва офтоб уриш-лар ҳақида бораётганини тушуниб қоларди. Шундан кейин у даврани тарк этар, яна скамейка ёки зина пиллапоясига бориб, бўшлиққа тикилганича хаёл сура бошлар эди. Йўқ, болалар гапираётган денгиз унинг хаёлидаги денгизга асло ўхшамасди.

Воқеа қаҳрамонимиз атрофдагиларни тарк этмаси-дан аввал содир бўлган эди. Ҳеч ким бир кун келиб у ғойиб бўлади, айтмоқчиманки, *чинакамига*, қайтмас бўлиб кетади, деб тасаввур ҳам қилмаганди. У жуда камбағал оиладан бўлиб, шаҳардан бир неча чакирим нарида отасининг бир парча ери бор эди. Ҳар куни дарсдан кейин узокдаги уйига бориб, яна қайтишга имкон йўқлигидан, Даниел лицейда ётиб қолиб ўқий-диганларнинг кулранг камзулини кийиб юришга маж-бур эди. Унинг учта ёки тўртта акаси бўлиб, ҳеч ким уларни кўрмаганди.

Даниелнинг дўстлари йўқ эди, у ҳеч кимни тани-мас, уни ҳам ҳеч ким танимас эди. Эҳтимол, ҳеч кимга боғланиб қолмаслик учун унинг ўзи шундай бўлиши-ни хоҳлагандир. Унинг юзи яп-япалоқ бўлиб, чиройли қора кўзлари атрофга бефарқ боқарди.

Бола ҳеч кимга чурқ этмаганди, бироқ шуниси аниқки, ўша вақтлардаёқ у ҳамма нарсанинг ҳозирли-гини кўриб қўйган. У режани миясида яхшилаб пи-шитган, харитадаги йўллар, босиб ўтиладиган манзил-ларни ёдлаб олган эди. Кунлар ўтиши билан, ҳар куни кечаси бошқалар ҳазил-мазах ўйнаётган ёки беркиниб сигарета чекаётганида, ётоқхонадаги ўрнига ётиб,

эхтимол кўп нарсаларни ўйлагандир, орзу қилгандир. У қуюлиш жойи томон аста оқаётган дарёлар, балиқчи қушларнинг кичқириши, кемаларнинг мачталарида ўйнайдиган шамол ва бўронлар, маёкларнинг чинқириши ҳақида орзу қилганди.

Воқеа сентябр ойининг ўрталарида, хаво анча совий бошлаганида содир бўлди. Деворлари кулранг ётоқхона жамоаси уйғонганида, Даниел ғойиб бўлган эди. Болалар буни кўзларини очишлари билан фаҳмлашди, негаки Даниелнинг ўрни бузилмаганди. Кўрпа-чойшаблар яхшилаб текисланган, ҳамма ёқ саранжом-саришта эди. Бу нарсанинг содир бўлишини бир оз бўлса-да сезиб юрганликларидан, болалар: “Қаранглар, Даниел кетворибди!” дейишди холос. Бироқ, ҳеч ким бошқа ҳеч нарса демади, чунки гапнинг чўзилишини ҳеч ким хоҳламади. Ҳатто энг маҳмадона иккинчи синфдагилар ҳам лом-мим деб оғиз очмадилар. Нафсиламрини айтганда, нима ҳам дея олишарди? Ҳеч ким ҳеч нарса билмасди. Узоқ пайтгача ҳовлида ё бўлмаса, француз тили дарсларида шивир-шивирлар бўлиб турди. Бироқ уларнинг маъносини ўзимизгина тушунардик, холос.

“Сенингча, у етиб олганмикан?”

“Эсинг жойидами? Ҳали жуда узоқ-ку...”

“Эртагами?”

“Эхтимол...”

Дадилроқ ўқувчилар бўлса, шундай дейишарди:

“Эхтимол, у аллақачон Америкада юргандир...”

Ҳеч нарсага ишонмайдиганлар бўлса:

“Шу ҳам гап бўлди-ю, балки бугун қайтиб келиб қолар”, дейишарди.

Бироқ, биз ўқувчилар камгап бўлиб турган бир пайтимизда, воқеа юқорида каттагина шов-шувга сабабчи бўлганди. Ўқитувчилар ва тарбиячиларни кетма-кет директорнинг хонасига ё бўлмаса полиция идорасига чақириб туришарди. Вақти-вақти билан лицейга инспекторлар келиб, ўқувчилардан бирон-бир маълумот олиш умидида сўроқ қилишарди.

Турган гапки, биз ўзимиз билган нарса, яъни ден-

гиздан бошқа ҳамма нарса ҳақида гапира бошлардик. Тоғлар, шаҳарлар, қизлар, хазиналар ва ҳатто бола ўғрилари ҳам қолмасди. Уларни чалғитиш учун биз шундай қилардик, ўқитувчилар ва тарбиячилар тобора асабийлашиб, шафқатсизроқ бўла бошлардилар.

Шов-шув ҳафталар, ойлар мобайнида давом этди. Даниелнинг белгилари ва ўзига ўхшамайдиган сурати босилган эълонлар икки-уч марта газеталарда чиқди. Кейин бирданига ҳамма хотиржам бўлди-қолди, негаки ҳаммамизни ушбу воқеа бир оз толиқтириб қўйганди. Эҳтимол, энди Даниелнинг ҳеч қачон қайтмаслигини ҳамма тушуниб етганди.

Даниелнинг ота-онаси ҳам ўта камбағал бўлганликларидан айрилиққа сабр қилишдан ўзга илож топмадилар. Полиция ходимлари ишни оддий, бўлиб турадиган воқеа ҳисоблаб, ёпди-ёпди қилиб қўя қолдилар, полициячилар, ўқитувчилар ва тарбиячилар учун оддий бўлиб кўринган бу воқеа биз ўқувчиларни ларзага солганди. Уларнинг айтишларича, ҳар йили ўн минглаб одамлар из қолдирмай йўқ бўлиб кетишар ва уларни ҳеч ким тополмас экан. Ўқитувчилар ва тарбиячилар ушбу гапни маҳкам ушлаб, такрор ва такрор айтишар, қўлимиздан нима ҳам келарди, дегандек елка қисшарди. Бизлар эса, ушбу воқеадан кейин ич-ичимиздан орзулар қиладиган бўлдик ва ҳали ҳаммаси тамом бўлганича йўқ, деб ўзимизни ишонтира бошладик.

Даниел кечаю кундуз узоқ йўл босиб келган юк поездига чиқиб олганида коронғи кеча бўлгани аниқ. Юк поездлари узундан-узоқ бўлиб, бир бекатдан иккинчи бекатга имиллаб етиб борганликлари сабабли, асосан кечалари қатнайдилар. Даниел қанор қопга ўралиб олдида, курук тахта устига чўзилди. Поезд секинлашиб, бекатда ғижирлаб тўхтаганида у эшик тирқишидан атрофни кузатаётган эди. Бола эшикни очиб, темир йўл устига сакраб тушди ва махсус ўтиш жойини учратгунга қадар рельслар оралаб югура кетди. Қизил муқовали китоби солинган мовий ранг соҳил сумкасини эътиборга олмаганда, унинг ҳеч қандай юки йўқ эди.

Ҳа, Даниел озодликка чиккан эди. Вагонда соатлаб йўл босиб келганидан, оёқлари увишиб қолганди. Тун совук, ёмғир ёға бошлади. Даниел шаҳардан нарирок кетиш учун бор имкониятини ишга солиб, юриб борарди. Қаёққа кетаётганини ўзи ҳам билмасди. У сарғиш чироқлар билан ёритилган кўчадан, омборхоналарнинг деворлари оралаб тўғрига қараб борарди. Атрофда ҳеч зоғ йўқ, деворларга ҳам ҳеч кимнинг исми ёзиб қўйилмаган. Денгиз шу яқин орадайки. Даниел унинг деворлар ортида, бетондан қурилган баъанд иморатлар яшириб турган ерда эканини ҳис қилаётганди. Денгиз тун қўйнига яширинган эди.

Бир оз вақт ўтгач, Даниел чарчаганини ҳис қилди. У тун қўйнида порлаётган шаҳарни ортида қолдириб, қишлоқ жойга келиб қолганди. Тун қоп-қоронғи бўлганидан ерни ҳам, денгизни ҳам кўриб бўлмасди. Даниел ёмғир ва шамолдан бошпана излаб йўл четида турган, уч-тўртта тахтадан қурилган вайрона кулбага кириб қолди. У тунни шу ерда ўтказишга қарор қилди. Вагондаги тирқишдан туну кун атрофни кузатганидан, унинг ухламаганига ва, айтиш мумкинки, овқат емаганига бир неча кун бўлган эди. Полициячилардан четроқда юриш лозимлигини Даниел яхши тушунарди. Шундай қилиб, у кулбанинг ичкарасига кириб, бир бурда нонни тамадди қилган бўлдида, уйкуга кетди.

Бола уйғонганида кун ёришиб кетганди. У кулбадан чиқиб, кўзларини ишқалаган қўйи бир неча қадам қўйди. Кум тепалар сари олиб борадиган йўлни топиб, юриб кетди. Даниелнинг юраги кум тепаликлар ортида, бор-йўғи икки юз метрлар чамаси нарида орзуси амалга ошажагини сезиб қаттиқ ура бошлади. Бола йўл бўйлаб югура кетди. У кум тепалиги устига кўтариларкан, шамол кучайиб нотаниш сурон товуши ҳамда ҳид тарата бошлади. Ниҳоят, Даниел тепаликнинг учига чиқиб олди ва ўша ондаёқ Унга кўзи тушди.

Бепоеъ, тоғдек вазмин, мовий рангларда товланаётган, чуқур тўлқинлари бола сари югураётган денгиз унинг қаршисида ястаниб ётарди.

“Денгиз! Денгиз!” деди ичида Даниел, лекин овози-

ни чиқариб бир нарса дейишга ботинмади. У денгизнинг ёнгинасида тонг орттирганига ишониб-ишонмай, панжаларини бир оз ёзган кўйи кимир этмай турарди. У соҳил сари югураётган тўлқинларнинг оҳиста суронига қулоқ солди. Шамол кутилмаганда тўхтади, ҳар бир тўлқиннинг тожида куёш нурлари минг хил рангда акс эта бошлади. Соҳилдаги қум кулранг бўлиб, ундан жилғалар оқиб ўтган, у ер-бу ердаги қўлмакларда осмон акс этмоқда эди.

Даниел ўзи учун энг гўзал номни такрор ва такрор айтиб улгурган, мияси ғовлаб, боши айланаётган эди:

“Денгиз, денгиз, денгиз...”

Боланинг гапиргиси, ҳатто қичқиргиси келар, лекин томоғига нимадир тиқилиб қолган эди гўё. Шунда у сумкачасини қум тепа устига улоқтирди-да, овозининг борича бақариб, оёқ-қўлларини лапанглатиб югура кетди. У соҳилда уюлиб ётган денгиз ўтлари устидан сакраб, соҳилнинг юқорисидаги қуруқ қум устида гандираклаганича югурди. У бошмоқлари ва пайпоқларини ечиб ташлаб, оёқ яланг аҳволда, тиканакларга парво қилмай югурди.

Денгиз узоқда, қумлоқ соҳилнинг нариги томонида эди. У офтобда мавжланар, ранги ва кўринишини ўзгартирар, дам мовий, дам кулранг, дам яшил, ҳатто қорамтир тус олар, қизғиш қумли саёз жойлар, тўлқинлар сочаётган оппоқ кўпик кўзга ташланар эди. Даниел денгизнинг бунчалар узоқда эканини билмаганди. У қўлларини кўксига кўйиб, юраги тез-тез ураётганига қарамай, югуришда давом этди. Энди у оёқлари остидаги қумнинг асфальтдек қотиб, нам тортгани ва совуганини сеза бошлади. Бола қанчалар яқин борса, тўлқинларнинг пишқиришлари буғ қозондан отилаётган пардек шунчалар кучаймоқда эди. Бу сурон жуда ёқимли ва оҳиста, айти пайтда темир кўприклар устида югураётган поездлардек, кучли ва таҳдидкор эди, тўлқинлар ортга қайтганларида эса, дарё оқими эсга тушарди. Бироқ Даниел кўркмади. У ҳеч қаёққа қармасдан, юзини совуқ шамолга ўтириб, жон-жаҳди билан югуришда давом этди. У тўлқинлар бош ураётган

жойга бир неча метр колганида, тубсиз уммон хидини сезиб тўхтади. Унинг биқинлари санчиб оғрир, шўр сувнинг ўткир хиди бўлса, нафасини ростлашга имкон бермас эди.

Даниел ҳўл кум устига ўтирди ва қаршисидаги денгизнинг нақ осмонга сапчишини томоша қила бошлади. У ана шу лаҳзани жуда ҳам кўп тасаввур қилганди, у расмдаги ёки кинофильмдаги эмас, балки атрофини ўраб турган ҳақиқий, бепоён соҳил сари югуриб, осмонга сапчиётган тождор тўлқинлари бор денгизни, атрофга сочилаётган оппоқ кўпикларни, куёш нурида товланаётган минглаб томчилар жилвасини ва айниқса, узоқда эгри девор сингари элас-элас бўлиб турган уфқни кўрадиган кун ҳақида жуда кўп орзу қилган эди. У ушбу лаҳзаларни шунчалар кутгандики, энди мажолли қолмаган, ўлиб ёки ухлаб қолишга тайёрдек эди.

Ҳа, бу унинг денгизи, фақат унинг денгизи эди ва энди ҳеч қачон уни тарк этолмаслигини биларди. Даниел узоқ вақт кум устида чўзилиб ётди, у шунчалар узоқ кутдики, оқибатда денгиз суви кўтарилиб, унинг яланг оёқларига тўлқинлар келиб урила бошлади.

Бу сув кўтарилиши эди. Даниел сакраб ўрнидан турди ва бор кучини қочиб қолишга ҳозирлади. Бироқ денгиз ҳозирча бор қувватини намойиш қила олмасди. Сув тўлқинланиб қирғоққа бош уради, мавжланар ва аста ўрмалаб кўтарилади эди. Даниелнинг оёқлари атрофини енгил кўпик ўраб олган, товонлари тагидаги кумни сув ювиб, чуқурчалар ҳосил қилмоқдайди. Муздек сув аввалига боланинг товонлари ва болдирларини чимчилагандек бўлди, кейин ҳеч нарса сезилмай қолди.

Сув кўтарила бошлаши билан шамол ҳам турди. У уфқ томондан қўзғалиб, кўкдаги булутларни ҳайдай бошлади. Бу ернинг булутлари ғайриоддий бўлиб, денгиз кўпикларига ўхшаб кетар, шамол эса қумдек майда туз доналарини ўзи билан олиб юрар эди. Даниел қочишни ўйламай қўйди. У соҳилда, тўлқинлар мавжланиб, кўпириб турган чизик бўйлаб юра бошлади. Ҳар тўлқин ёпирилганда бола оёқлари остидаги

кумнинг денгизга интилаётганини сезиб турарди. Уфк бўлса, узоқдан ер устига қурилган баҳайбат гумбазга ўхшарди.

Даниел чанқади. У ҳовучига бир оз денгиз сувидан олиб ҳўплади. Намақоб унинг оғзи ва тилини куйдиргандек бўлди, бироқ бола сувни ичишда давом этди, негаки у денгиз таъмини ёқтириб қолганди. У ана шу эркин, озод, ҳадсиз-ҳудудсиз сув, бундан буён истаган пайтида ича оладиган сув ҳақида озмунча орзу қилганмиди! Қирғоқда аввалги сув кўтарилишидан қолган ёғоч-тахта бўлаклари, қовурғага ўхшаб кетадиган илдизлар, ўт-ўланлар қалашиб ётарди. Энди бўлса, тўлқинлар уларни жойидан кўзғатиб, юқориқоққа, қорамтир шағал томон суриб борарди.

Қирғоқ бўйлаб юриб бораркан. Даниел ҳамма нарсани очкўзлик билан, гўё бир лаҳзада денгизнинг барча сир-асрорини билиб олмоқчи бўлгандек кузатарди. У сип-силлиқ тошларни, чиғанок парчаларини қўлига олиб кўрар, кум устига минг турли шакллар чизар, икки баъзан эса, тўрт оёқлаб юриб, намиққан кум устида алланималарни изларди. Кўкдаги куёш бор кучи билан, аёвсиз қиздирмоқда эди. Денгиз сурони тинмасди.

Вақти-вақти билан Даниел тўхтаб, уфк томон қарар ва тўлқин тўсгичлар устидан ўтиб кетмоқчи бўлаётган баҳайбат тўлқинларга назар соларди. У бор кучи билан чуқур-чуқур нафас олар ва назарида денгиз, жамики борлиқ ўпкаларини, қорнини, миясигача тўлдириб қувват ато этгандек ўзини паҳлавон деб билмоқда эди. У узоқдаги, осмони фалақдан ўзга ҳеч нарса бўлмаган жойдаги, соҳил ва кўпиклар асоратидан фориғ қорамтир сувга қараб, шивирлаб дерди:

“Кел, келақол ёнимга, кел!”

“Сен гўзалсан, кел, тоғларнинг чўққилари қадар кўтарил, барча шаҳарлар, жамики ер юзига ҳаёт бағишла!”

“Кел, тўлқинланиб кел! Бу ерга, ёнимга кел!”

Шундай қилиб, Даниел жўшиб, қайнаб, узун қўл мисол майда кум воҳалари бўйлаб илгарилаётган сув-

нинг кўтарилиш йўлларини ўрганди. Майда ҳашаротлардек илдам бўлиб қолган кулранг краблар қискичларини баланд кўтариб, тўлқиннинг олдига тушиб югурдилар. Оппоқ сув кўринмас чуқурчалар ва кавакларни тўлдириб, олға интилади. Ҳар тўлқин урганда сув янада юқориюққа кўтарилади, улкан дастурхонни кенгрок ёзади. Даниел ҳам кулранг крабларга ўхшаб, кўлларини баланд кўтариб ва сувга товонлари ботар даражада кириб, югура бошлади. Кейин ерга ўтириб, кум оралаб сувнинг тезроқ кўтарилишига ёрдам бериш учун арикчалар ўтказишга киришди ва қўшиқ айтиб, уни тезроқ ҳаракат қилишга ундай бошлади:

“Кўтарилинг, тўлқинлар, баландроқ кўтарилинг, бу томон келинглар, тўлқинлар!”

Сув Даниелнинг белигача кўтарилди, бироқ у на совуқни сезар ва на кўркарди. Ҳўл бўлган кийимлари баданига ёпишиб қолган, сочлари кўзларини тўсиб, сув ўтларига ўхшаб тўзғиб ётарди. Атрофида денгиз мавж урар, кейин шунчалар куч билан орқасига чекиннар эдики, ағанаб кетмаслик учун бола кумга маҳкам ёпишиб оларди, сўнг денгиз шаҳд билан яна олдинга интилиб, Даниелни қирғоқ томон итарарди.

Қуриб қолган денгиз ўтлари боланинг оёқларини савашар, сочларига ёпишиб қолишарди. Даниел илон тутгандек, уларни бирма-бир териб олиб, “App! App!” деганича сувга улоқтирарди.

У қуёшга ҳам, осмонга ҳам қарамай қўйди. У на узокда қорайиб турган ерни, на дарахтларнинг сояларини кўрарди. Атрофда денгиз ва озод Даниелдан ўзга ҳеч зоғ йўқ эди.

Бирданига сувнинг кўтарилиши кучайди. У тўлқин тўсгичлардан ошиб ўтиб, ҳеч қандай қаршилиққа учрамай, очик денгиздан тўғри соҳил томон ёпирилиб кела бошлади. Тўлқинлар баланд ва баҳайбат, қоринлари қора кўкимтир кўпикдан тож кийганди. Улар шунчалар тез бостириб келдиларки, бола ўзини панага олишга улгуролмай қолди. У қочиб қолмоқчи бўлиб орқа ўгирди, тўлқин эса елкалари ва бошини кўмиб юборди. Жон алфозда Даниел тирноқлари билан кумга

ёпишди ва нафасини ичига ютди. Сув унинг устига момақалди роқ гулдуриси ила ёпилди, кўзлари, кулоқлари, оғзини тўлдирди.

Даниел бор кучини сарфлаб куруқ кум устига ўрмалаб чиқиб олди. У шунчалар ҳорғин эдики, анча вақтгача қорнини ерга бериб ётиб қолди. Бироқ сув кўтарилишда давом этар ва мавжланиб қирғоқ сари интиларди. Тўлқинлар тожларини баланд кўтариб, олдинга интилиб, ғорга ўхшаш қоринларини намоёиш қилишарди. Шунда Даниел соҳилнинг баланд томонига қараб югурди ва ғарам бўлиб ётган денгиз ўтларининг нариги томонидаги кум тепа устига ўтирди. Кун бўйи у денгизга қайтиб яқин келмади. Бироқ унинг жисми ҳамон ҳаяжондан титрар, жамики баданида намақобнинг ўткир мазаси, кўзларида эса, мафтункор тўлқинларнинг акси сақланиб қолган эди.

Соҳилнинг нариги томонида қорамтир бурун жойлашган бўлиб, унда ғорлар кўп эди. Денгиз соҳилига келган дастлабки кунларини Даниел ана шу ерда ўтказди. Даниелнинг ғори қора қоялар бағридаги кавакдан иборат бўлиб, унга майда шағал ва кум тўшалганди. Даниел барча кунларни ана шу ғорда, денгиздан нигоҳини узмай ўтказди.

Ғира-шира тонг отиши ва уфқ чизиғи узоқдан элас-элас кўзга ташлана бошлаши билан Даниел ўрнидан туриб, ғорни тарк этарди. У қора қояларга тирмашиб чиқиб, каваклардаги ёмғир сувидан тановул қиларди. Катта-катта денгиз қушлари учиб келиб, унинг боши узра айланишар ва таҳдидли қичқиришар эди. Даниел ҳам ҳуштак чалиб, уларга жавоб қиларди. Эрталаблари, денгиз суви қайтган кезлари сирли хазиналар ўзларини ошкор қилардилар. У қорамтир сув кўлчаларини, тошлар оралаб оқаётган жилғаларни, тирик сув ўтларидан иборат ўтлоқларни кашф қиларди. Даниел бурунни тарк этар ва қоя тошлар ёқалаб денгиз чекинган ўзаннинг марказигача борарди. Назарида у денгизнинг нақ марказига, бир неча соатгина мавжуд бўладиган бегона мамлакатга бораётгандек эди.

Болакай ўзини-ўзи шоширарди, негаки тўлқин

тўсгичлар шу яқин орада бўлиб, уларнинг сурони, ҳамда чуқурроқ жилғалардаги сувнинг шивирлаши элас-элас қулоққа чалина бошлаганди. Бу ерда қуёш узокроқ муддат нур сочарди. Тезда денгиз бу ерларга бостириб келади ва қуёш нури тўлқинлар тожида жилвалана бошлайди, бироқ сувнинг тубигача иситишга муваффақ бўлолмайди. Денгизнинг баъзи сирлари ошкор бўлаёзган, бироқ уларни тезлик билан фаҳмлаб олиш зарур эди. Даниел очилиб қолган қоялар, денгиз ўсимликлари ўсган ўтлоқлар орасида югуриб юрмоқдайди. Кўлмаклар ва қорамтир ўзанлардан инсонларга нотаниш бўлган ва уларни сархуш қиладиган хид тараларди.

Денгизнинг ёнгинасидаги каттароқ хавзаларда Даниел балиқ, креветка, чиғаноклар тутарди. У қўлини сувга, сув ўтлари орасига ботирар ва жониворлар бармоқлари учини қитиклай бошлашлари билан, уларни тутиб оларди. Кўлга тушган кўк, кулранг, қизил балиқчалар огзиларини юмиб-оча бошлашарди.

Яссироқ қояларда оқ ва кўк рангли денгиз товоқчалари (пателлалар), сариқ чувалчанглар, митралар, моллюскалар яшашарди. Саёзроқ кўлмакларда баъзан йирикроқ балиқнинг орқа сузгичлари кўриниб қолар ёки маржон моллюскасининг садафи қуёшда нур тараптиб қолар эди. Баъзан сув ўтлари орасида ўткир пичок шаклидаги моллюсканинг бўш садафи, Сен-Жак устрицасининг ажойиб намунасини ҳам учратиб қолиш мумкин эди. Даниел сувнинг ичидаги бу ҳаётни томоша қилишдан зерикмас, ўзи ҳам ана шу денгиз жониворлари билан бирга яшаётгандек бўлар ва қуёш нуридан ҳориган кезлари денгиз тунини орзиқиб кутарди.

Емак учун у пателлаларни овларди. Улар шовқинни сезиб, қояга ёпишиб олмасликлари учун оҳиста иш кўриш талаб қилинарди. Бироқ кўпинча Даниелнинг оёқ товуши ёки нафас олаётганини сезган пателлалар тикирлаган овоз чиқариб, қояларга маҳкам ёпишиб олишарди. Шунда бола уларни оёғи билан тепиб ёки чўпдан қилинган қозик тикиб, кўчириб оларди. Креветка ва чиғаноклардан етарлича ўлжа тўплагач, Да-

ниел уларни қоя устидаги кичикрок бир кавакка солиб кўяр, кечроқ бориб эса консерва кутисига солиб, куриб қолган денгиз ўсимликларидан ёқилган гулханда пиширарди. Кейин у ўзаннинг ичкарисига, денгиз тўлқинлари мавжланаётган жойга йўл оларди. У ерда Даниелнинг дўсти – саккизоёқ яшарди.

Даниел у билан денгиз қушлари ва отларидан ҳам олдин, келган куниёқ танишганди. У денгиз ва уфқда сокинлик ҳукм сураётган, улар қайнаб-тошмаётган, қорамтир сув оқимлари нафас ростлаётган фурсатда тўлқинлар оҳиста мавжланаётган сатҳга жуда яқин келиб қолганди. Бу жой дунёдаги энг сирли жой бўлса ажаб эмас, негаки куёш уни кун мобайнида бир неча лаҳзага ёритарди холос. Даниел сирғанчиқ харсангларга тирмашган кўйи оҳиста пастга тушган ва узун пояли сув ўтлари тебранаётган чуқур сув ҳавзасига дуч келган эди. Юзини сув сатҳига тегар-тегмас даражада энгашиб қараб ҳавза деворига ёпишиб сузгичларини қимирлатаётган саккизоёқни кўрди. Даниел нафасини ичига ютиб сув ўтлари устида тўлқин мисол ҳаракат қилаётган сузгичларни томоша қилди.

Кейин саккизоёқнинг ўзи пайдо бўлди. Кичикрок тўнка шаклидаги гавда сузгичларини олдинга чўзиб, эҳтиёткорлик билан ҳаракат қилмоқда эди. Сув қаърига элас-элас тушаётган ожизгина куёш нурида ўта узун киприклар остидаги сап-сарик кўзлар оловдек порламоқда эди. Бир муддат саккизоёқ сузгичлари билан алланималарни қидирган бўлди, кейин сувга энгашиб турган Даниелнинг соясини кўриб қолди. Жонивор ўзини орқага ташлаб сузгичларини йиғиштириб олди ва ҳавза ичига кўкимтир суюқлик таратиб, кўздан ғойиб бўлди.

Бугун, ҳар доимгидек, Даниел очик денгизга жуда яқин ердаги ҳавза олдига келди. У тип-тиниқ сув сатҳига энгашиб секин-аста саккизоёқни чақирди. У тош устига ўтириб олиб, жонивор яшайдиган ёрикқа яқинроқ жойга оёқларини узатди ва қимир этмай кута бошлади. Бир неча сония ўтар-ўтмас боланинг оёғини сузгичлар пайпаслай бошлади ва болдирига чирмашиб

олди. Саккизоёк Даниелни эҳтиётлик билан эркалар, уни кулдириб баъзан болдирини, баъзан эса товонини китикларди.

“Салом, Вят”, деди Даниел. У саккизоёкни Вят деб чақирар, турган гапки жонивор бундан беҳабар эди. Даниел дўстини чўчитиб юбормаслик учун паст овозда, шивирлаб сўзларди. У денгиз тубида нималар бўляпти, тўлқинлар тагида нималарни кўриш мумкин, қабалидаги саволлар берарди. Вят индамас, бироқ боланинг оёқларини аста, қил билан эркалаётгандек қитиклашда давом этар эди.

Данил саккизоёкни жуда яхши кўрарди. Денгиз суви тез бостириб келганидан, дўсти билан узоқ қололмасди. Ови бароридан келган вақтларда крабми, креветками олиб келиб, сувга ташларди. Кулранг сузгичлар қамчидек ҳаракат қилишар, ўлжани тутиб, қоя томонга олиб кетишар эди. Даниел саккизоёкнинг овқат ейишини ҳеч қачон кўрмаганди. Жонивор инини деярли тарк этмас, сузгичларинигина сув остида ўйнатарди. Ким билсин, эҳтимол, у ҳам ушбу бошпанани топгунича Даниел каби узоқ сафар қилгандир, энди бўлса, тип-тиник сув остида туриб ёруғ осмонни кузатаётгандир.

Денгиз суви бутунлай қайтган кезлари Даниелнинг иши юришиб қоларди. Даниел тошлар, сув ўтлари гилами устида сайр қилар, қуёш нури бўлса сув ҳамда тошлар устида турфа рангларда жилоланар эди. Бундай лаҳзаларда шамол у ёқда турсин, шабада ҳам тўхтаб қоларди. Денгиз устидаги осмон кўм-кўк тус олар, унинг ниҳояси йўқдек кўринар ва фавқулодда кучли ёғду таратарди. Даниел боши ва елкаларида қуёшнинг ўтли тафтини ҳис қилар ва қамашиб қолмасликлари учун, кўзларини юмиб олар эди. Осмон, қуёш, қояларда ялтираётган туздан бошқа атрофда ҳеч вақо йўқ эди, ўшанда.

Кунларнинг бирида денгиз шунчалар орқага чекиндики, узоқдан уфқдаги ложувард доғга айланди қолди. Даниел очилиб қолган харсанглар оралаб йўлга тушди. Янги ерларни кашф қиладиган ва эҳтимолки,

борса-келмасга йўл оладиганларда бўладиган сархушлик уни қамраб олди. Ўша куни ҳамма нарса ғайриоддий ва янги эди. Даниел оркасига ўгирилиб, соҳилнинг узоқдан ботқоқ кўлга ўхшаб қолганини кўрди. Бола, шунингдек, денгиз суви силликлаб юборган қоя тошлар сукунати, турли-туман ёриқлардан, кўзга кўринмас чуқурлардан таралаётган таҳдид таъсирида якка-ёлғиз эканини ич-ичидан ҳис қилди ва юришини тезлатди, кейин югура бошлади. Денгиз соҳилига илк дафъа қадам қўйганидаги каби, кўкрак қафас ичидаги юраги тез-тез ура бошлади. Даниел нафас ростламай, кўлмаклар, сув ўтлари устидан сакраб-сакраб, тошлар дуч келганда мувозанат сақлаш учун кўлларини икки томонга ёйиб, югуришда давом этди. Баъзан усти майда ўсимликлар билан қопланганидан сирғанчик бўлиб қолган тош супалар ёки аксинча ўткир қиррали қоятошлар, акуланинг силлиқ терисини эслатадиган ғалати тошлар ҳам учраб турди. Кўлмаклардаги сув мавжланар, уларда қуёш нури жилваланар эди. Харсангларга ёпишиб олган чиғаноқлар иссиқдан тирсиллаб ёрилар, қуриб қолган сув ўтлари ғарамларидан отилиб чиқаётган буғнинг товушига ўхшаш шовқин тараларди.

Даниел денгиз ўзанининг қоқ ўртасида, тўлқинлар чегарасини ўз кўзи билан кўриш учун тўхтамасдан югурди. Денгиз кўздан йироклашиб кетганди. У ернинг маркази билан туташган қувурдан оқиб чиқаётгандек уфқ томон чекинганди.

Даниелда кўркүвдан асар ҳам йўқ эди, бироқ бола ўзгариб қолганди. Энди у денгизни чақирмас, унга мурожаат ҳам қилмасди. Қуёш нури кўлмакларда кўзгудагидек акс этар, қояларнинг қирраларида синар, жисмдан жисмга сакраб, жилолари кўпайгандан кўпаярди. Нур ҳамма жойда ҳозир у нозир эди. У Даниелнинг юзига тушиб, кўзларини қамаштирар, ё бўлмаса коинотдаги сайёраларнинг шуъласи мисол узоқ-узоқлардан назарига чалиниб қоларди. Харсанг тошлар водийси бўйлаб дам кўндалангига, дам узунасига югуришга Даниелни ана шу нур ундамоқдайди. Қуёш нурларининг таъсирида бола ўзини эркин ва сархуш

ҳис қилар, нур каби, ҳеч қаёққа қарамасдан сакраб-сакраб ҳаракат қиларди. Бу ерда нур соҳил ва қум тепалардаги каби илиқ ҳамда беозор эмасди. У шўх ва асов шовва каби осмони фалак ҳамда қоялар кўзгуси ўрта-сида қайта ва қайта сакрашларини давом эттирарди.

Айтмоқчи, туз ҳам мўл-кўл эди. Кунлар мобайнида у қора тошлар, шағаллар, молюскаларнинг чиғаноқлари ва ҳатто қоятошлар этагидаги ўсимликлар баргларида тўпланиб қолганди. Туз Даниелнинг териси, лаблари, киприклари ва қошлари, сочлари ва кийимларига сингиб, баданни ачиштирувчи совутга айланганди. Туз боланинг ичига, томоғи, қорни, иликларига ўтиб, шиша кукуни мисол уларни емирмоқда, буйрақларини яллиғлантириб, азоб бермоқда эди. Куёш нури туз доначаларида жилваланар, Даниелнинг атрофидаги ва баданидаги ҳар бир туз доначаси энди жило таратмоқдайди. Туз ва нурда инсонни сархуш қилувчи ёки электр қувватига ўхшаш алланарса бор, улар сизни бир жойда туришингизни хоҳламайдилар, аксинча югуришга, ўйнашга, бир харсангдан иккинчисига сакрашга, денгиз ўзани бўйлаб югуришга мажбур қилади.

Даниел ҳеч қачон бунчалар оқ манзарани кўрмаганди. Кўлмаклардаги сув ҳам, осмон ҳам оппоқ эди. Манзарадан кўз қамашарди. Даниел кўзларини маҳкам юмди ва оёқлари титраб, юролмай қолди. У денгиз суви билан тўла кўлча киргоғидаги яссирак тош устига ўтирди. У куёш нурининг таъсирида қоялардан чиқаётган ажабтовур товушларга, шунингдек асалариларнинг гўнғиллашларига ўхшаш суронга қулоқ солди. Бола чанқади, бироқ бу чанқовни оддий суюқлик босолмасди. Куёш нури ҳамон унинг юзи, қўллари, елкаларини куйдирмоқда, ҳамон турфа ҳаракатлар билан жисмига тишларини ботирмоқда эди. Ёноқларида қайноқ из қолдириб, Даниелнинг юмук кўзларидан секин-аста иссик, шўр ёш томчилари оқа бошлади. Қийналиб бўлса ҳам у ковокларини кўтарди ва оқ харсанглар водийси, шафқатсиз сув ялтираётган кўлчаларга назар солди. Денгиз жониворлари ҳамда чиғаноқлар сув ўтлари орасига, тошлардаги ёриқларга кириб, ғойиб бўлганди.

Даниел харсанг устида олдинга эгилди ва бошини нур ҳамда туздан ҳимоя қилиш учун кўйлаги билан ўраб олди. У узоқ вақт қимирламай ўтирди, денгиз ўзанида бўлса, жазирама иссиқ рақси давом этарди.

Кейин шамол турди, аввалига у оғир ҳавони базўр кесиб ўтадиган даражада охиста эсди. Сўнгра шабада кучайди, уфқдан совуқ шамол етиб келди, денгиз кўлчалари безовталаниб, рангларини ўзгартира бошлади. Осмонга булутлар чиқди, ёруғлик мўътадил ҳолатга келди. Даниел ёнгинасида денгиз суронини, қояларга бош ураётган тўлқинлар товушини эшитди. Кийимларига томчилар сачраб, нам бўла бошлагач, у ярим беҳуш ҳолатдан чиқди.

Денгиз аллақачон унинг ёнига етиб келганди. Сув тез кўтарилмоқдайди, у шиддат билан йўлида учраган дастлабки қояларни оролдек ўраб олар, ёриқларни тўлдирад ва тошаётган дарё каби товуш чиқариб, олға интиларди. Ҳар сафар у янги бир қояни ўз домига тортганида, ер қаъридан бўғиқ гулдурос эшитилар, ҳавода эса қизғиш ёғду пайдо бўларди.

Даниел сакраб ўрнидан турди. У кучининг бори ча, тўхтамасдан соҳил томон югурди. Унда мудроқдан асар ҳам қолмаган, ёруғлик ва туздан кўрқмай кўйган эди. Бола жисмида бир тепиш билан қояларни талқон қилиб юбора оладиган, ариқлар очадиган, ўзи ҳам тушунмаётган аллақандай қувват, куч пайдо бўлганини ҳис қила бошлади. У шамол йўналишида денгизнинг олдига тушиб чопқиллаб борар, орқасида тўлқинлар суронини эшитиб турарди. Вақти-вақти билан тўлқинларга тақлид қилиб: “Рам! Рам!” дерди ва ўзини денгизга буйруқ берувчидек ҳис қиларди.

Шошиш, шошиш керак! Денгиз ҳамма нарсани, қояларни ҳам, ўсимликларни ҳам, олдига тушиб чопиб кетаётган болакайни ҳам комига тортишни истарди. Баъзан у кулранг, кўпик қоплаган бир қўлини чапга, яна бир қўлини ўнгга узатиб Даниелнинг йўлини тўсиб қўярди. Бироқ қаҳрамонимиз сакраб ўзини четга олар, тошлар устида ўзига йўл топарди. Шунда сув қоялардаги қавакларни сўриб, яна орқага чекинарди.

Даниел бир неча мавжланаётган кўлларни сузиб ҳам ўтди. Унда чарчокдан асар ҳам йўқ эди. Аксинча гўё денгиз, шамол ва қуёш тузларни эритиб юбориб, уни озод қилганларидек, шодон эди.

Денгиз гўзал эди! Қуёш нурлари сувда симоб каби жилваланар, баландга кўтарилиб тушаётган, сўнгра булутдек эриб битаётган томчиларда акс этмоқдайди. Сув қоялардаги ўнгирилари янгитдан тўлдиранар, денгиз ўтлари кўчатларини томири билан суғуриб олар эди. Узоқда, тош тепа олдида соҳил томон йўл оқариб кўринарди. Даниел Синдбод баҳрий учраган кема ҳалокати, уни тўлқинлар Меҳрож шоҳи ҳузурига олиб бориб ташлагани ўзининг ҳозирги ҳолатига нақадар ўхшаши ҳақида ўйлаётганди. У қоялар сари чопқиллаб борар, ҳали миясида бир қарорга келмаёк, тўғри йўлни оёқларининг ўзлари танларди. Хаёлан у ана шу денгиз ўзанида, тошқинлару бўронлар орасида бир умр яшаб келгандек эди, бунга шубҳа қилмаса ҳам бўларди.

Даниел денгиз билан бир хил тезликда, тўхтамай, нафас ростламай югурар, ортидан бостириб келаётган тўлқинлар суронини эшитмоқда эди. Баҳайбат тўлқинлар дунёнинг нариги томонидан, олдинга бир оз энгашиб, кўпик сачратиб келар, силлиқ қоялар орасига сирғалиб кирар ва ўнгириллар орасида қувватларини йўқотарди.

Шундоққина уфқ ёнига келиб қолган қуёш аямай нур сочарди. Тўлқинларни олға ундаётган барча куч, қувватнинг манбаи ана шу қуёш эди. Ушбу жозибанинг, денгиз қайтганида тузнинг, сув кўтарилганида тўлқинлар ва шамол рақсининг ниҳояси йўқдек эди.

Оқим сув ўтлари ғарамига яқинлашганида Даниел ғорга кириб келди. У майда шағал устига ўтириб, денгиз ва осмонни кузата бошлади. Бироқ тўлқинлар қуриб қолган ўтлар уюмидан ўтиб, ҳамлаларини давом эттираётганларини кўргач, Даниел ғорнинг ичкарироғига киришга мажбур бўлди. Денгиз ҳамон қутурарди, у тошлар устига оппоқ дастурхонларини улоқтирар, пировардида ердан қайнаётган сувнинг овозига ўхшаш товушлар чиқарди. Тўлқинлар кўтарилишда

давом этиб, денгиз ўтлари ва шох-шаббалардан иборат сўнги тўсикни ҳам ошиб ўтди. Улар ойлар мобайнида ғор оғзига йиғилиб қолган курук сув ўтлари, туз қоплаган шох-шаббаларни сочиб ташлади ва комига тортиб, ўзлари билан ола кетдилар. Даниел бу пайтда орқасини ғорнинг ичкарасидаги деворга ўгирганича турарди, чекинишга бўлак масофа қолмаганди. Шунда у денгизга тикилиб, уни тўхтатишни ихтиёр қилди. У бор эътиборини жамлаб сувга тикилди, сўз қотмади, тасавурида тўғонлар ясаб, тўлқинларнинг йўлини тўсди ва уларни орқага қайтишга ундади.

Тўлқинлар ўт-ўлан ва шохчалардан иборат тўсикни кўп маротаба ошиб ўтиб, ғорнинг тўрига хужум қилди, ҳатто Даниелнинг оёқларини ўраб ҳам олди. Кейин бирданига сув кўтарилиши тўхтади. Даҳшатли шовқин пасайди, тўлқинлар устиларидаги кўпиклар огирлик қилгандек итоаткорроқ ва сустроқ бўлиб қолди. Даниел даҳшатнинг тугаганини билди.

У ғорнинг оғзидаги тошлар устига ётиб, бошини денгиз томон бурди. У совуқ ва чарчоқдан дағ-дағ титрар, лекин ҳеч қачон ўзини бунчалар бахтли ҳис қилмаган эди. Бола ана шу хотиржамлик оғушида уйқуга кетди, қуёш бўлса, ўзининг нурли тўрларини йиғиштириб олиб, аста сўнди.

Кейин нималар бўлдийкин? Денгиз соҳилидаги горда қахрамонимиз кунлар ва ойларни қандай ўтказдийкин? Эҳтимол, у чиндан ҳам портдан портга имиллаб қатнайдиغان бирон-бир юк кемасида Хитойга ёки Америкага кетиб қолгандир? Ана шундай хаёллар бизни асло тарк этмасди. Биз – денгиздан узоқда яшайдиганлар учун ҳамма нарса осон ва ҳеч нарсанинг иложи йўқдек эди. Бироқ биз ғайриоддий воқеа содир бўлганини аниқ билардик.

Бу воқеа мантиққа унчалар тўғри келмас ва жиддий фикрлайдиган кишиларнинг барча гапларини йўққа чиқарарди. Уларнинг барчаси, яъни ўқитувчилар, тарбиячилар, полиция ходимлари Даниел Синдбоднинг изини топамиз деб роса куйиб-пишдилар, саволлар ёғдирдилар, кунларнинг бирида эса, ўзларини гўё ҳеч

качон яшамагандек тута бошладилар. Улар дўстимиз ҳақида гапирмай ҳам қўйдилар. Улар Даниелнинг барча нарсаларини, ҳатто эски дафтарларини ҳам унинг ота-онасига жўнатиб юбордилар ва, хотирани ҳисобга олмаганда, лицейда ундан ҳеч нарса қолмади. Бирок одамлар хотиранинг ҳам сақланиб қолишини истамадилар, чоғи. Улар ҳеч нарса рўй бермаганидек, аҳамиятсиз нарсалар, хотинлари, машиналари, уйлари ва сайловлар ҳақида гапиришга одатландилар.

Эҳтимол, уларнинг хатти-ҳаракатлари табиий бўлгандир. Эҳтимол, улар ойлар мобайнида эслаб юришдан зерикиб, Даниелни бутунлай унутгандирлар. Эҳтимол, у қайтиб келиб қолиб, лицейнинг дарвозаси олдида пайдо бўлса, уни танимай: “Сиз ким бўласиз? Бу ерда нима қилиб юрибсиз?” деган саволларни берган бўлармидилар.

Бирок биз ўқувчилар уни унутмагандик. Ҳеч ким, на ётоқдагилар, на синфдагилар ва на уни шахсан танимаганлар ҳам уни унутмагандилар. Биз лицей ҳақида, масалалар ва уларнинг ечимлари ҳақида сўзлашардик, бирок ҳар доим Даниел ҳақида ўта илиқлик билан мулоҳаза юритардик; назаримизда у чинакам Синдбоддек оламни кезиб юарди. Вақти-вақти билан биз гап сотишни тўхтатардик ва шунда кимдир, доимо бир хил саволни ўртага ташларди:

“Уни ўша томонларга кетиб қолган деб ўйлайсанми?”

“Ўша томонлар”нинг нима эканлигини ҳеч ким аниқ билмасди, бирок тасаввуримизда баҳайбат денгиз, осмон, булутлар, ёввойи қоялар ва тўлқинлар, шамолда чарх ураётган каттакон оппоқ қушлар пайдо бўларди.

Шамол каштан дарахтларининг шохларини силки-та бошлаган кезларда осмонга қараб, денгизчилардек хавотирланиб:

“Бўрон бўладиганга ўхшайди”, дердик.

Қишда очик хаво бўлиб, қуёш чараклагудек бўлса:

“Бугун омадимиз келди”, деб қўярдик.

Бирок бундан ортиқча нарсаларни гапиришдан

Ўзимизни тиярдик, негаки ўзимиз ҳам билмаганимиз ҳолда Даниел билан хаёлан ўтказилган бир кун ҳақида лом-мим демаслик хусусида шартнома тузгандек эдик ё бўлмаса, эрталаб уйғониб, ғира-шира ётоқда энди у ҳеч қачон қайтиб келмаслигини била туриб, сўнги марта чиройли қилиб тахлаб қўйган ўрин-кўрпасига кўзимиз тушган соатларда туғилган орзуларимизни ошкор қилишни истамасдик.

МУНДАРИЖА

Мондо	7
Люляби	62
1.....	62
2.....	75
3.....	86
Тирик маъбуд чўққиси	96
Чархпалак	117
У денгизни ҳеч қачон кўрмаган эди	131

УЎК 821.133.1-32

КБК 84(4Фра)6

К 49

Клезио, Ле Одель.

Мондо ва бошқа ҳикоялар [Матн] / Одель Ле Клезио. - Тошкент:
Nihol, 2017. - 152 б.

УЎК 821.133.1-32

КБК 84(4Фра)6

ISBN 978-9943-23-111-5

Нобель мукофоти совриндорлари кутубхонаси
ЛЕ КЛЕЗИО

Мондо

ва

БОШҚА ҲИКОЯЛАР

Нашрга тайёрловчи

ва таржимон:

Бош муҳаррир:

Муҳаррир:

Мусахҳиҳа:

Такризчи:

Дизайнер ва саҳифаловчи:

Техник муҳаррир:

Ш. Миноваров

М. Нурмухамедова

С. Абдуллаева

Г. Миноварова

Р. Ширинова

А. Ладина

Б. Нурмухамедов

Нашриёт лицензияси АИ № 219, санаси: 3.08.2012 йил.

Босишга 22.03.2017 йилда рухсат этилди. Бичими 60x84 1/16.

Офсет қоғози. Офсет босма.

Times New Roman гарнитураси. Кегль 11.

Шартли босма табағи 8,87. Босма табағи 9,5.

Адади 1000 нусха. Буюртма №3.

«Offset print» МЧЖ босмахонасида босилди.

Босмахона ва нашриёт манзили:

Тошкент шаҳар, Шайхонтохур тумани,

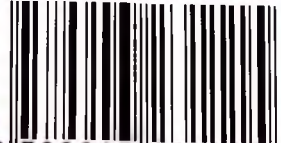
Махтумкули, 1-уй.

Тел.: 249-90-14.

NIHOL

ISBN 978-9943-23-111-5

9 789943 231115